

การเรียนรู้การสอนตามแนววิถีพุทธชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑
โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
LEARNING AND TEACHING BY MEANS OF BUDDHIST WAY OF THE
PRIMARY SCHOOL OF NAAMDIB SCHOOL LAMPHUN PROVINCE

พระทอง ชยากรโณ (วงศ์สายะ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑
โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

พระทอง ชยากรโณ (วงศ์สายะ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**LEARNING AND TEACHING BY MEANS OF BUDDHIST WAY OF THE
PRIMARY SCHOOL OF NAAMDIB SCHOOL LAMPHUN PROVINCE**

Phra Thanong Jayābharano (Wongsaya)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkorntajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระทนง วงศ์สายะ (ชยากร โณ)
- เกิด : วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๓
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๔ ตำบลสันตน์หมือ อำเภอมะเอย จังหวัดเชียงใหม่
- บรรพชาอุปสมบท : วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๔๔ วัดพระธาตุหริภุญชัย วรมหาวิหาร
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
- การศึกษา : ปริญญาตรี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
(วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน) พ.ศ. ๒๕๔๘
นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. ๒๕๓๐
ศึกษาต่อระดับปริญญาโท (พุทธศาสนมหาบัณฑิต)
จากมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
เชียงใหม่
- หน้าที่ : เลขานุการ เจ้าคณะตำบลน้ำดิบ
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหนองผ้าขาว ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง
จังหวัดลำพูน ๕๑๑๒๐
โทรศัพท์ ๐ - ๘๓๑ - ๓๕๔ - ๑๓๖ , ๐ - ๘๔๑ - ๓๑๑ - ๓๓๔

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ
 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม
 อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
- ชื่อวิจัย** : พระทนต์ ชยากร โธ (วงศ์สายะ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. พธ.บ.(ศาสนา), MA., Ph.D.
(Philosophy)
 - : ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง พธ.บ.(ศาสนา), ศศ.บ.(ไทยคดี
ศึกษา) MA.(Buddhis Studies.), Ph.D. (Pali & Buddhism)
 - : อาจารย์ไฉ่ไฉฉฉฉฉ ฉวนะศิริ วท.บ.,สค.ม. (สังคมวิทยาและมนุษยวิทยา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ข้อมูลจากพระไตรปิฎกและมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้พบว่า จากการตอบแบบสอบถามของครูผู้สอนและนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธทั้ง ๔ ด้าน คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง มีความสอดคล้องกันคือเห็นว่าอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๔.๐๐

ประเด็นที่ ๒ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ตามความคิดเห็นของครู แบ่งเป็น ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องมีการปรับพื้นฐานในการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเพื่อให้เห็นความสำคัญและความสนใจเรียนของวิชาพระพุทธศาสนา อีกทั้งนักเรียนยังขาดความรับผิดชอบ ทำให้การจัดการเรียนการสอนจะต้องกระตุ่นอยู่ตลอดเวลา ๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี สื่อไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียน

การสอน ต้องผลิตสื่อเพราะขาดงบประมาณในการจัดซื้อ ๓. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรพบว่า เนื่องจากกิจกรรมพิเศษมีเวลาไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามแนววิถีพุทธ ๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ไม่สามารถบรรลุผลเพราะเนื้อหาและข้อจำกัดด้านเวลา

ประเด็นที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน แบ่งเป็น ๔ ด้าน ๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน โดยการทำให้ให้นักเรียนเห็นคุณค่าในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี ส่งเสริมพลวัตเพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการใช้สื่อและแสวงหาความรู้ผ่านสื่อที่หลากหลายทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เช่น การทัศนศึกษา การเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม ๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ควรสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษา โดยครูควรแสวงหาวิธีพัฒนาและประเมินตามสภาพจริงของนักเรียน ผ่านสื่อต่างๆ อาทิ หนังสือพิมพ์ ช่องโทรทัศน์ครู (Teacher channel) คู่มือการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น

Thesis Title : Learning and Teaching by Means of Buddhist Way of
The Primary School of Naamdib Shool Laphun Province.

Researcher : Phra Thanong Jayābharano (Wongsaya)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Ven. Dr. Saneh Ñāṇamedhí

B.A., M.A., Ph.D. (Philosophy)

: Asst. Prof. Dr. Theprawin Chanreang

B.A. M.A. Ph.D. (Buddhist Studies)

: Mrs. Chailairudee Yuwanasiri, B.A.(Hons.),M.A. (Sociology)

Date of Graduation : 16 March 2012

Abstract

The thesis aims to study teaching and learning activity in the Buddhist Way in Matthayomsuksa 1st of Namdibvidyakom T. Namdib A. Pasang Lamphun Province. The research was conducted by the survey research method; the primary sources derived from the Tipitaka and the secondary sources acquired from the relevant research, books and the questionnaires also used for collecting field data.

The results revealed that the over all of the questionnaires' answer from teachers and students on teaching and learning activities in four aspects of the Buddhist ways ; the learning and teaching activities, the media and technology innovations, the activities for supporting multiple intelligence and the authentic assessments were at the significant level of 4.00.

With regard to the teachers' idea on the guidelines for providing the learning and teaching activities can be divided into four aspects as follows; 1) the learning and teaching activities in the primary level need to be improved in order to point out the importance of Buddhism subject and the students lack of responsibilities and need to motivate the them all the time. 2) The media and technology innovations are not suitable for providing the learning and teaching activities. It needs to produce the instruction media. 3) The activities for supporting *multiple intelligence* found that there is no time enough for providing the activities in line of

Buddhist ways. 4) The authentic assessments found that it cannot be achieved because of the content and the limited time.

The suggestions for providing the learning and teaching activities can be divided into four aspects as follows; 1) the learning and teaching activities must motivate the students to pay attention to the class and creating the value for their daily life. 2) The application of media and technology innovations would promote students with the lifelong learning. 3) The activities for supporting *multiple intelligence* found that the students should be encouraged to learn through the extra activities such as the excursions or participating in the moral camp. 4) The authentic assessments should be consistent with the students and the schools and teachers should search and develop the authentic assessments through all kinds of media such as newspapers, television on the Teacher Chanel and all relevant books.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยความสะดวก ความอนุเคราะห์ และน้ำใจจากบุคคลหลายฝ่าย ตลอดจนศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ที่ช่วยสนับสนุนการวิจัย ผู้วิจัยขอขอบคุณในความกรุณาของท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, ดร. ประธานกรรมการ และกรรมการ ๒ ท่าน คือ ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง และอาจารย์ไฉไลฤดี ยูณะศิริ ผู้ที่ให้คำแนะนำและให้กำลังใจมาโดยตลอด ตั้งแต่เริ่มต้นจนเขียนวิทยานิพนธ์เสร็จเป็นรูปเล่ม

ขอขอบคุณ อาจารย์รุ่งทิพย์ กล้าหาญ ที่กรุณาแนะนำและให้คำปรึกษาและช่วยตรวจแก้ไขในสิ่งที่บกพร่องต่างๆ เป็นอย่างดีเสมอมา ขอขอบคุณ รศ.พิเศษถาวร เสาร์ศรีจันทร์ และ ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ ที่อนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือการวิจัยทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ขอขอบคุณ คณะครูและผู้บริหาร โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่อนุเคราะห์กลุ่มตัวอย่างในการทำวิจัยเพื่อวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ และขอขอบคุณ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคมทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนร่วมมือเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ทุกท่าน และขอบคุณในกำลังใจจาก บิดา มารดา เพื่อน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและเป็นพื้นฐานในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนเสร็จสมบูรณ์ ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระทนง ชยากร โณ (วงศ์สายะ)

๑๗ มกราคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ซ
สารบัญ (ตาราง)	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาของการศึกษา	๕
๑.๔ ขอบเขตของการศึกษา	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะ	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒	๗
๒.๒ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑	
สาระการเรียนรู้กลุ่มสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม	๑๑
๒.๓ ความมุ่งหมายของการเรียนรู้และลักษณะพื้นฐานของการศึกษา	๒๐
๒.๔ โรงเรียนวิถีพุทธ	๒๔
๒.๕ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนน้ำคิบบัณฑิตวิทยาลัย จังหวัดลำพูน	
ตำบลน้ำคิบบัณฑิต อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน	๔๕
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๑
๒.๗ กรอบแนวคิดของการศึกษา	๕๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการศึกษา	๕๕
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๕
๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	๕๕
๓.๓ วิธีการดำเนินการศึกษา	๖๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๑
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๑
๓.๖ การสรุป อภิปรายและรายงานผล	๖๓
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๖๔
๔.๑ ความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะ	๖๕
๔.๒ ความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะ	๗๐
๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน	๗๕
๔.๔ ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน	๗๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ	๗๘
๕.๑ สรุปผลการศึกษา	๗๘
๕.๒ อภิปรายผล	๘๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๘๖
บรรณานุกรม	๘๗
ภาคผนวก	๑๐๐
ภาคผนวก ก.	๑๐๑
ภาคผนวก ข.	๑๐๘
ภาคผนวก ค.	๑๑๕
ประวัติผู้เขียน	๑๒๒

สารบัญ (ตาราง)

ตารางที่	หน้า
๑. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของครูผู้สอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (N= ๓)	๖๕
๒. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี (N= ๓)	๖๗
๓. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของครูผู้สอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร (N = ๓)	๖๘
๔. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของครูผู้สอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง (N = ๓)	๖๙
๕. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (N = ๑๐๕)	๗๐
๖. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี (N = ๑๐๕)	๗๒
๗. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร (N= ๑๐๕)	๗๓
๘. แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง (N=๑๐๕)	๗๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม ที่ประเทศไทยได้เผชิญอยู่ในขณะนี้ เป็นเหตุให้เกิดผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลและสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนได้รับอิทธิพลกระแส ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้มีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้น ไปสู่ความทันสมัย ความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุและเทคโนโลยี ขาดการพัฒนาจิตใจก่อให้เกิดปัญหาบุคคลและสังคมที่ไม่มีคุณธรรมและจริยธรรม บุคคลต่างเห็นแก่ตนเองกว่าส่วนรวม รัฐบาลจึงได้มีนโยบายในการจัดระเบียบสังคม โดยนำเอากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่างๆ มาบังคับใช้อย่างเข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสถานบริการหรือบันเทิง รวมทั้งเรื่องการห้ามขายเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และสารเสพติด เช่น เหล้า บุหรี่ เบียร์ เป็นต้น ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จากการมอมเมาเยาวชนผู้กำลังอยู่ในวัยกำลังศึกษาเล่าเรียนมากมายมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเหล้า บุหรี่ สารเสพติดทุกชนิด ปัญหาเหล่านี้ นำไปสู่การก่ออาชญากรรม สร้างปัญหาแก่สังคมประเทศชาติ อีกมากมาย โดยผู้ประกอบการเหล่านั้น ไม่มีความรู้เลยว่า พวกเขาได้มอมเมาและทำลายเยาวชนของชาติลงไปทุกวัน และวันข้างหน้า สังคมของประเทศจะอ่อนแอและพวกเขาจะไปแข่งขันกับนานาชาติได้อย่างไร จึงเป็นเรื่องที่ต้องรีบหาทางแก้ไข และป้องกันปัญหาเยาวชนและสังคมของชาติ เพราะปัญหาเหล่านี้ขัดแย้งกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมไทยอย่างมาก ดังนั้นวิธีการ ที่จะพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาให้มีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม นั้นจำเป็นต้องศึกษาวิจัยหาแนวทางที่เป็นสายกลางที่สุดเพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการพัฒนา คุณธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในสถาบันการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับแนวคิดและนโยบายของชาติ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๘๐ บัญญัติว่า รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๑ และในแผนพัฒนา

^๑ สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : ครุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๔๔ – ๒๕๔๘)^๒ ได้มุ่งให้พัฒนาไปสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีสมดุลภาพ” โดยยึดหลักความสมดุล ความพอดี สร้างคนให้เป็นคนดีคนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกในสาธารณประโยชน์ พึ่งพาตนเองได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔^๓ ที่มีนโยบายที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบ อาชีพ จึงกำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์คือ ให้เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนา ที่ตนนับถือ มีจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการที่จัดสาระการเรียนรู้ เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ ๑ ศาสนา ศิลปกรรม สนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมความรู้คุณธรรม และกล่าวถึงการส่งเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึก ที่ถูกต้องในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย กล่าวถึงเรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ประชาธิปไตย ขณะเดียวกันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้ประกาศ ใช้ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๖ บัญญัติไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข มาตรา ๒๑ กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา^๔

จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับนี้กล่าวถึงเรื่องการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ตลอดจนความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่น ได้อย่างมีความสุข นี่ก็จุดมุ่งหมายที่สำคัญที่สุดในการนำเอา คุณธรรมและจริยธรรมมาเป็นหลักใหญ่ในการพัฒนามนุษย์

ทั้งนี้สืบเนื่องจากกระแสความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและวิทยาการคอมพิวเตอร์ เข้ามามีบทบาทในสังคมทุกด้าน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศจาก

^๒ สำนักนายกรัฐมนตรี, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๔๕), หน้า ๔

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ (๒๕๔๕ – ๒๕๔๘), (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

ภาคเกษตรกรรม ไปสู่ภาคบริการและอุตสาหกรรม ส่งผลให้พฤติกรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป จากวิถีชีวิตแบบชนบทไปสู่วิถีชีวิตแบบเมือง โครงสร้างประชากรที่มีวัยเด็กลดลง ประชากรวัยแรงงานและผู้สูงอายุมีเพิ่มขึ้น มีการแพร่ระบาดของอบายมุข สารเสพติด โรคเอดส์ การลี้ภัยไหลของวัฒนธรรม ต่างชาติที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตไทย สถานการณ์ดังกล่าวล้วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคน และสังคมไทยอย่างรวดเร็ว ทำให้วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาติถูกละเลย ครอบครัวยุคใหม่ขาดความอบอุ่น ชุมชนขาดความเข้มแข็งและสังคมมีปัญหา ดังนั้นกระบวนการจัดการศึกษาเป็นวิธีการที่สำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักศึกษาซึ่งก็สอดคล้องกับแนวความคิดการกำหนดคุณลักษณะ ของนักเรียนนักศึกษา นักเรียนนักศึกษาที่พึงประสงค์ของกระทรวงศึกษาธิการที่กล่าวว่า การจัดการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลและตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการกำหนดเป็นแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระยะเวลาที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ๒๕๔๔) ของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งภารกิจที่สำคัญยิ่งของการกระทรวงศึกษาธิการคือ การพัฒนาคน ประกอบกับการที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ได้เน้นคนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาจุดเริ่มต้นที่สำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่การกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม คือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของคนไทย โดยจะต้องและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และแนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคต คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของคนไทยในอนาคตในด้านจิตใจและสังคม คือ มีวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน มีจริยธรรม มีคุณธรรม มีความเป็นประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ร่วมในกระบวนการพัฒนา มีความเป็นไทย ร่วมอนุรักษ์และการพัฒนาวัฒนธรรมไทยรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันเป็นยุคแห่งการศึกษา เพื่อสนองความต้องการของชีวิตและสังคม ให้คนมีคุณภาพ ปลอดภัย พ้นจากความรุนแรงเบียดเบียนกันในทุกด้าน เนื่องจากความรุนแรงเบียดเบียนได้ขยายแผ่ทั่วไป เชื่อมกันทั้งหมดจนกลายเป็นระบบ จึงต้องให้การศึกษาแก้ไข ให้ทั้งชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นระบบแห่งความประสานกลมกลืนและเกื้อกูลต่อกัน แต่การศึกษาที่จัดตามกันมาแต่เดิมอย่างตะวันตก ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ จึงต้องมีการปฏิรูปครั้งใหม่ ลักษณะสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา คือ การยอมรับและการจัดการดำเนินการ ให้การพัฒนาคนเป็นแกน และเป็นฐานของการพัฒนาทุกอย่าง ทุกเรื่องและทุกรูปแบบ การทำให้เกิดการประสานของระบบทั้ง ๓ คือ ระบบชีวิต ระบบสังคม และระบบสิ่งแวดล้อมนี้ เป็นจุดหมายสำคัญ ดังคติที่ว่า” ใฝ่มนุษย์มีชีวิตที่ดั่งงาม ใน

สังคมที่มีสันติสุข ในโลกที่รื่นรมย์น่าอยู่น่าอาศัยหนึ่ง”^๔ ดังนั้นจึงเกิดโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นมา โดยโรงเรียนวิถีพุทธ คือโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต โดยเน้นหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ด้วยโรงเรียนดังกล่าวเป็นโรงเรียนประจำตำบลขนาดกลางที่มีการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผลการเรียน จนปรากฏชัดเจนได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าผู้เรียนจำนวนไม่น้อยมาจากครอบครัวที่ขัดสน แดกแยก จึงเสี่ยงต่อการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หากแต่ด้วยแนวนโยบายการจัดการศึกษาวิถีพุทธ ได้ชักเกล้านักเรียนให้มีพฤติกรรมที่ดี จึงนำมาสู่ความสนใจถึงสภาพการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนว่า มีสภาพการจัดกิจกรรมเช่นใด มีปัญหาและอุปสรรครวมทั้งมีแนวทางพัฒนาเช่นใด ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการขยายผลแนวคิดการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธให้บรรลุประสิทธิภาพพัฒนาที่ดีต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธที่พัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๗๒.

๑.๓ ปัญหาของการศึกษา

๑.๓.๑ เพื่อต้องการทราบสภาพการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธต่อการพัฒนา นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนว่า เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ เพื่อต้องการทราบปัญหาอุปสรรคของการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธแก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ว่า เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ เพื่อต้องการทราบแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธเพื่อ พัฒนา แก่นักเรียนที่ถูกต้อง ว่าเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการศึกษา

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาวิจัยถึงประเด็นดังต่อไปนี้

- ๑) กิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ โดยหลักไตรสิกขา
- ๒) สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ
- ๓) กิจกรรมเสริมหลักสูตรการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ
- ๔) สภาพปัญหาและอุปสรรคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ นักเรียนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ประจำปี การศึกษา ๒๕๕๔ และครูผู้สอนสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ศึกษาในครั้งนี้คือ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัด ลำพูน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินการ พัฒนานักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขาผ่านวิธีการที่หลากหลายบูรณาการกับวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้แก่นักเรียนเกิดเรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” ในที่นี้หมายถึง การออกแบบ กิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อนวัตกรรม การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการวัดประเมินผล ตามสภาพจริง

๑.๕.๒ โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ผ่านการเรียนการสอนหลากหลาย บูรณาการกับรายวิชาต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาของผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา

๑.๕.๓ ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้สอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๕.๔ นักเรียน หมายถึง นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๔ สังกัดโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

๑.๖.๑ ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๖.๒ ได้ทราบปัญหาที่เป็นผลกระทบต่อการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๖.๓ ได้ทราบแนวทางการการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๑.๖.๔ ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อครู ผู้บริหารสถานศึกษา ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการบริหารจัดการศึกษา ซึ่งจะนำมาใช้เพื่อการวางแผนพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิถีพุทธให้มีคุณภาพต่อไป

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๒.๑ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

๒.๒ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๒.๓ ความมุ่งหมายของการเรียนรู้และลักษณะพื้นฐานของการศึกษา

๒.๔ โรงเรียนวิถีพุทธ

๒.๕ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๒.๖ กิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๒.๗ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวคิดของการศึกษา

๒.๑ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๘ กล่าวถึงหลักในการจัดการศึกษา ไว้ว่า

(๑) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

(๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ข้อแรกที่ว่า “เป็นการศึกษาตลอดชีวิต life-long education” หมายถึงว่าคนไทยจะเรียนกันได้ตลอดชีวิตทั้งที่เป็นการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย พุดง่าย ๆ คือ ไม่มีใครแก่เกินเรียน นอกจากนี้เรื่องที่เราเรียนจะเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง เรียนแล้วใช้ประโยชน์ได้ และในขณะที่กำลังเรียนก็ต้องทดลองปฏิบัติไปด้วย ดังคำกล่าวที่ว่า learning by doing (เรียนโดยการ กระทำ) แต่

โรงเรียนวิถีพุทธ ไปไกลกว่านั้น เพราะถือว่าการเรียนเป็นวิถีชีวิต เราใช้คำว่า learning by living (เรียนโดยการดำรงชีวิต)

ข้อ ๒ ในมาตรา ๘ ที่ว่าให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หมายถึงว่า รัฐเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมาช่วยกันจัดการศึกษาให้กับประชาชน ก่อนหน้านั้น สถาบันของศาสนาอื่น เช่น โบสถ์คริสต์ หรือมัสยิดจะจัดการศึกษาโดยตรงไม่ได้ ต้องตั้งมูลนิธิบังหน้าถึงจะจัดการศึกษาได้ แต่วัดในพระพุทธ ศาสนาสามารถจัดการศึกษาโดยตรงโดยไม่ต้องกลัวคู่แข่ง เช่น จัดโรงเรียนการกุศลของวัด มีกฎหมายมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ทุกวันนี้ สถาบันของศาสนาอื่นสามารถจัดการศึกษาแข่งกับวัดได้โดยไม่ผิดกฎหมาย วัดที่เคยเป็นเจ้าของสัมปทานแต่เพียงผู้เดียวเริ่มมีคู่แข่ง ถ้าไม่มีการปรับปรุงการศึกษาที่จัดในวัดให้ทันสมัย แม้แต่เช้าชามเย็นชามอยู่ ไม่ช้าไม่นานเด็กไทยก็จะไปเรียนในโรงเรียน ที่จัดโดยศาสนาอื่นกันหมด คณะสงฆ์นี้เงื่อนงำต่อไปไม่ได้แล้ว

นอกจากนี้ การที่กฎหมายบัญญัติให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานี้เป็นการเชื้อเชิญให้วัดและชุมชนมาเกี่ยวข้องกับจัดการศึกษาของโรงเรียนมากขึ้น เช่น เป็นกรรมการโรงเรียน กฎหมายนี้ปฏิบัติความคิดของโรงเรียนนั่นคือ โรงเรียนไม่ใช่เจ้าภาพเพียงฝ่ายเดียวในการจัดการศึกษา ในการปฏิรูประบบราชการในปัจจุบัน เราจะได้ยินคำว่า “ให้มีเจ้าภาพ” เช่น ในเรื่องจัดการศึกษาต้องมีเจ้าภาพคือ เจ้าของเรื่องผู้รับผิดชอบงานนี้ ในอดีตที่ผ่านมา โรงเรียนเป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษา ของชุมชนแต่เพียงผู้เดียว โดยที่วัดและชุมชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ในการปฏิรูปการศึกษารั้งนี้โรงเรียนไม่ใช่เจ้าภาพเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป กฎหมายกำหนดให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา นั้นหมายถึงให้ทุกฝ่ายร่วมกันเป็นเจ้าภาพ เมื่อสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ก็หมายความว่า ไม่ใช่ โรงเรียนฝ่ายเดียวเป็นเจ้าภาพ วัดและชุมชนต้องมาเป็นเจ้าภาพร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาด้วย

การจัดการศึกษาจึงมีหลายเจ้าภาพเหมือนทอดกฐินสามัคคี โดยที่โรงเรียนเป็นเจ้าภาพหลัก มีวัดและชุมชนเป็นเจ้าภาพร่วมปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

การที่กฎหมายกำหนดให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนให้มีการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา แนวคิดในการปฏิรูประบบราชการที่ดี ปฏิรูประบบบริหารการศึกษาก็ดี มีคำที่เกี่ยวข้องอยู่ ๓ คำ คือ

- (๑) โปร่งใส (transparency)
- (๒) การมีเจ้าภาพรับผิดชอบ (Accountability)
- (๓) การมีส่วนร่วม (Participation)

คำแรกที่เราได้ยินบ่อยมากก็คือ “โปร่งใส” หมายถึง การบริหารที่สะอาดบริสุทธิ์ชนิดที่สามารถให้ทุกฝ่ายเข้ามาตรวจสอบได้ ถ้าหน่วยงานใดทำงานแบบไม่โปร่งใส มีนอกมีใน แสดงว่า

ไม่โปร่งใสและไม่ต้องการให้ถูกตรวจสอบรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเน้นเรื่องการบริหารที่โปร่งใส โดยให้มีระบบตรวจสอบ โดยรัฐสภา มีกฎหมาย ป.ป.ช. และกฎหมาย ป.ป.ง. เป็นต้น มีระบบตรวจสอบมากมายที่ทำหน้าที่คานอำนาจกันและกัน ซึ่งจะทำให้เกิดความโปร่งใสตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

ดังนั้น การที่วัดและชุมชนเข้าไปเป็นกรรมการในโรงเรียนก็เท่ากับช่วยตรวจสอบดูแลให้การบริหารโรงเรียนมีความโปร่งใส

คำที่สองก็คือ “การมีเจ้าภาพรับผิดชอบ” หมายความว่า งานราชการทุกอย่างต้องมีผู้รับผิดชอบ และรับชอบ ถ้างานนี้มีปัญหาล่าช้าขึ้นมา ใครรับผิดชอบ เช่น โรงเรียนวิถิพุทธตอนนี้ อยู่ในความรับผิดชอบของใคร ในระดับกระทรวงศึกษาธิการ ท่านรัฐมนตรีมอบหมายให้มารับผิดชอบของคุณปิยะบุตร ชลวิจารณ์ ผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ท่านดูแลรับผิดชอบในระดับกระทรวง ทุกกระทรวงจะต้องมีเจ้าของเรื่องรับผิดชอบอย่างนี้ไล่เสียงลงไปตามลำดับ ถ้าเกิดปัญหาขึ้นต้องมีผู้รับผิดชอบมาแก้ปัญหา ไม่มีการปิดความรับผิดชอบอีกต่อไป เช่น ถ้าความประพฤติของเด็กไม่ดี เราจะโทษใคร เมื่อก่อนที่บ้านโทษวัดว่าไม่รู้จักสอนธรรม วัดก็โทษโรงเรียนว่าไม่รู้จักรับผิดชอบเด็ก โรงเรียนก็โทษบ้านว่าพ่อแม่ไม่สั่งสอนลูกของตน กลายเป็นงูกินหาง หางผู้รับผิดชอบไม่ได้ วันนี้ต้องมีผู้รับผิดชอบ แต่โรงเรียนรับผิดชอบเรื่องความประพฤติของเด็กเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ บ้านและวัดต้องเข้ามามีส่วนร่วมดูแลความประพฤติของเด็กด้วย

ทำให้เกิดคำที่ ๓ ว่า “การมีส่วนร่วม” ในกระทรวงศึกษาธิการเคยมีหลายกรมที่ดูแลเรื่องการศึกษาของเด็ก คือ สำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา กรมวิชาการแต่ละกรมเป็นอิสระในตัวเองจึงมักไม่ร่วมกันทำงาน มักจะต่างคนต่างทำ เข้าทำนองว่าปีใดมีนาให้ข้าหลายตัวปีนั้นน้ำจะน้อยเพราะนาเกี่ยวกันให้น้ำ กฎหมายจึงยุบรวมกรมเหล่านี้เข้าด้วยกัน เรียกว่า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ร่วมกันรับผิดชอบการศึกษาของเด็ก แต่ก็เป็นไปได้อีกว่า หน่วยงานระดับกรมนี้จะไม่ประสานงานกับกรมอื่นๆ รัฐบาลจึงพยายามรวมงานที่คล้ายกันมาไว้ด้วยกัน เรียกว่า กลุ่มภารกิจ (Cluster) มีรองปลัดกระทรวงมากำกับดูแล ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาเรื่องการประสานงานและการร่วมกันรับผิดชอบได้

เพราะฉะนั้น เมื่อมีปัญหาเรื่องศีลธรรมในเด็กและเยาวชนเกิดขึ้น ความรับผิดชอบจะตกอยู่ที่ใคร คำตอบก็คือ ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบปัญหานี้ ถ้าบ้าน วัดหรือโรงเรียนไม่ร่วมมือกัน ปัญหานี้แก้ไม่ได้ การที่ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการแก้ปัญหาศีลธรรมในเด็กและเยาวชน โดยที่โรงเรียนเป็นเจ้าภาพหลัก มีวัดและบ้านหรือชุมชนเป็นเจ้าภาพร่วม

สมัยก่อน เรามองการพัฒนาเด็กเหมือนกระบวนการผลิตรถยนต์ในโรงงานนั่นคือ ในการผลิตรถยนต์สักคันหนึ่ง ชิ้นส่วนแต่ละชิ้นจะถูกวางรออยู่ตามจุดต่างๆ โดยที่ชิ้นส่วนแรกจะถูกวางบนสายพานการผลิต สายพานนั้นก็จะลำเลียงไปประกอบเข้ากับชิ้นส่วนอื่นๆ ตามจุดนั้นๆ ในระหว่างทาง เช่น ใสตัวถังที่จุดหนึ่ง ใสเครื่องยนต์ที่จุดหนึ่ง ใสล้อที่จุดหนึ่ง ใสพวงมาลัยที่จุดหนึ่ง พอถึงจุดสุดท้ายก็ได้อยนต์หนึ่งคันออกมาจากสายพานการผลิต

ในอดีตที่ผ่านมา เรามองการพัฒนาเด็กเหมือนการผลิตรถยนต์ เด็กได้รับการเลี้ยงดูทางกายที่บ้านจนโตพอที่จะเข้าโรงเรียน จากนั้นเด็กถูกส่งลำเลียงไปเรียนที่โรงเรียน เสร็จแล้วก็ถูกส่งลำเลียงต่อไปที่วัดเพื่อให้อบรมบ่มนิสัย ในที่สุดก็ได้ผลิตออกมาเป็นคนที่มีความรู้ดีและความประพฤติดี นั่นเป็นเรื่องในอดีต ปัญหาทุกวันนี้ก็คือ เด็กออกจากบ้านแล้วไปไม่ถึงโรงเรียน ไปหลงติดอยู่ตามสถานบันเทิงหรือห้างสรรพสินค้า เรื่องที่เด็กจะเลยไปเข้าวัดนั้นไม่ต้องพูดถึง

ปัญหาการอบรมศีลธรรมให้เด็กและเยาวชนมาจากสาเหตุต่อไปนี้

(๑) บ้าน วัดและโรงเรียนแยกกันทำหน้าที่ พ่อแม่ที่บ้านให้เงินแก่เด็กเพื่อเลี้ยงดูทางร่างกาย ไม่มีหน้าที่สอนหนังสือหรืออบรมทางจิตใจ โรงเรียนก็ทำหน้าที่เดียวคือ สอนวิชาการไม่มีหน้าที่อบรมศีลธรรม วัดก็อบรมศีลธรรมอย่างเดียวไม่รับภาระอื่นๆ

(๒) ไม่มีการประสานกันระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน นั่นคือ เมื่อพ่อแม่ผู้ปกครองไม่อบรมศีลธรรมแก่เด็กก็ไม่มีการพาเด็กไปวัด เมื่อโรงเรียนไม่อบรมศีลธรรมแก่เด็ก ก็ไม่มีการพาเด็กไปวัดหรือไม่นิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียน

(๓) เมื่อทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองหรือโรงเรียนพอลูกไปวัด พระสงฆ์ไม่ทำหน้าที่อบรมศีลธรรมแก่เด็ก หรือเมื่อโรงเรียนนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนที่โรงเรียน ก็มีพระสงฆ์ไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่

การดำเนินการ โรงเรียนวิถิพุทธมุ่งแก้ปัญหาทั้ง ๓ ประการ คือ

(๑) เด็กเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เราต้องไม่พัฒนาเด็กแบบแยกส่วน โรงเรียนต้องพัฒนาเด็กให้รอบด้านทั้งทางกาย ทางสังคม ทางจิตใจและทางปัญญา นั่นคือ โรงเรียนไม่เพียงแต่สอนหนังสือ แต่อบรมศีลธรรมให้แก่เด็กอย่างจริงจังไม่ต้องรอให้เด็กไปวัดแล้วค่อยอบรมศีลธรรมที่นั่นแท้ที่จริงโรงเรียนวิถิพุทธต้องพยายามยกวัดมาไว้ที่โรงเรียน คือ โรงเรียนเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ทางวิชาการและเข้าหาลอมทางศีลธรรมไปพร้อมๆ กัน ภาษาสมัยใหม่ เรียกว่า “บริการ ณ จุดเดียว” (One-stop service) ซึ่งหมายความว่า เมื่อลูกค้าเข้าร้านมาซื้อสินค้า บางร้านมีสินค้าทุกอย่างไว้บริการ แคมป์ยังจะจ่ายค่าไฟฟ้า ค่าประปาและค่าโทรศัพท์ได้ด้วย ติดต่อพนักงานคนเดียวได้รับบริการครบทุกอย่าง โรงเรียนวิถิพุทธก็เหมือนร้านค้าประเภทนั้นคือ นอกจากจะสอนวิชาการทั่วไป

แล้วยังรับภาระในการจัดอบรมศีลธรรมให้เด็กเป็นคนดีอีกด้วย คือสอนให้เด็กเป็นคนทั้งเก่ง ทั้งดี และมีความสุข นี้เรียกว่า บริการ ณ จุดเดียว

(๒) เพื่อจะทำหน้าที่บริการ ณ จุดเดียวได้ โรงเรียนต้องได้รับความร่วมมือจากพ่อแม่ ผู้ปกครองและจากพระสงฆ์ในวัด โรงเรียนทำข้อตกลงกับวัดว่า จะพาเด็กไปเรียนกับพระสงฆ์ที่วัด หรือนิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียน

(๓) องค์ประกอบสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธก็คือวัด คณะสงฆ์ต้องมีความพร้อมในเรื่องนี้ทั้งด้านนโยบายที่ชัดเจนและการพัฒนาความรู้ความสามารถของพระสงฆ์

โดยสรุป พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนเป็นองค์รวม เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทางสังคม โดยเฉพาะบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อการพัฒนาผู้เรียนจากภายใน โดยวิถีแห่งพุทธ ซึ่งผู้เรียนได้นำมาใช้เพื่อเป็นกรอบในการอธิบายลักษณะการจัดการจัดการเรียนการสอน การบริหารจัดการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของวัดในการศึกษา ทั้งเป็นแหล่งของการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาพุทธ

๒.๒ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๒.๒.๑ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

๑) ความมุ่งหมาย

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ให้เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ โดยกำหนดจุดหมาย และมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายและกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีระดับโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๔) พร้อมกันนี้ได้ปรับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจทางการศึกษา ให้ท้องถิ่นและสถานศึกษาได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น (สำนักนายกรัฐมนตรื, ๒๕๔๒)

^๑ ปาฐกถาพิเศษในการประชุมเชิงปฏิบัติการของเจ้าคณะพระสังฆาธิการและผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ, ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ, หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๗.

นอกจากนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) ได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนจุดเน้นในการพัฒนาคุณภาพคนในสังคมไทยให้มีคุณธรรม และมีความรอบรู้อย่างเท่าทัน ให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และศีลธรรม สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่สังคมฐานความรู้ได้อย่างมั่นคง แนวการพัฒนาคนดังกล่าวมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม มีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งมีสมรรถนะ ทักษะและความรู้พื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาเยาวชนของชาติเข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ ๒๑ โดยมุ่งส่งเสริมผู้เรียน มีคุณธรรม รักความเป็นไทย ให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ นี้ จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพ ด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒) วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ได้เต็มตามศักยภาพ

๓) หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

๑. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

๒. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ

๓. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

๔. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้

๕. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๖. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

๔) จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

๑. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต

๓. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

๔. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๕. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

๕) สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังนี้

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสารมีวัฒนธรรม ในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อ

แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจา ต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูล ข่าวสารด้วยหลักเหตุผล และความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อ ตนเองและสังคม

๒. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิด สังเคราะห์ การคิด อย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่ การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและ อุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูล สารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึง ผลกระทบ ที่เกิดขึ้น ต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการ ต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและ ความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้ เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ใน ด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

๖) คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพล โลก ดังนี้

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

๒. ซื่อสัตย์สุจริต

๓. มีวินัย

๔. ใฝ่เรียนรู้

๕. อยู่อย่างพอเพียง

๖. มุ่งมั่นในการทำงาน

๗. รักความเป็นไทย

๘. มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้อง ตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง

๗) มาตรฐานการเรียนรู้

การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุล ต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและปัญหา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

๑. ภาษาไทย

๒. คณิตศาสตร์

๓. วิทยาศาสตร์

๔. สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๕. สุขศึกษาและพลศึกษา

๖. ศิลปะ

๗. การงานอาชีพและเทคโนโลยี

๘. ภาษาต่างประเทศ

ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยม ที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญ ในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ เพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ ทราบว่า ต้องการอะไร จะสอนอย่างไร และประเมินอย่างไร รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาโดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษา และการทดสอบระดับชาติ ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด^๒

จะเห็นได้ว่า หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เป็นหลักสูตรที่จัดทำเพื่อสถานศึกษาสามารถนำไปใช้จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา เป็นแนวทางการจัด

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑), หน้า ๒ - ๕.

การศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย มีความรู้ มีคุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดี มีทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติที่ดีต่อการศึกษา การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต มีหลักการที่สำคัญคือ เป็นหลักสูตรเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคอย่างมีคุณภาพ และที่สำคัญคือ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการมีจุดหมายที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จุดหมายคือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่นับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิตในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

๒.๒.๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๑) ทำไมต้องเรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ การดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตามสภาพแวดล้อม การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเอง และผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่าง และมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และสังคมโลก

๒) เรียนรู้อะไรในสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคม ที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กัน และมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆ ไว้ ดังนี้

๒.๑) ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

๒.๒) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปณิธานค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิหน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

๒.๓) เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๒.๔) ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

๒.๕) ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกทางกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในระบบธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๓) คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓

- มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น ที่อยู่อาศัย และเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง

- มีทักษะกระบวนการ และมีข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ มีความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกันและการทำงานกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียน และได้ฝึกหัดในการตัดสินใจ

- มีความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในลักษณะการบูรณาการ ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันและอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้ข้อคิดเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว เข้าใจถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้น และวิธีการเศรษฐกิจพอเพียง

- รู้และเข้าใจในแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในขั้นที่สูงต่อไป

จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

- มีความรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคมประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมือง การปกครอง และสภาพเศรษฐกิจโดยเน้นความเป็นประเทศไทย

- มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธี และพิธีกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น

- ปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง มากยิ่งขึ้น

- สามารถเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาค ชีวโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีต สู่ปัจจุบัน

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

- มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิด เรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

- มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้รับการพัฒนาแนวคิด และขยายประสบการณ์ เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ในโลก ได้แก่ เอเชีย ออสเตรเลีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ และสังคมศาสตร์

- รู้และเข้าใจแนวคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

- มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น
- เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีค่านิยมอันพึงประสงค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในชั้นสูงตามความประสงค์ได้
- มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทยยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- มีนิสัยที่ดีในการบริโภค เลือกและตัดสินใจบริโภคได้อย่างเหมาะสมมีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทย และสิ่งแวดล้อม มีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติ มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม
- มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ซึ่งนำตนเองได้ และสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ในสังคมได้ตลอดชีวิต^๓

ทั้งนี้ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จะมีเนื้อหาสาระว่าด้วยประวัติความเป็นมา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระสาวก ศาสนิกชนตัวอย่างชาดก หลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต หน้าที่ชาวพุทธ และมารยาทชาวพุทธ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศาสนพิธี การบริหารจัดการและเจริญปัญญา และศาสนสัมพันธ์

ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน นอกจากภาคความรู้ที่นักเรียนจะต้องศึกษาจากหนังสือเรียนแล้ว ครูผู้สอนจะต้องจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วย โดยเฉพาะการร่วมปฏิบัติศาสนพิธี การร่วมปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา การนำหลักธรรมมาใช้ หรือการฝึกสมาธิ ช่วยให้นักเรียนเข้าใจและเห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนามากขึ้น^๔

โดยสรุป การพัฒนาการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มุ่งเน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่สามารถนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันได้ และฝึกการวางแผนดำเนินชีวิตอย่างมีสติ อยู่บนพื้นฐานของทางแห่งความดีงาม ตามการปฏิบัติตนเองของพุทธมามกะได้อยู่ปรกติสุข ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายสภาพ

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ : กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑ - ๑๔.

^๔ วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสถียรพงษ์ วรรณปก, หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ไทยร่วมเกล้า จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗.

การจัดการเรียนการสอนที่เป็นการให้ผู้เรียนได้สัมผัส สัมผัส ฝึกปฏิบัติ ต่อย้ำซ้ำทวน ตามแนววิถีพุทธ เพื่อการเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์แก่ผู้เรียน

๒.๓ ความมุ่งหมายของการเรียนรู้และลักษณะพื้นฐานของการศึกษา

การเรียนรู้คือกระบวนการที่ผัสสะทั้ง ๖ ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมผัสถึงสิ่งเร้า เกิดธาตุรู้ (รู้สึก, หมายรู้, รู้คิด, รู้แจ้ง) และมีการกระทำโต้ตอบ ฝึกฝนอบรมตนเองหรือโดยกัลยาณมิตรจนประจักษ์ผล เกิดคุณภาวะ (ความรู้และความดี) สมรรถภาวะ (ความสามารถ) สุขภาวะ (ความผาสุกพอเหมาะพอควร) และอิสระภาวะ (พ้นจากทุกข์และความเป็นทาส)

การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ ของอาจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ (๒๕๓๑) ที่กล่าวว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา บุคคลแต่ละคนมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย จะทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น หลักดังกล่าวนี้แสดงว่าการเรียนรู้ที่ได้ผลเกิดจากการที่ผู้สอนรู้จักผู้เรียนแต่ละคนทั้งทางด้านบุคลิกลักษณะนิสัย อุปนิสัย ความรู้สึกนึกคิด ความถนัดและผู้สอนต้องมุ่งจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนให้เต็มตามความสามารถของเขา^๕ และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้อธิบายว่า มนุษย์เป็นชีวิตที่มีความประเสริฐ มีความสำคัญในตัวของมันเอง และชีวิตนั้นอาจจะมีความสมบูรณ์ได้แม้ในตัวของมันเอง ในแง่นี้เราจะต้องมองเป็นจุดหมายสูงสุดว่า เราจะต้องพัฒนามนุษย์ให้มีชีวิตที่ดำรงในตัวของเขาเองเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ มีอิสรภาพ มีความสุขในตัวเอง^๖

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า สิ่งที่พระพุทธศาสนาสอนมีดังต่อไปนี้

๑. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติ ที่ทุกส่วนส่งผลกระทบต่อกัน จึงต้องทำการที่เกื้อกูลประสานกลมกลืนกัน เพื่อให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกันนั้น

๒. มนุษย์สัตว์ทั้งปวง เป็นเพื่อนร่วมกฏธรรมชาติเสมอเหมือนกัน ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์กลัวตายเหมือนกัน ไม่มีการแบ่งแยกแตกต่างกัน การทำร้ายสัตว์ไม่ว่าชีวิตใดก็เป็นสิ่งที่ไม่ดีทั้งสิ้น มนุษย์ควรมีเมตตาและไมตรีที่ไม่จำกัดแบ่งแยก มีแนวโน้มของจิตใจในทางที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล มุ่งความสามัคคี และมีความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

^๕ สุมน อมรวิวัฒน์, สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๔๕.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๕), หน้า ๔ - ๕.

การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักดังกล่าวต้องสร้างจังหวะแก่ผู้เรียนแต่ละคน ในเวลาเดียวกัน ต้องเน้นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ได้ทำงานเป็นกลุ่มและฝึกฝนทักษะทางสังคม เพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มด้วย^๑

สุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวอีกว่า จากหลักการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนามนุษย์มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งทำความเข้าใจในธรรมชาติและความเป็นจริงโดยของมนุษย์ทั้งทางกายและทางจิต การตั้งสมมติฐานว่า มนุษย์เป็น เวเนยยะ สามารถฝึกฝนอบรมได้ทั้งโดยตนเอง และโดยสิ่งแวดล้อม กระบวนการเรียนรู้จึงมีจุดเริ่มต้นที่บุคคล มีขั้นตอนดำเนินการที่สัมพันธ์สอดคล้อง มุ่งเน้นที่บุคคล คือ หลักของการพัฒนาตน ศีล สมาธิ ปัญญา จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้ ก็คือ อิศราภาพทั้งทางกายและจิตของบุคคลนั่นเอง รวมถึงเพื่อเกื้อกูลแก่สังคมโลกทั้งหมด

กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญานั้น เน้นการฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่องยาวนานถึงอย่างนั้น มนุษย์ก็เรียนรู้ได้ไม่เท่ากัน เนื่องจากจากความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังข้อธรรมของพุทธศาสนาที่แบ่งบุคคล ๔ จำพวกกลุ่มด้วย^๒ โดยจำแนกความสามารถของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

๑. อุคฆฤตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมเพียงท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง
๒. วิปตติตัญญู ผู้อาจรู้ธรรมต่อเมื่อท่านอธิบายความแห่งหัวข้อนี้
๓. เนยยะ ผู้พอจะแนะนำได้ คือ ต้องพำสอนบ่อยๆ
๔. ปทปรมะ ผู้มีบทย่างยิ่ง คนกลุ่มนี้ได้ฟังความต่างๆ เป็นอันมาก แต่ไม่สามารถรับรู้ธรรมได้ในชาตินี้ แม้จะสอนอย่างไรก็ตาม

การรู้ของมนุษย์มี ๓ หลัก คือ

การรู้ของมนุษย์มี ๓ หลัก คือ

๑. การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล (Self – training in morality)
๒. การฝึกฝนตนเองเรื่องสมาธิ (Self – training in concentration)
๓. การฝึกฝนตนเองเรื่องปัญญา (Self – training in wisdom)

หลักการเรียนรู้ข้างต้นมีลักษณะเป็นหลักและแนวปฏิบัติที่บูรณาการของการพัฒนามนุษย์ในพระไตรปิฎก เรียกว่า ไตรสิกขา

ไตรสิกขา คือ การฝึกหัดอบรม กาย วาจา และจิตของมนุษย์ให้สามารถค้นพบและควบคุมตนเอง เรียนรู้และพัฒนาตนเองโดยใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นตามหลักการศึกษา ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา^๓

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕ – ๑๖.

^๒ อจ. จตุกก. อ. (๒/๑๓๓/๑๘๓). พระไตรปิฎก. ฉบับมหาจุฬาฯ. ๒๕๓๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายหลักไตรสิกขาในแง่ของการพัฒนามนุษย์ไว้ว่า “...ถ้าพูดตามภาษาของนักวิชาการสมัยใหม่ หรือตามหลักวิชาการศึกษาสายตะวันออก อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ก็ครอบคลุมถึงการทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคม พัฒนาการทางอารมณ์ และพัฒนาการทางปัญญา โดยลำดับ เป็นแต่จะแตกต่างกัน โดยขอบเขตของความหมายและสิกขา ๓ มีจุดหมายที่ชัดเจนจำเพาะตามแนวพุทธธรรม อย่างไรก็ตามอย่างน้อยในขั้นเบื้องต้นจะเห็นได้ชัดว่า ความหมายไปกันได้คือ พุคได้ตรงกันในขั้นพื้นฐานว่าจะต้องฝึกฝนอบรมบุคคลให้มีวินัย (รวมถึงความรับผิดชอบและความสัมพันธ์ที่ดีทางสังคม) ให้งอกงามทางอารมณ์ (มีจิตใจเข้มแข็ง ประณีต มีคุณภาพและสมรรถภาพดี) และให้งอกงามทางพุทธิปัญญา (เริ่มด้วยความคิดเหตุผล) สิกขา ๓ นี้เนื่องกันและช่วยเสริมกัน...”^๙

ไตรสิกขา เป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียดและจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า เมื่อฝึกขั้นละเอียดภายในคือ ขั้นจิตและปัญญาแล้ว ผลก็ส่งกลับออกมาช่วยการดำเนินชีวิตด้านนอก เช่น มีความประพฤติสุจริต มั่นคง มีศีลที่เป็นไปโดยปกติธรรมดาของตนเอง ไม่ต้องฝืนใจ หรือตั้งใจคอยควบคุมรักษา คิดแก้ปัญหา และทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ โดยนัยที่กล่าวนี้เมื่อฝึกแบบไตรสิกขาแล้วระบบชีวิตทั้งหมดก็กลายเป็นระบบของมรรค สอดคล้องกันหมดทั้งภายนอกภายใน

ลักษณะพื้นฐานของการศึกษา การศึกษา คือ ความเจริญงอกงามทั่วทั้งปวงที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนตามประสบการณ์อย่างกว้างและลึก เพื่อผลของการศึกษาตามความมุ่งหมายและนโยบายชาติ การศึกษา หมายถึง การเรียนรู้ทั้งหมด ที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์ เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรม ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการ เบ็ดเสร็จที่บุคคลนำมาพัฒนาความสามารถทางด้านทัศนคติและพฤติกรรม ตามค่านิยมของสังคมถ่ายทอดความรู้ ทั้งสายสามัญ อาชีพ ศิลปวัฒนธรรม เป็นเครื่องชี้แนวทางให้ประพฤติปฏิบัติใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวม อันเป็นเจตคติที่ตั้งงามทางด้านความมีน้ำใจปฏิบัติส่วนรวมในทางที่ดี ก่อให้เกิดทักษะ ความคล่อง ความชำนาญ ในการปฏิบัติในแนวทางที่เหมาะสมตามขอบเขตศิลปวัฒนธรรม ทั้งความประพฤติภายนอกและคุณธรรมภายใน

^๙ สุมน อมรวิวัฒน์, สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐ - ๑๕.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๑๕ - ๕๑๖.

ความมุ่งหมายของการศึกษา คือ เสรีภาพของบุคคลที่จะเลือกวิถีทางดำรงชีวิตสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดี เพื่อให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่มีระเบียบเรียบร้อย^{๑๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นิยามความหมายของการศึกษาไว้ดังนี้

๑. การเล่าเรียน ฝึกฝน อบรมเพื่อนำสติปัญญาที่มีอยู่มาใช้ให้เป็นประโยชน์และทำให้แก่กล้ายิ่งขึ้น

๒. การพยายามแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิต คือ ความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด หรือการมีอิสรภาพ

๓. กิจกรรมของชีวิต โดยชีวิตเพื่อวัด

๔. ความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และรู้จักเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน^{๑๒}

พินดา สินสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักการใช้ในการสอนวิชาศาสนาที่สำคัญในโรงเรียนมัธยมศึกษา” โดยสรุปว่าการวัดผลและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนาไว้ ๓ ทาง ได้แก่

๑) การวัดผลและประเมินผลด้านความรู้สึกรู้สึกของนักเรียน โดยใช้การวิเคราะห์คำนิยาม การใช้แบบแผนภูมิหรือกราฟ การวัดผลและประเมินผลแบบกාර์ตูนและการใช้แบบทดสอบความสนใจเปิดให้บรรยาย

๒) การวัดและประเมินผลด้านปรับพฤติกรรม โดยการใช้การสังเกต เช่น การบันทึกย่อการทำ มาตราส่วนประเมินค่าและการสำรวจรายการ

๓) การวัดผลด้านพุทธิพิสัยของนักเรียน โดยการใช้คำถามแบบอัตรนัย การใช้คำถามแบบปรนัย และการใช้คำถามแบบไม่จบในตัวเอง^{๑๓}

โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนที่มีการเรียนการสอน มุ่งเน้นการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ มีสติปัญญาในการเผชิญสถานการณ์ที่เป็นปัญหาทางออกที่เหมาะสมได้ตามการศึกษากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน

โดยสรุปแล้ว ปัจจัยที่แท้จริงของการศึกษา คือ การพัฒนาเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ มีคุณธรรมกำกับ การแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นไปตามหลักพุทธศาสนา ในที่นี้ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ

^{๑๑} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

^{๑๒} พระราชวรเมธี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ปรัชญาการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๑๘), หน้า ๗๑.

^{๑๓} พินดา สินสุวรรณ, หลักการใช้ในการสอนวิชาศาสนาที่สำคัญในโรงเรียนมัธยมศึกษา, (เชียงใหม่ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๓), หน้า ๘๒.

๒.๔ โรงเรียนวิถิปุทธ

ผลการเจรจាកับกรมวิชาการในสมัยนั้น ปรากฏว่า กระทรวงศึกษาธิการพร้อมที่จะประกาศใช้ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเรียบร้อยแล้ว ในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ ในหลักสูตรนี้มีเรื่องเกี่ยวกับ มาตรฐานวิชาพระพุทธศาสนาเพียงไม่กี่บรรทัด ดังต่อไปนี้

“มาตรฐาน ส.๑.๑ เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส.๑.๒ ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส.๑.๓ ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข”

เพื่อช่วยให้โรงเรียนทั่วประเทศมีรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นแบบเดียวกัน โดยไม่มีการบิดเบือนหลักคำสอนพระพุทธศาสนา พระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาสำหรับโรงเรียนทั่วประเทศ กระทรวงศึกษาธิการจึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดังกล่าวมีพระเทพโสภณเป็นประธาน มีกรรมการ ๖๑ รูป/คน เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๔๕

คณะกรรมการชุดนี้จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาและจัดพิมพ์ เป็นหนังสือเรื่อง “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔” สำเร็จเรียบร้อยทันเสนอในที่ประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา: หัวใจปฏิรูปการศึกษา” ซึ่งมี พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน จัดที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๔๕ พระเทพโสภณ ในฐานะประธานกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นผู้รายงานรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาต่อนายกรัฐมนตรีซึ่งได้เปิดโอกาสให้ที่ประชุมพิจารณาเรื่องนี้นานพอสมควร ผลจากการประชุมชี้แจงครั้งนี้พอสรุปได้เป็น ๑ ประการ ดังนี้

(๑) นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และชื่นชมฝังมโนทัศน์ของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาพร้อมกับเสนอแนะให้สาระการเรียนรู้อื่นทำฝังมโนทัศน์เช่นเดียวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

(๒) นายกรัฐมนตรีเห็นชอบให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนามี ๑ หน่วยกิต (ในระดับมัธยมศึกษา คำว่า ๑ หน่วยกิต มีค่าเท่ากับ ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

(๓) ให้มีโรงเรียนวิถีพุทธนำร่องจังหวัดละ ๒ โรงเรียน ในปี ๒๕๔๖

เหตุที่ทำให้มีการพูดถึงโรงเรียนวิถีพุทธก็เพราะว่า นายกรัฐมนตรีได้ถามความเห็นของที่ประชุมว่า รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ผู้เข้าประชุมได้อภิปรายสนับสนุน รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามที่นำเสนอ นั้น ศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ผู้บังคับการวชิราวุธวิทยาลัยเสนอแนะว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ได้ผลจะต้องนำไปบูรณาการเข้ากับชีวิตจริงเพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก ที่สำคัญคือต้องนิมนต์พระสงฆ์เข้ามาช่วยสอนในโรงเรียน เหมือนกับโรงเรียนที่จัดโดยบางศาสนาที่ไม่สอนเฉพาะเรื่องวิชาการ แต่เน้นเรื่องกิริยามารยาทและอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้วย โรงเรียนเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการอบรม คุณธรรมจริยธรรม เพราะมีบาทหลวงและแม่ชีทั้งหลายมาเป็นแบบอย่างอบรมดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงควรมีโรงเรียนที่สอนเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระสงฆ์ มาสอนในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยการ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

นายกรัฐมนตรีเห็นด้วยกับข้อเสนอของศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ตอนแรกที่ประชุมเรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนสอนเน้นพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับโรงเรียนที่สอนเน้นภาษาอังกฤษ โรงเรียนเหล่านี้ก็เหมือนโรงเรียนปกติทั่วไป แต่สอนเน้นวิชาพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษ เพื่อให้เด็กสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริง นายกรัฐมนตรีให้นโยบายว่าในปีการศึกษา ๒๕๔๖ ให้มีโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาเป็นการนำร่องจังหวัดละ ๒ โรงเรียน

สิริกิติ์ มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รับนโยบายของท่านนายกรัฐมนตรี ไปดำเนินการทันที กระทรวงศึกษาธิการเรียนโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนา นี้ว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” มีการระดมผู้ทรงคุณวุฒิจัดทำเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” และเปิดรับสมัครโรงเรียนนำร่องเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

ในเบื้องต้นมีโรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการในวันที่ ๑ ปี ๒๕๔๖ จำนวน ๘๕ โรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจัดประชุมปลุมนิเทศโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นที่ ๑ ณ พุทธมณฑล เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๔๖ โดยสมเด็จพระพุทธาจารย์ วัดสระเกศเป็นประธานเปิดการประชุม

พระเทพโสภณเป็นวิทยากรบรรยายนำ จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้เปิดรับสมัครโรงเรียนเข้าร่วมในโครงการเรื่อยมา จนถึงวันนี้ (๕ ธันวาคม ๒๕๔๗) มีโรงเรียนวิถิปุทธทั่วประเทศกว่า ๑๕,๐๐๐ โรงเรียน^{๑๔}

โรงเรียนวิถิปุทธกับโรงเรียนระบบปกติทั่วไป

คำว่า วิถี ก็คือ มรรคหรือแนวทาง วิถิปุทธจึงหมายถึงแนวทางการดำเนินวิถีชีวิตแห่งชาวพุทธ (Buddhist Way of Life) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ ถ้าจะถามว่าหลักธรรมอะไรเป็นเครื่องแสดงถึงวิถีแบบชาวพุทธ คำตอบก็คือมรรคมืองค์ ๘ เป็นวิถีแบบชาวพุทธ มรรคมืองค์ ๘ สรุปลงในไตรสิกขา ได้ดังนี้

๑. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นอริสิลสิกขา (ศีล)
๒. สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็น อริจิตตสิกขา (สมาธิ)
๓. สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นอริปัญญาสิกขา (ปัญญา)

ดังนั้น วิถิปุทธจึงหมายถึง การดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

โรงเรียนวิถิปุทธ หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขา เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภavana ๔ คือ พัฒนาทางกาย สังคม จิต และปัญญา

กระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถิปุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร นั่นคือมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระ และ กิจกรรมเข้าด้วยกัน

กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ โรงเรียนฝึกรบรรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษา ดังนั้น ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขา ในขณะที่กิน อยู่ ดูและฟังซึ่งเป็นกิจกรรมประจำของนักเรียน

สรุปว่า โรงเรียนวิถิปุทธต้องฝึกรบรรมผู้เรียนให้กิน อยู่ ดู ฟังเป็น คำว่า “เป็น” ในที่นี้หมายถึง กิน อยู่ ดูและฟัง ตามหลักไตรสิกขานั้นเอง

เมื่อมีไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาดังกล่าวมาแล้ว ผลที่ตามมาคือ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนา การทั้ง ๔ ด้านไปพร้อมกัน ได้แก่

๑. พัฒนาการทางกาย (กายภavana)
๒. พัฒนาการทางสังคม (สิลภavana)

^{๑๔} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิปุทธ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓ - ๒๕.

๓. พัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา)

๔. พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา)

ผู้เรียนมีการพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านนี้จะเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. พัฒนาการทางกาย ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีพและพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งส่วนหนึ่ง เป็นผลจากการศึกษาวิชาการที่ทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง

๒. พัฒนาการทางสังคมซึ่งเป็นผลมาจากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษาระเบียบวินัย และจรรยาบรรณ จะให้ผู้เรียนเป็นคนดี

๓. พัฒนาการทางจิตซึ่งเกิดจากการบริหารทางจิตให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่นๆ จะทำให้ ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข

บางคนอาจตั้งข้อสงสัยว่า เนื่องจากพัฒนาการทั้ง ๔ ด้าน ถือเป็นเป้าหมายของ โรงเรียนโดยปกติทั่วไปอยู่แล้ว ดังที่เรามักได้ยินกันมาเสมอๆ ว่า การศึกษาไทยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุข ถ้าโรงเรียนวิถิพุทธก็กำหนดให้พัฒนาการทั้ง ๔ ด้านเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษา เหมือนกันแล้ว โรงเรียนวิถิพุทธก็ไม่ต่างจากโรงเรียนปกติทั้งหลาย

คำตอบชัดเจนในเรื่องนี้ปรากฏในมติมหาเถรสมาคมที่อ้างมาแล้วข้างต้นว่า “โรงเรียนวิถิพุทธ หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไป แต่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ”

โรงเรียนวิถิพุทธเหมือนกับโรงเรียนระบบปกติทั่วไปตรงที่เน้นพัฒนาการ ๔ ด้านของผู้เรียน เป็นเป้าหมาย ดังนั้น ผู้เรียนในโรงเรียนวิถิพุทธก็ต้องศึกษาวิชาสามัญและวิชาชีพเหมือนผู้เรียนโรงเรียน ระบบปกติทั่วไป ข้อแตกต่างก็คือแม้โรงเรียนวิถิพุทธจะยึดพัฒนาการ ๔ ด้านเป็นเป้าหมายแบบบูรณาการ ที่จะต้องพัฒนาไปพร้อมกันทุกด้านโดยไม่แยกเป็นส่วนๆ เหมือนโรงเรียนระบบปกติทั่วไป

เราจะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาในโรงเรียนระบบปกติทั่วไปบางแห่งจะเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งแต่ไม่ดี บางแห่งจะเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนดีแต่ไม่เก่ง บางแห่งจะเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนเก่งและดีแต่ไม่มีความสุข โรงเรียนวิถิพุทธจะเน้นเป้าหมายแบบบูรณาการคือ ให้ผู้เรียนเป็นคนที่ทั้งเก่ง ทั้งดีและทั้งมีความสุข

เป้าหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

คำว่า “เป้าหมายแบบบูรณาการ” ในกรณีนี้ หมายความว่า นอกจากความเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขจะเป็นคุณลักษณะที่ต้องไปด้วยกันอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการยังมีปฏิสัมพันธ์แบบเกื้อหนุนส่งเสริมกันและกันอีกด้วย เช่น การเป็นคนดีด้วยศีลจะทำให้มีวินัยในการเรียนผลที่ตามมาคือเรียนเก่งขึ้น การเป็นคนมีความสุขด้วยสติและสมาธิจะทำให้ตั้งใจเรียนและเรียนเก่งขึ้น การเป็นคนเรียนเก่งด้วยปัญญาจะทำให้เป็นคนดีที่ไม่เห็นแก่ตัวเพราะปัญญาช่วยให้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

คำถามที่ตามมาก็คือ โรงเรียนวิถีพุทธจะจัดการศึกษาอย่างไรจึงจะได้ผลผลิตเป็นคนทั้งเก่ง ทั้งดีและทั้งมีความสุข เพื่อตอบคำถามนี้ เราต้องพิจารณาเรื่องการประกันคุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธ^{๑๕}

การประกันคุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ที่กล่าวมานั้นส่วนมาเป็นเรื่องเป้าหมายหลักของการจัดโรงเรียนวิถีพุทธ ปัญหาที่ตามมาก็คือ โรงเรียนจะบรรลุเป้าหมายนั้นได้อย่างไร และพยายามหาคำตอบว่า โรงเรียนวิถีพุทธจะต้องทำอะไรและทำอย่างไร พหุเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับประกันคุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การประกันคุณภาพเกิดจากการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำอย่างน้อยโรงเรียนจะทำอะไรบ้างจึงจะถือว่าเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ การกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำนี้เป็นการช่วยให้โรงเรียนได้มีแนวทางในการดำเนินการในเบื้องต้น เมื่อได้ดำเนินการไปแล้ว โรงเรียนก็จะเพิ่มมาตรฐานเฉพาะของโรงเรียนนั้นๆ ต่อไป นอกจากนี้ การกำหนดมาตรฐานยังจะช่วยให้ผู้ใช้บริการและผู้สนับสนุนได้รู้ว่าโรงเรียนวิถีพุทธ กำลังทำอะไรบ้างนอกจากการขึ้นป้ายว่าเป็น โรงเรียนวิถีพุทธ

เพื่อตอบคำถามว่า โรงเรียนวิถีพุทธควรทำอะไรและทำอย่างไร กระทรวงศึกษาธิการจึงได้จัดทำ “ตัวชี้วัดการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ” โดยปรึกษาหารือกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตัวชี้วัดนี้เป็นเหมือนแผนที่เดินทางของโรงเรียนที่เข้าโครงการ คือเป็นเพียงคู่มือในการดำเนินการต่อไปไม่ได้มีไว้สำหรับจับผิดกันว่า โรงเรียนไหนทำหรือไม่ทำตามเกณฑ์เหล่านี้ ที่สำคัญ ก็คือ โรงเรียนอาจกำหนดตัวชี้วัดเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ก็ยิ่งจะเป็นการดีมากขึ้น

ตัวชี้วัดการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยปัจจัย ๔ ด้าน คือ

๑. ปัจจัยนำเข้า (Input)

๒. ปัจจัยกระบวนการ (Process)

๓. ปัจจัยผลผลิต (Output)

^{๑๕} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, หน้า ๒๖ – ๒๗.

๔. ปัจจัยผลกระทบ (Impact)

ในปัจจัยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยนำเข้า

ปัจจัยนำเข้าคือ สิ่งที่โรงเรียนจะต้องใส่เข้าไปในเบื้องต้นเพื่อเป็นทุนประเดิมในการดำเนินการ ปัจจัยนำเข้านี้เป็นการตอบคำถามว่า โรงเรียนควรทำอะไรบ้างเพื่อให้มีทุนประเดิม คำตอบก็คือว่า “โรงเรียนมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่ดีในวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา”

เราได้คำตอบแล้วว่าในด้านปัจจัยนำเข้า สิ่งที่โรงเรียนวิถีพุทธจะต้องทำเป็นอันดับต้น คือ การพัฒนาด้านบุคลากร การบริหารจัดการ หลักสูตร แหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

คำถามที่ตามมาก็คือ โรงเรียนควรทำอย่างไรเพื่อให้มีปัจจัยนำเข้างดงกล่าว คำตอบมีอยู่แล้วใน “ตัวชี้วัดการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ” ของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น ในด้านบุคลากร มีการรณรงค์ สร้างจิตสำนึกให้ผู้บริหารและครูอาจารย์มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ ลด ละ เลิกอบายมุข ถือศีล ๕ และปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดี นี่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำบางโรงเรียนอาจกำหนดมาตรฐานเพิ่มเติมว่าครูที่จะสอนวิชาพระพุทธศาสนาต้องผ่านการฝึกอบรมด้านนี้มาก่อนหรือสอบได้ธรรมศึกษาตรี

ในด้านการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธควรร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน อย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดสามประสานคือ บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เช่น แต่งตั้งพระสงฆ์ ผู้แทนชุมชนและผู้ปกครอง เป็นกรรมการที่ปรึกษาหรือกรรมการดำเนินงานของโรงเรียน และบริหารการดำเนินงานให้ผู้เกี่ยวข้อง ทุกฝ่าย (บ ว ร) เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

ในด้านการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มีการร่วมกันทำหลักสูตรหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นั่นคือให้มีเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกันเรื่องนี้มีความสำคัญมาก กระทรวงศึกษาธิการน่าจะจัดทำตัวอย่างสาระการเรียนรู้แบบบูรณาการนี้เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินการต่อไป และพระสงฆ์ต้องไปเป็นที่ปรึกษาด้านนี้ประจำโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อช่วยให้ผู้บริหารและครูอาจารย์เกิดความมั่นใจ

ในด้านสภาพแวดล้อมของโรงเรียน มีการยึดหลักเรื่องความสะอาด (ศีล) สงบ (สมาธิ) และสว่าง (ปัญญา) คือ จัดสภาพภายในโรงเรียนให้สะอาดปราศจากสิ่งเสพคิด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติ ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนสว่างทางปัญญาด้วยป้ายนิเทศและคติธรรมคำขวัญต่างๆ

๒. ปัจจัยกระบวนการ

ปัจจัยกระบวนการคือ วิธีที่ครูอาจารย์ดำเนินการอบรมสั่งสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปัจจัยกระบวนการนี้เป็นการตอบคำถามว่า ครูอาจารย์ควรทำอะไรบ้างเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข

มาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการให้เกิด ก็คือครูอาจารย์”จัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต”

ประเด็นแรกคือ จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยง กับชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฝึกรอบรมด้านการบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา เพื่อใช้ในการเรียนการสอนและในกิจกรรมต่างๆ เช่น ฝึกให้ผู้เรียนใช้สติและสมาธิในการเรียน การสอบ การเล่นกีฬา และการทำกิจกรรมทั่วไป โรงเรียนวิถิพุทธต้องกำหนดเป็นเป้าหมายว่า เมื่อฝึกรอบรมให้ผู้เรียนมีสติและสมาธิดีขึ้นแล้ว ปัญญาของผู้เรียนย่อมจะดีขึ้นและผลสัมฤทธิ์ในการศึกษาที่จะดีขึ้นไปด้วย

แท้ที่จริง โรงเรียนวิถิพุทธยึดหลักสำคัญในการจัดการศึกษาที่ว่า ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และปฏิบัติ ครูอาจารย์ทำหน้าที่แนะนำให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าและปฏิบัติด้วยตนเอง

สมัยนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลข่าวสารมีมากมายเหมือนปลาในน้ำ ครูอาจารย์ในโรงเรียน วิถิพุทธต้องสอนวิธีจับปลา คือ การค้นคว้าหาและวิธีวิเคราะห์เลือกเฟ้นข้อมูลข่าวสารด้วยวิธีการที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ซึ่งแปลกันทั่วไปว่า “คิดเป็น” จิตใจของเราตามปกติจะต้องคิดถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งอยู่เสมอ สิ่งที่ไม่คิดก็ไม่ใส่ใจจิต ร่างกายต้องการอาหารทางกายใส่ท้องฉันใด จิตก็ต้องการเรื่องสำหรับคิดเป็นอาหารใจฉันนั้น การที่จิตเสาะหาเรื่องมาคิดหรือรับรู้เรียกว่า “มนสิการ” ซึ่งแปลว่า “ทำไว้ในใจ” ถ้าเรารู้จักเลือกเรื่องสำหรับคิดอย่างฉลาดและคิดถึงเรื่องนั้นด้วยมุมมองที่ถูกต้องแบบค่ายก็เรียกว่า มีโยนิโสมนสิการซึ่งแปลว่า “ทำไว้ในใจอย่างถูกต้อง” ตรงกันข้าม ถ้าเราใส่ใจเรื่องที่ไม่มีความสำคัญไม่มีสาระหรือไม่รู้จักพิจารณาเรื่องที่เรากำลังรับรู้ให้ถี่ถ้วนก็เรียกว่า มีโยนิมนสิการซึ่งแปลว่า “ทำไว้ในใจอย่างไม่ถึงต้อง” เนื่องจากข้อมูลข่าวสารที่เป็นพิษต่อจิตใจของผู้เรียนมีมากมาย ครูอาจารย์ ในโรงเรียนวิถิพุทธมีโยนิโสมนสิการ เขาก็จะรู้จักแสวงหาปัญญาให้ครบทั้ง ๓ ประการ คือ

๑. สุตมยปัญญา (ความรอบรู้เกิดจากการรับข้อมูลหรือรู้จำ)

๒. จินตามยปัญญา (ความรอบรู้เกิดจากการคิดหรือรู้คิด)

๓. ภวานามยปัญญา (ความรอบรู้เกิดจากการทำหรือรู้ทำ)

เมื่อผู้เรียนมีโยนิโสมนสิการ เขาจะสามารถเลือกฟังหรืออ่านเรื่องที่ดีมีประโยชน์ สุตมยปัญญา เกิดขึ้นและเมื่อผู้เรียนมีโยนิโสมนสิการ เขาจะคิดวิเคราะห์เรื่องอ่านหรือฟังมานั้นอย่างชาญ

ฉลาด ผลที่ตามมาก็คือจินตามยปัญญา พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปัญญา สุตวินิจฺฉินิ” แปลว่า “ปัญญาเป็นเครื่อง วินิจฉัยสฺสตะ” หมายความว่า จินตามยปัญญาทำหน้าที่ตรวจสอบวิเคราะห์วิจารณ์เรื่องที่รับรู้ ข้อมูลมาจากแหล่งต่างๆ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า น่าจะนำไปใช้ในชีวิตจริง การลงมือปฏิบัติก็ ตามมา ความรอบรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติซึ่งเป็นประสบการณ์ตรง เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

การเรียนการสอนใน โรงเรียนวิถิปุทธ มุ่งให้ผู้เรียน ได้ปัญญาทั้งสามประการ เช่น ในขณะที่เรียนภาษาอังกฤษ การจดจำคำบรรยายของครูจัดเป็น สุตมยปัญญา กระบวนการคิดตามคำบรรยายจนเกิดความเข้าใจที่เรียกว่า Internalization (จนหายแล้วกลายเป็นเรา) จัดเป็นจินตามยปัญญา ทักษะที่เกิดจากการฝึกพูดหรือเขียนภาษาอังกฤษจัดเป็นภาวนามยปัญญา

เราจะเห็นได้ว่า ในการจัดการศึกษาที่มุ่งสร้างปัญญาทั้งสามไปพร้อมๆ กันอย่างนี้ บทบาทของครูในฐานะกัลยาณมิตรคือ ผู้ป้อนข้อมูลให้เกิด สุตมยปัญญา ยังสำคัญมาก ถ้าครูป้อน ข้อมูลผิด ผู้เรียนก็จะจำไปผิด ถ้าครูไม่สอนวิธีคิดวิเคราะห์ข้อมูล บางทีข้อมูลก็คิดเองไม่เป็น แต่ถ้า ครูคิดให้ดูเป็นตัวอย่าง ผู้เรียนก็จะหัดคิดตามจิตตมยปัญญา ก็จะแตกหน่อในจิตใจของผู้เรียนต่อไปเขา จะคิดเองได้ ในการฝึกทักษะหรือภาคปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน ถ้าครูเป็นแบบที่ดี เช่น ครูออกเสียง ภาษาอังกฤษ ได้ถูกต้อง ผู้เรียนก็จะออกเสียงได้ถูกต้องไปตามครู นี่เป็นภาวนามยปัญญา บทบาท ของครูในฐานะที่สอนให้รู้ ทำให้ดู และอยู่ให้เห็นจึงสำคัญมากสำหรับการสร้างปัญญาทั้งหลาย ประการ

อย่างไรก็ตาม ในการสอนวิชาทั่วไปเช่นภาษาอังกฤษ ครูไม่จำเป็นต้องทำให้ดูและอยู่ ให้เห็นเสมอไป เพราะครูอาจใช้สื่อและอุปกรณ์เช่นวีดิทัศน์แสดงตัวอย่างที่เจ้าของภาษาออกเสียง ภาษาอังกฤษให้ผู้เรียนฝึกอบรมเสียงตามก็ได้ แต่ในการสอนศีลธรรม ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้เรียนจึงจะทำตาม เพราะมีเรื่องศรัทธาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในเรื่องศีลธรรมนี้การที่ครูสอนอย่างไร แล้วทำอย่างนั้นจะมีอิทธิพลต่อผู้เรียนเป็นที่สุด ดังนั้นในการพูดถึงครูในฐานะปัจเจกเข้ามาของโรงเรียน วิถิปุทธ จึงมีการกำหนดไว้ว่า “ครูมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) มี ศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี” นั่นคือในเรื่องการสอนศีลธรรม ครูต้องสอนให้รู้ ทำให้ดู และอยู่ให้เห็น

ในเรื่องการสอนศีลธรรมนี้ พระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการสอนให้รู้ ทำให้ดู และอยู่ให้ เห็นได้อย่างดี ดังนั้นสิ่งที่โรงเรียนวิถิปุทธควรถือเป็นนโยบายหลักก็คือ นิมนต์พระสงฆ์มาสอนใน โรงเรียน สม่่าเสมอและจัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดโดยใช้ศาสนวัตถุและศาสนสถานเป็นสื่อ ประกอบการสอน เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทางโรงเรียนก็จัดให้นักเรียนไปประกอบ ศาสนพิธีที่วัด เป็นต้น

เรื่องที่ต้องเตรียมการสำหรับพระสงฆ์ผู้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็คือ การใช้สื่อ และ อุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม เนื่องจากวิชาธรรม เป็นนามธรรม ถ้าไม่ใช่สื่อและอุปกรณ์ก็ยากที่ผู้เรียนจะเข้าใจ ผู้เรียนจะรู้สึกเบื่อหน่ายวิชาธรรม เพราะฉะนั้นการสอนธรรมที่ดีต้องมีสื่อและอุปกรณ์ พระพุทธเจ้าทรงใช้สื่อและอุปกรณ์ตลอดเวลา เช่น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปป่าประคูลายทางหิบบไบบั่มกำมือหนึ่งแล้วถามพระภิกษุทั้งหลายว่า ไบบั่มในกำมือของเราตกลงกับไบบั่มในป่าอันไหน มากกว่ากัน เมื่อพระภิกษุกราบทูลว่า ไบบั่มในกำมือน้อยกว่าไบบั่มในป่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า เรื่องที่พระองค์ทรงหยั่งรู้มีมากมายมหาศาลประคูดังไบบั่มในป่าทั้งป่า แต่เรื่องที่ทรงนำมาสอนพุทธบริษัท นั้นน้อยนิดประคูดังไบบั่มกำมือเดียวเท่านั้น

ถ้าครูเข้าใจธรรมอย่างดีก็จะไม่มีอะไรที่ใช้เป็นสื่อสอนธรรมไม่ได้ ซึ่งตรงกับสำนวนนิยายกำลังภายในของโกวเล้งที่ว่า “กระบี่อยู่ที่ใจ” หมายความว่า นักกระบี่มีมือหนึ่งของแผ่นดินไปไหนมาไหนไม่จำเป็นต้องพกพากระบี่ตลอดเวลา เขามีกำลังภายในสูงส่งมาก เมื่อศัตรูใช้กระบี่จู่โจม เขาก็หิบบักไบบั่มแฉกนั้นมาแฉกกำลังภายในเข้าไป กิ่งไบบั่มนั้นแข็งกล้าเหมือนกระบี่จนสามารถใช้เป็นอาวุธต่อกรกับกระบี่จริงได้ นี่แหละคือ กระบี่อยู่ที่ใจ สำหรับนักสอนธรรมก็ไม่มีอะไรที่ใช้เป็นสื่อสอนธรรมไม่ได้ ไบบั่มกำมือหนึ่งก็ใช้สอนธรรมได้ ภาพวาด ๑ ภาพ ก็ใช้สอนธรรมได้ดี แฉกยังประหยัด เวลาสอนอีกด้วย อุปกรณ์ต่างๆ เราใช้สอนธรรมได้ทั้งนั้น ขอเพียงแต่ให้เราเข้าซึ่งถึงธรรมเท่านั้น

ในวัดแต่ละแห่งทั่วประเทศมีสื่อและอุปกรณ์สอนธรรมจำนวนมากที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างเอาไว้ นั่นคือพระพุทธรูป ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม เป็นต้น พระสงฆ์ควรเปิดวัดต้อนรับเด็กให้มาเรียนรู้พระพุทธศาสนาจากปูชนียวัตถุและปูชนียสถานภายในวัด

เรื่องที่คณะสงฆ์และโรงเรียนวิถิพุทธต้องริบทำเป็นการด่วนก็คือ การร่วมกันผลิตสื่อและอุปกรณ์สอนธรรม เพื่อให้เด็กได้เรียนธรรมอย่างง่าย ๆ และสนุกไม่แพ้วิชาอื่นๆ เรามาลงขันกันผลิตสื่อและอุปกรณ์สอนธรรมเพราะถ้าต่างคนต่างทำคงไม่ทันการณ์ ใครมีเงินก็ช่วยกันด้านงบประมาณ ใครมีความชำนาญก็ช่วยกันผลิตสื่อทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์ วิดิทัศน์และมัลติมีเดีย ผลิตออกมาคราวละมากๆ เพื่อแจกจ่ายไปทุกโรงเรียน

๓. ปัจจัยผลิต

ปัจจัยผลิตเป็นเรื่องที่กำหนดว่า ผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนวิถิพุทธจะต้องได้รับการพัฒนา ทั้ง ๔ ด้านดังนี้ “ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ภาวนา ๔) ดำเนินชีวิต อย่างมีคุณค่าและมีความสุข”

ประการแรก ที่ว่าผู้เรียน ได้รับการพัฒนาทางกายก็คือ เริ่มตั้งแต่สอนให้รู้จักกินอยู่อย่างมีคุณภาพ บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ คือ เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคให้ได้คุณค่าแท้

หลีกเลี่ยง สิ่งที่เป็นคุณค่าเทียมด้วยวิถีคิดที่เป็นโยนิโสมนสิการ มุ่งเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค นอกจากนี้ยังสอนให้ดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ ผู้เรียนจะไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

ประการที่สอง ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทางสังคม เป็นคนดีมีศีล ๕ มีจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ ที่สำคัญคือเป็นคนรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และตรงต่อเวลา พร้อมทั้งจะทำงานเป็นทีม

ประการที่สาม ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทางจิต เช่น มีสติและสมาธิเป็นพื้นฐานในการศึกษาเล่าเรียนและในการทำงานต่อไป มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน โดยเฉพาะเด็กจะมีความสุขในการศึกษาเล่าเรียน การอบรมให้เด็กมีความสุขในการศึกษาเล่าเรียนนี้เป็นหัวใจสำคัญของโรงเรียนวิถิพุทธ

ประการสุดท้าย ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านปัญญา เช่น มีศรัทธาที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย เป็นคนใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง สนใจศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต ที่สำคัญคือ มีทักษะในการคิดด้วยโยนิโสมนสิการสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้ด้วยสติปัญญา ไม่ใช่ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ไม่หาทางออกด้วยการคิดสั้นฆ่าตัวตาย เป็นต้น

๔. ปัจจัยผลกระทบ

เมื่อโรงเรียนวิถิพุทธประสบความสำเร็จ ผลกระทบที่ตามมาก็คือ “วัด บ้าน โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธและเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถิพุทธอย่างต่อเนื่อง”

เราเชื่อมั่นว่า โรงเรียนวิถิพุทธจะช่วยแก้ปัญหาศีลธรรมในเด็กและเยาวชนไทยทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่องทางเพศหรือเรื่องอบายมุขอื่นใด สังคมไทยกำลังอ่อนแอเพราะปัญหาเหล่านี้ระบาดหนักในเด็กและเยาวชน โรงเรียนวิถิพุทธเป็นความหวังสำคัญสำหรับจะช่วยแก้ปัญหาวิกฤติทางศีลธรรม นี่คือผลกระทบโดยตรงที่มีต่อสังคมไทยโดยรวม ปัญหาศีลธรรมเป็นเรื่องที่ขยายวงกว้างไปทุกหย่อมหญ้า จึงจำเป็นที่ทุกฝ่ายคือทั้งบ้าน วัดและโรงเรียนจะต้องร่วมมือกัน แก้ไขปัญหานี้เสมือนหนึ่งเป็นวาระแห่งชาติ การปล่อยให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแก้ไขไปตามลำพังไม่สำเร็จ ยิ่งปล่อยเวลานั้นนานไป ปัญหายิ่งจะลุกลามหนักขึ้นไปอีก

โรงเรียนวิถิพุทธถือว่าเป็นการแปลพุทธปรัชญาการศึกษาสู่ภาคปฏิบัติในสังคมไทย พุทธปรัชญาการศึกษานี้มีการพัฒนาในวงการศึกษไทยมาหลายสิบปีแล้ว แต่ที่ผ่านมายังอยู่ในขั้นทดลอง ใ้เข้ามาโดยตลอด เพิ่งจะมีการต้นตัวในวงกว้างในปีนี้มีโรงเรียนกว่า ๑๕,๐๐๐ แห่งเข้าร่วม โครงการแปลพุทธปรัชญาการศึกษาสู่ภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง โรงเรียนวิถิพุทธเหล่านี้บางแห่งเป็นโรงเรียนนำร่อง บางแห่งกำลังทดลองผิดลองถูก ไม่ว่าผลลัพธ์จะลงเอยอย่างไรก็ถือว่าโรงเรียนวิถิพุทธกำลังกลายเป็นพลวัตที่สำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการปฏิรูปการศึกษาของไทย

กระทรวงศึกษาธิการควรถือเป็นโอกาสที่จะส่งเสริมโรงเรียนวิถีพุทธอย่างจริงจัง เพราะว่าเมื่อผู้บริหารและครูอาจารย์ในโรงเรียน วิถีพุทธตื่นตัวแล้ว บุคคลเหล่านี้ก็พร้อมที่จะเข้าร่วมโครงการ ผลักดันในเรื่องอื่นๆ ต่อไป งานปฏิรูป การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการก็จะสำเร็จง่ายขึ้นเพียงแต่รู้จักใช้เครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธให้เป็น ประโยชน์ อย่างมองด้วยอคติว่าโรงเรียนวิถีพุทธให้เป็น ประโยชน์ อย่างมองด้วยอคติว่าโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นเพียงเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ควรมองว่าเป็นการนำพุทธปรัชญามาทดลองใช้จัดการศึกษาไทย ถ้าวัดพุทธปรัชญาน่าจะเหมาะสมกับสังคมตะวันออกและเป็นปรัชญาการศึกษา ทางเลือกอีกทางหนึ่งนอกเหนือจากปรัชญาการศึกษาตะวันตกสำนักต่างๆ

รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

จุดเน้น โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียน โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจ ในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา

ลักษณะ โรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนา ตามหลักพุทธธรรมบูรณาการให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม ๔ คือ

๑. ตัปปริสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อดี
๒. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
๓. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
๔. ชัมมานุชัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้อง

เหมาะสม

การจัดสภาพของโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย

๑. ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อมเป็นต้น ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่างๆ

๒. ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียน แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน

๓. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เป็นต้น

๔. ด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง

การจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้การพัฒนานักเรียนตามระบบไตรสิกขาดำเนินได้ อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ ภาพชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานชีวิต กระตุ้นการกิน อยู่ คู่ ฟังเป็น ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ด้านการเรียนการสอนบูรณาการพุทธธรรมใน การจัดเรียนรู้อย่างชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ส่งเสริมทั้ง วัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา เป็นต้น

การบริหารจัดการ โรงเรียนวิถิปุทธ มีขั้นตอนสำคัญ ดังต่อไปนี้ การเตรียมการ เตรียมทั้ง บุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากร ที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนา การดำเนิน การจัดสภาพองค์ประกอบต่างๆ ที่จัดเพื่อส่งเสริม ให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาคุณธรรม ในการพัฒนาผู้เรียน การดำเนินการพัฒนาทั้งผู้เรียนและบุคลากร ตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่จัดวางไว้ข้างต้น ขึ้นต่อมา คือ การดูแลสนับสนุน ใกล้ชิด ด้วยท่าที ของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ที่จะทำให้การพัฒนานักเรียนและงาน ดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อจากนั้น มีการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยอิทธิบาท ๔ และหลักอุปถัมภ์ธรรม คือ ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ย่อท้อในการพากเพียร เป็นต้น ขั้นสุดท้ายของกระบวนการ บริหารแต่เป็นฐานสู่การพัฒนาในลำดับต่อไป คือ ขึ้นประเมินและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

ลักษณะการเกื้อกูลสัมพันธ์ โรงเรียนวิถิปุทธและชุมชน จะมีลักษณะของการร่วมมือ ทั้ง สถานศึกษา บ้าน วัด และสถาบันต่างๆ ในชุมชน ด้วยศรัทธาและฉันทะ ที่จะพัฒนานักเรียนและ สังคม ตามวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน

การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะของบุคลากร การพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธแม้จะยึด ผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่บุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครู มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นปัจจัย ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเป็นอย่างดี ทั้งการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริงๆ ในลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้รู้ อยู่ให้เห็น การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษามีความจำเป็น ต้องดำเนิน อย่างต่อเนื่องหลากหลายวิธีการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิต ประจำวัน ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดีตามวิถิปุทธ เช่น ศรัทธาในพระพุทธานุภาพและพัฒนาตนให้ ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ละ เลิก อบายมุข การถือศีล ๕ เป็นต้น ความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ และการเป็น แบบอย่างที่ดี เป็นต้น

แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ

เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถิปุทธที่ชัดเจน จะสังเกตได้ถึง ความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดขึ้นที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตาและคุณค่า อาทิ

๑. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่างๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข พร้อมๆ กัน ที่ว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

๓. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตร แก่กันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อกันเรียน

๔. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิตทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่มชีวิต ส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกลตา

๕. โรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคมอีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมกว้างให้ตั้งงามยิ่งๆ ขึ้นได้

วิถีปฏิบัติของโรงเรียนวิถีพุทธ

แนวการดำเนินการและจังหวะก้าวการพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ก้าวอย่างที่ชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากความพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการบนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาที่ส่งเสริมการพัฒนาการกิน อยู่ คู่ พัง ให้เป็น คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างเท่าทัน และจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

ข้อเสนอแนะแนวดำเนินการ โรงเรียนวิถีพุทธในสภาพเบื้องต้นที่เสนอเป็นแนวคิดแนวทางซึ่งโรงเรียนสามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมต่อไป ประกอบด้วยประเด็นดังนี้

๑. การบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ

๒. การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้

๓. กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา

๔. การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวัง

๕. การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน

การบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ

จังหวัดกาฬการพัฒนาศูโรงเรียนวิถิพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างหนึ่งที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

๑. **ขั้นเตรียมการ** : ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถิพุทธดำเนิน ไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ

๒. **ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ** : ที่เป็นปัจจัยเป็นกิจกรรมเป็นเครื่องมือ สู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาวัตรธรรม

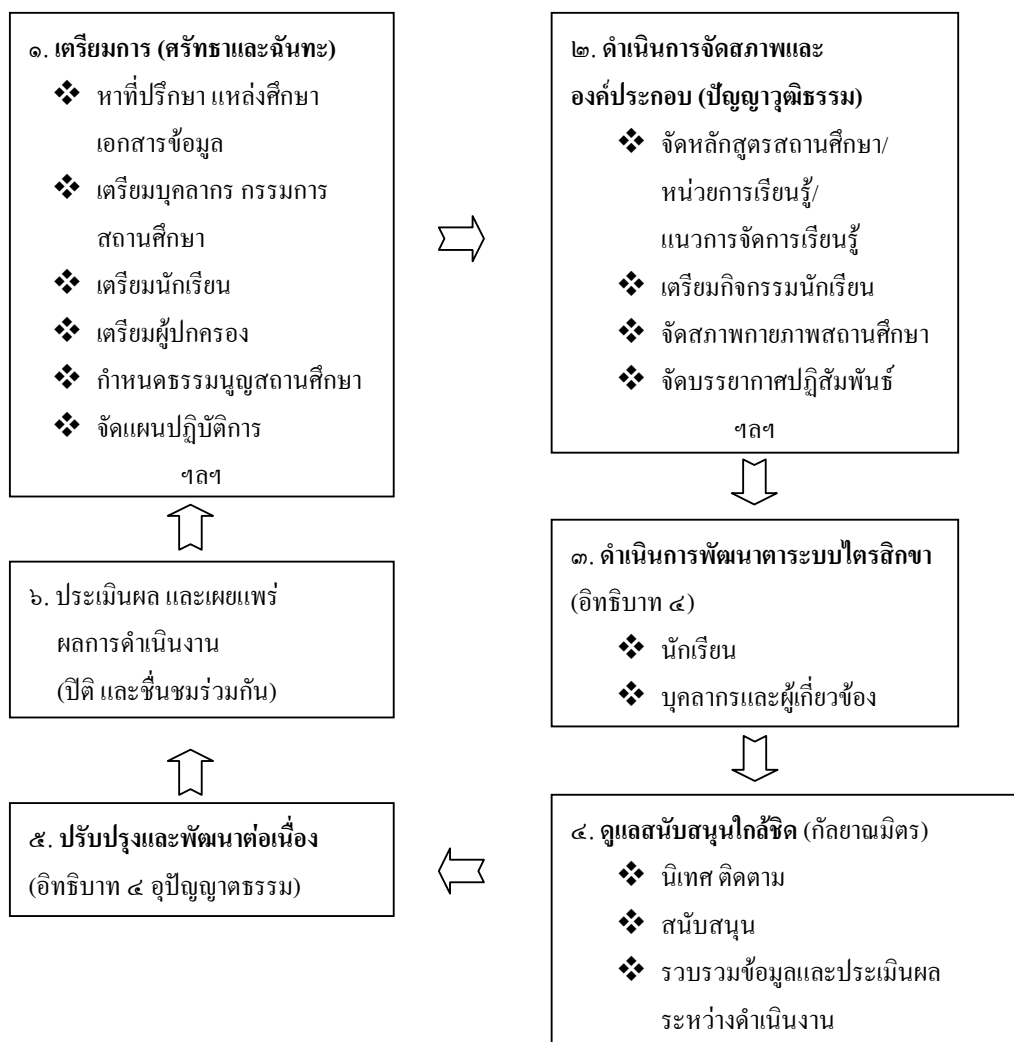
๓. **ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา** : ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการ โรงเรียนวิถิพุทธซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

๔. **ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด** : ที่จะช่วยให้การดำเนินการทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตร

๕. **ขั้นปรับปรุง พัฒนาต่อเนื่อง** : ที่จะเน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้นๆ ด้วยหลักอิทธิบาท ๔ และอุปัฏฐาตธรรม

๖. **ขั้นประเมินผล และเผยแพร่ผลดำเนินการ** : ที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงานสู่การเตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อไป เช่น ในปีต่อไป หรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่น และนำผลสรุปจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ

ขั้นตอนการบริหารจัดการแสดงผังแผนภาพการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธต่อไปนี้

แนวทางการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ โดยสังเขป ดังนี้

๑. การเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้โดยสะดวกซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น

- การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ควรเป็นแบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่ปรึกษาจะมีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

- การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียน วิถีพุทธด้วยปัญญาเข้าใจทิศทางจากศรัทธาและฉันทะการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จในการพัฒนา คาดหมายได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจงการสัมมนา จนถึงการประชุมสัมพันธ์ที่หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

- การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาวใน ชรรณูญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็ตาม ที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกัน ความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการ เตรียมการที่ดี

๒. การดำเนินการจัดสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัย ต่างๆ ของการพัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง อันจะนำสู่การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาวัตรธรรม ๔ ประการ คือ

- การอยู่ใกล้ คนดี ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สัปปุริสสังเสวะ)
- การใส่ใจศึกษาเล่าเรียน โดยมีฐานของหลักสูตรการเรียน การสอนที่ดี (สัทธัมมัสสวนะ)
- การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธี โดยมีสภาพ และบรรยากาศที่ส่งเสริม

(โยนิโสมนสิการ)

- ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม

(ธัมมานุสรมปฏิบัติ)

สภาพและองค์ประกอบที่สำคัญจำเป็นต้องจัดส่งเสริมให้เกิดวิถีพุทธ มีตัวอย่างเช่น

- หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบ สำคัญของการเรียนการสอนที่โรงเรียนวิถีพุทธควรคำนึงถึงอย่างยิ่ง แนวคิดหนึ่งของการจัดก็คือ การบูรณาการหลักธรรมทั้งที่เป็นความรู้ (K) ค่านิยม คุณธรรม (A) และการฝึกปฏิบัติหลักธรรม (P) ในการเรียนการสอนโดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษา ที่แทรกในทุก องค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษาหรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้หรือแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ครูจะนำสู่การจัด การเรียนรู้ต่อไป

- การเตรียมกิจกรรมนักเรียน ที่โรงเรียนต้องคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนของ ตนมากที่สุดซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือ ประจำโอกาสต่างๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าโรงเรียนเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า จะ

ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน อีกสะท้อนให้เห็นถึงคำกล่าวที่ว่า “การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกิน อยู่ คู่ ฟังเป็น”

- การจัดสภาพกายภาพสถานศึกษา ที่หมายครอบคลุมถึง อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม อาณาบริเวณของสถานศึกษาซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัด ให้เหมาะสม และมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขา ให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการ เรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษาและผ่านการเรียนรู้ วิธีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ คู่ ฟังเป็น” ใน ชีวิตประจำวัน

- การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายการรับผิดชอบ ของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตร เกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การกระตุ้นทุกคนให้ทำตนเป็น ตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาค่านิยม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น

รายละเอียดแนวคิดหลักการและตัวอย่างการจัดดำเนินการของการจัดสภาพและ องค์ประกอบ ต่างๆ จะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

๓. การดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษาโดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งใน กิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริม “การกิน อยู่ คู่ ฟัง ให้ เป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิต ที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิต ที่สมบูรณ์ในที่สุด

นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้ว สถานศึกษาจำเป็นต้องไม่ละเลยการพัฒนา บุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ครูและผู้บริหารจะเป็น ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นยังบุคลากรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไร จะ ส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น แนวทางการพัฒนาบุคลากรและ ลักษณะบุคลากร ที่เหมาะสมในโรงเรียนวิถีพุทธจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดีหาก ในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบและขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิดดำเนินการ ได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน

๔. การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การ ดำเนิน การพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่ เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนา ผู้เรียนหรือต่องาน กิจกรรมที่สำคัญของขั้นนี้ คือ การนิเทศ ติดตาม ที่จะดูแล การดำเนินงานให้

เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ ฯลฯ การสนับสนุนทั้งทรัพยากร ข้อมูลและเครื่องมือ ต่างๆ ในการช่วยดำเนินการให้เป็นไปได้ อย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูลและการประเมินผล ระหว่างดำเนินการอันจะเป็นฐานของการปรับปรุง ต่อเนื่องต่อไป หรือแม้เป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

๕. การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนด เพื่อเน้นย้ำ การพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต่างๆ มาพิจารณาแล้ว กำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นอย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือการมีอิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และอุปปัญญาตรธรรม ๒ (ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อในการพากเพียร) เป็นต้น

๖. การประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผล การดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจเป็น ๑ ปี หรือ ๑ ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม เป็นต้น และใน การประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์ เชื่อถือได้ ให้ข้อมูลที่ชัดเจน ที่สามารถนำสู่การเผยแพร่หรือ รายงานผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผลการดำเนินงานนั้นๆ และนำไปเป็นข้อมูล ในการวางแผนดำเนินการอื่นๆ ต่อไป และในระบบประกันคุณภาพขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับ ในการดำเนินการและบริหารจัดการ^{๑๖}

การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้

หลักการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้มีดังนี้

๑. บูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนรู้ และการปฏิบัติจริง ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำสู่การเรียนรู้ เข้าใจ เข้าจริง

๒. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม

๓. ประสานความร่วมมือ วัด / คณะสงฆ์ และชุมชนในการจัดการเรียนรู้

หลักธรรมสำคัญสู่การเรียนรู้ โรงเรียนวิถีพุทธ

๑. ปรัตถิมาสะ (ตามหลักกัลยาณมิตร)

๒. โยนิโสมนสิการ

๓. ไตรสิกขา

^{๑๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, หน้า ๓๓ - ๓๕.

๔. ปัญญาพฤติกรรม

หลักทำเนวการจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย

๑. หลักสูตรสถานศึกษา

๑.๑ สอดแทรกเพิ่มเติมพุทธธรรมในวิสัยทัศน์คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน

๑.๒ เพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรม ในผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

๑.๓ ให้มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ ทุกกลุ่มสาระ

๑.๔ สอดแทรก กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการปฏิบัติจริงในการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ กิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน และสถานการณ์อื่นๆ ได้แก่ บูรณาการในการเรียนรู้ บูรณาการในวิถีชีวิต และบูรณาการไตรสิกขาเข้าในชีวิตประจำวัน

๒. ผู้สอน

๒.๑ เป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ใ้ทำดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ

๒.๒ เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อุดหนุน อดกลั้น และสร้างเสริม กำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

๓. กระบวนการเรียนรู้

๓.๑ พัฒนาผู้เรียนรอบด้าน สมดุล สมบูรณ์ทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (ปัญญาภาวนา)

๓.๒ จัดโอกาสส่งเสริมผู้เรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต (กิน อยู่ ดู ฟัง)

๓.๓ สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสวงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา

๓.๔ เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมรสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าแท้ของสรรพสิ่ง

กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา

๑. กิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ

หลักการ

กระบวนการพัฒนาผู้เรียน คือ การจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย ต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง ๓ ด้าน ไปพร้อมๆกัน

หลักคิด

การศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธคือ กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) เพื่อความเจริญงอกงามในทุกขั้นตอน ของชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกิน อยู่ คู่ พึ่ง ในชีวิตประจำวัน ที่มีสติสัมปชัญญะคอยกำกับ เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตน จนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เจริญสืบต่อไป และเนื่องจากพระพุทธศาสนามีหลักการพัฒนาว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะฝึกฝนและพัฒนาได้ ประกอบกับวิเคราะห์ผู้เรียน ว่ามีสติ ปัญญา อุปนิสัย ความพร้อม และภูมิหลังที่แตกต่างกัน การพัฒนา จึงเน้นที่ตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ

หลักทำ

ในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ครูและผู้บริหารสามารถ จัดพัฒนาได้ตามหลักการ หลักคิดข้างต้น โดยให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ในที่นี้ขอเสนอแนะ การจัดกิจกรรมไว้เป็น แนวทาง ๔ ลักษณะ คือ

๑. กิจกรรมเสริมเนื้อหาตามสาระและหลักสูตร
๒. กิจกรรมประจำวัน / ประจำสัปดาห์
๓. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
๔. กิจกรรมพิเศษอื่นๆ

๑) กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เช่น

- ๑.๑) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- ๑.๒) ประกวดมารยาทชาวพุทธ
- ๑.๓) กิจกรรมค่ายพุทธบุตร (ตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา)
- ๑.๔) กิจกรรมการบริหารจิตและการเจริญปัญญา
- ๑.๕) เรียนธรรมศึกษา / สอบธรรมศึกษา
- ๑.๖) บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

๒) กิจกรรมประจำวัน / ประจำสัปดาห์ เช่น

- ๒.๑) กิจกรรมหน้าเสาธง เช่น กิจกรรมน่องไหว้พี (ในแถวหน้าเสาธง) ฯลฯ
- ๒.๒) กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน เช่น กิจกรรมนั่งสมาธิ ๑ นาทีก่อนเรียน
- ๒.๓) กิจกรรมประจำสัปดาห์ เช่น กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระ หรือวันที่สถานศึกษากำหนด) หรือกิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ ฯลฯ

๓) กิจกรรมเนื่องในโอกาส วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

โรงเรียนวิถิพุทธ ควรจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันอัฐมีบูชา โดยมีการทำบุญตักบาตร บริเวณสถานที่ศึกษา หรือ เวียนเทียนที่วัดใกล้ สถานศึกษา เป็นต้น

๔) กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เช่น

- ๔.๑) กิจกรรมไขปัญหาธรรม
- ๔.๒) กิจกรรมสมาทานศีลวันพระ
- ๔.๓) กิจกรรมธรรมะ ๕ นาที
- ๔.๔) กิจกรรมต้นไม้พูดได้ ฯลฯ

๒. การจัดลักษณะทางกายภาพโรงเรียนวิถิพุทธ

หลักการ

จากความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและแนวทางในการจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด สามารถสรุปเป็นหลักการในการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพของโรงเรียนวิถิพุทธได้ดังนี้

- ๑) บรรยากาศสงบเงียบ เรียบง่าย
- ๒) ใกล้ชิดกับธรรมชาติ รมรื่น
- ๓) ใกล้ชิดกับชุมชน
- ๔) สะอาด มีระเบียบ
- ๕) ทันสมัย มีการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ
- ๖) เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ และคุณธรรม

หลักคิด

โรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มาก เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาหลายตอน เน้นถึงความสำคัญของสถานที่ และบรรยากาศ เช่น (๑) ทรงเจริญอานาปนสติกรรมฐานเมื่อมีพระชนมายุ ๗ พรรษา ณ ใต้ต้นหว้าในบรรยากาศที่เงียบสงบ (๒) ทรงเลือกสถานที่ที่ใกล้ชิดธรรมชาติและชุมชนสำหรับบำเพ็ญเพียร (๓) เมื่อตรัสรู้แล้วทรงเปลี่ยนสถานที่จากที่ตรัสรู้ ไปประทับใต้ต้นไทรและต้นอื่นๆ (๔) ทรงกำหนดเรื่องความสะอาด ความมีระเบียบไว้ในพระวินัยปิฎกว่า ด้วยเสนาสนวัตรและ

เสนาสนชั้นธกะ (๕) ทรงแสดงภาวะที่เอื้อ เกื้อกูล เหมาะสม สะดวกสบายของสภาพแวดล้อม ซึ่งประมวลกันไว้ ๗ ประการ คือ สัปปายะ ๗

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๕ – ๒๕๕๐ : โรงเรียนใน อุดมคติ ได้กำหนดให้มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุขคือ มุ่งเน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย รวมทั้งการจัดสถานศึกษาให้มีความราบรื่น มีต้นไม้ มีแหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร่ฟูน ไร่ผลภาวะ ปลอดภัย และไม่มีมูมอับ

หลักทำ

โรงเรียนวิถิพุทธ มีลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติร่มรื่น สวยงามสะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลายสบายกาย สบายใจ มีศูนย์รวมศรัทธาของครู นักเรียน และบุคลากรในชุมชนคือ มีพระพุทธรูปที่เด่นชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย มีสวนพุทธธรรม ประกอบด้วยต้นไม้สำคัญในพระพุทธศาสนา มีปายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคาร สถานที่ที่สะอาดเป็นระเบียบและเพียงพอ ต่อการใช้สอย มีแปลงเกษตร โรงฝึกงานที่เหมาะสมต่อการฝึกฝนคุณธรรมเพื่อประกอบสัมมาอาชีพะ มีห้องจริยธรรม ห้องสมุดพระพุทธศาสนา ทุกห้องเรียนมีพระพุทธรูปเพื่อให้ นักเรียนได้เห็นและระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ

บรรยากาศในห้องเรียนมีความสงบ สะอาด ครูและนักเรียนมีความสำรวมตนอยู่เสมอ สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนทันสมัยและครบครัน ทั้งสื่อที่เกิดจากภูมิปัญญาของครู นักเรียน และชุมชน ตลอดจนสื่อเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความสุข ปลูกฝังคุณลักษณะ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนและความรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก สถานศึกษาต้องมีความใกล้ชิด ธรรมชาติ ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสะอาดมีระเบียบเรียบร้อยของโรงเรียนวิถิพุทธจะต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของ นักเรียนทุกคน โดยครูสร้างบรรยากาศของความรักความสามัคคี และความรับผิดชอบ

๑. การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร โรงเรียนวิถิพุทธ

หลักการ

ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบ ไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถิพุทธ และเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” พร้อมจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี

หลักคิด

การพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการหลากหลาย เหมาะสมกับลักษณะและเงื่อนไขของโรงเรียน แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาบุคลากร คือ การปฏิบัติ ธรรมในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเอง และการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

หลักทำ

แนวทางการจัดพัฒนาบุคลากร เช่น

- ๑) วิเคราะห์สภาวะธรรม และลักษณะของบุคลากร
- ๒) ค้นหาบุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ
- ๓) วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับ

ลักษณะ ของบุคลากร

๔) จัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จ ทั้งกิจกรรมรูปธรรม และกิจกรรมพัฒนาจิต

๕) ให้การยกย่อง ชมเชย แก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างได้

ลักษณะแนวกิจกรรมพัฒนาบุคลากร เช่น การจัดอบรมใหญ่ประจำปี จัดการพัฒนาจิต เจริญปัญญาย่อยรายสัปดาห์ หรือรายเดือน จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญ จัดศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่าง ๆ ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่าง ๆ ให้ยืม หรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ฯลฯ ส่งเสริมการถือศีล 5 เป็นวิถีชีวิต และส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรม และสอบอารมณ์ (วิปัสสนา)

คุณลักษณะสำคัญของบุคลากรโรงเรียนวิถีพุทธ

ผู้บริหารสถานศึกษา

๑. ศรัทธาในพระพุทธศาสนา
๒. ละเลิกจากอบายมุข
๓. ถือศีล ๕ เป็นนิจ
๔. มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ดีงาม
๕. เป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี

ครู อาจารย์และบุคลากร

๑. ศรัทธาในพระพุทธศาสนา
๒. ละเลิกจากอบายมุข

๓. ถ้อยคำ ๕ เป็นนิจ

๔. มีอุดมการณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ดีงาม

๕. มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ “การเกื้อกูลสัมพันธ์ โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน”

หลักการ

โรงเรียนวิถีพุทธกับชุมชนซึ่งประกอบด้วยบ้าน วัด และสถาบันอื่นๆ ในชุมชน มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เกื้อกูลร่วมมือกันและกันในการพัฒนานักเรียน และพัฒนาชุมชนสังคมในวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน

หลักคิด

โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อพัฒนาคน มีผลการพัฒนานักเรียนเป็นที่ยอมรับศรัทธาของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน จัดระดมสรรพกำลังลักษณะต่างๆ อย่างหลากหลายในการพัฒนางานทุกด้านของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนานักเรียน

โรงเรียนวิถีพุทธ บริการวิชาการ อาคารสถานที่ ร่วมมือสนับสนุนกับชุมชน ในการพัฒนาภูมิธรรม ภูมิปัญญา คุณธรรมจริยธรรม และกิจกรรมสัมมาอาชีวะต่างๆ เป็นต้น แก่ชุมชน สังคม ด้วยเมตตาธรรมและด้วยความเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามและสันติสุข

หลักทำ

โรงเรียนอาจพิจารณากำหนดและดำเนินงานตามวิสัยทัศน์ และแผนปฏิบัติการของโรงเรียน ได้บังชี้ถึงความ เป็นวิถีพุทธอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง จนบังเกิดผลที่ชัดเจนทั้งในด้านการบริหารจัดการ ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านบุคลิกภาพและคุณธรรมของครู อาจารย์ นักเรียนและบุคลากรของโรงเรียนจนเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจน เช่น ผู้บริหารมีคุณธรรม มีการบริหารจัดการโดยใช้หลักเมตตาธรรม ครูมีความเป็นกัลยาณมิตร นักเรียนมีกริยาจาสุภาพ มีน้ำใจ มีคุณธรรม เป็นลักษณะเด่นที่บุคคลทั่วไปเห็นได้ชัดเจน พร้อมๆ กันโรงเรียนวิถีพุทธมีลักษณะเปิดกว้างสู่ชุมชน และสังคม พร้อมทั้งจะรับฟังความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนสังคมด้วยความเกื้อกูลกันและกันอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมเสนอแนะเกื้อกูลสัมพันธ์

๑. โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อวันแม่

๒. โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งอาจจัดในช่วงโมงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่น ๆ เช่น นำอาหารไปเลี้ยงคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือบ้านเด็กกำพร้า ฯลฯ

๓. โรงเรียนต้องเป็นโรงเรียนของชุมชน โดยเปิดโรงเรียนต้อนรับผู้ปกครอง และชุมชนตลอดเวลา (Open House) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการกิจต่าง ๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น

๔. เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสนามกีฬา หอประชุม ฯลฯ

๕. เป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพพิเศษต่าง ๆ จัดร้านค้าของโรงเรียนเพื่อให้ผู้ปกครองนำผลิตผลทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาขาย โดยนักเรียนเป็นผู้ดูแลกิจการ

๖. ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่างๆ เช่น เชิญพระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชนในเรื่องต่าง ๆ ในวันหยุด จัดทัศนศึกษาทางธรรม เป็นต้น

๗. จัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปัจฉิมนิเทศโดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมนำอาหารมารับประทานร่วมกัน จัดค่ายครอบครัว

๘. เสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น การเยี่ยมบ้านนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหาค่ายครอบครัว ฯลฯ

๙. ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดทำหนังสือพิมพ์โรงเรียน วารสาร เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ชุมชน ฯลฯ

๑๐. ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดีทั้ง ครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของโรงเรียนและบุคคลในชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน^{๑๑}

โดยสรุปการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ตัวปัจจัยหลายด้านทั้งผู้เรียนผู้สอน สภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพและสภาพการบริหารจัดการด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้อธิบายสภาพปัญหา ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการวิจัยทางการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ

^{๑๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, หน้า ๖๓ – ๖๗.

๒.๕ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธของโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

ประวัติโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม

คณะกรรมการสภาตำบล โดยพ่อกำนันแก้ว ปาปวน กำนันตำบลน้ำดิบในขณะนั้น ได้ร่วมกัน พิจารณาว่า ตำบลน้ำดิบเป็นตำบลที่อยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอและจังหวัดมาก การส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาไม่สะดวกเสียค่าใช้จ่ายสูง จึงได้เสนอขอจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบลขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าว ได้ประกาศจัดตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบลน้ำดิบ ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ ๒๕ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยใช้ชื่อว่า "โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม" สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคมได้เริ่มดำเนินการเปิดทำการเรียน การสอนตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๒๑ เป็นต้นมา มีพื้นที่ที่ราษฎรช่วยกันบริจาคทั้งหมด จำนวน ๕๔ ไร่ ๒ งาน ๑๕ ตารางวา

ในปีการศึกษา ๒๕๒๑ โรงเรียนได้เปิดรับสมัครนักเรียนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เข้าศึกษาในระดับชั้น ม. ๑ และนักเรียนที่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ ๗ เข้าศึกษาในระดับชั้น ม.ศ.๑ ในปีแรกมีนักเรียนจำนวน ๑๐๕ คน การดำเนินการของโรงเรียนปีแรกให้รับการอนุเคราะห์จากโรงเรียนบ้านเหล่าป่าก้อย โดยนายสุนทร เตชวงส์ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านเหล่าป่าก้อยในขณะนั้น อนุญาตให้ใช้อาคารเรียน จำนวน ๓ ห้องเรียน ต่อมาคณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียนได้ทำการก่อสร้างอาคารเรียนชั่วคราวแล้วเสร็จ จึงได้มอบให้เป็นสมบัติของทางราชการ เมื่อวันที่ ๒๔ เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๑

โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๑ บ้านเหล่าป่าก้อย ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน รหัสไปรษณีย์ ๕๑๑๒๐ หมายเลขโทรศัพท์โทรสาร (๐๕๓) ๕๐๘๕๔๖-๗ ปัจจุบันได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ปัจจุบันโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ได้มีการนำโครงการ โรงเรียนวิถิปุทธ โดยได้เชิญครูพระสอนศีลธรรมจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่มาให้ความรู้เกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ การนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

โดยมีการสอดแทรกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา แนวทางการปฏิบัติตน ประพฤติตน ให้เหมาะสม มีการนำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ตามหลักการของโรงเรียนวิถิปุทธที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทาง

วัฒนธรรมแสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครู เป็นกัลยาณมิตรการพัฒนา

โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวัฒนธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
๒. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
๓. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูก

วิธี

๔. รัชมานูรัชมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ถูกต้องเหมาะสม

ทั้งยังให้มีการจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบไปด้วย

๑. ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น
๒. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรม

นักเรียน

๓. ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน

๔. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เป็นต้น

๕. ด้านการบริหารจัดการ ตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตามประเมินผลและพัฒนาต่อเนื่อง

การจัดสภาพในแต่ละด้านจะต้องมุ่งเพื่อให้การพัฒนานักเรียนตามระบบไตรสิกขา ดำเนินไปได้อย่างชัดเจน มีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้การกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้านการเรียนการสอน บูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ชัดเจน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกันส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมแสวงปัญญา เป็นต้น

ดังนั้น การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวกับธรรมะหรือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะมีครูผู้สอนที่เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเข้าไปช่วยสอน รับผิดชอบกิจกรรมเป็นหลักและมีครูอาจารย์เข้าร่วมด้วย ตลอดการจัดกิจกรรม เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ โดยการสอนตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) สามารถพัฒนา

กระบวนการคิดเป็นสู่การพัฒนาปัญญาของผู้เรียน ซึ่งเน้นการปฏิบัติที่เห็นผลถึงการกระทำอย่างจริงจัง และฝึกให้มีการพัฒนาทักษะชีวิตในสังคม ได้อย่างดี

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ รายงานวิจัย

สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาเยาวชนในชนบทและให้ข้อเสนอว่า เยาวชนในชนบทซึ่งเป็นเยาวชนของประเทศ จะต้องเติบโตเป็นพลเมืองที่ก้าวหน้าของชาติ การศึกษาอบรมที่ได้รับในเยาว์วัยจะเป็นเครื่องหล่อหลอมบุคลิกภาพอันจะมีผลส่งต่อไปยังการถ่ายทอด ไปยังบุตรหลานซึ่งเป็นเยาวชนรุ่นต่อไป จึงควรอย่างยิ่งที่จะพัฒนาเยาวชนอย่างจริงจัง ทั้งในการศึกษา จากโรงเรียนโดยตรง และการให้การศึกษาโดยผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ทั้งทางเอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การจัดส่งคนไปฝึกอบรมอาชีพ การจัดกิจกรรมทางการศึกษา การสันทนากการ ฯลฯ

สุรพงษ์ ลือทองจักร ศึกษาจริยธรรมและศักยภาพของการปฏิบัติจริยธรรมของเยาวชนในสถานศึกษาพบว่า

๑) การปฏิบัติจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่เคยทำบ่อยๆ มีจำนวน ๑๕ ข้อ เรียงลำดับ จากน้อยที่สุดลงไป คือการปรุงแต่งร่างกาย ความรู้สึกผิด การปลอบใจตัวเอง การปรับปรุงตัวเอง ความรู้ตัวไม่ประมาท การลงโทษตัวเอง การรักษาสุขภาพของตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเอง การให้รางวัลตนเอง การตั้งมาตรฐานตนเอง การหลีกเลี่ยงอบายมุข ส่วนการปฏิบัติจริยธรรมที่เคยทำน้อยที่สุด คือ การแสดงอารมณ์อย่างถูกกาลเทศะ

๒) ศักยภาพของการปฏิบัติจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่จะทำแน่ๆถ้ามีโอกาส มีจำนวน ๑๔ ข้อ เรียงลำดับที่จะทำมากที่สุดลงไปคือ การปรับปรุงตนเอง การรักษาสุขภาพตัวเอง ความขยันหมั่นเพียร การปรุงแต่งร่างกาย ความมีวินัยของตัวเอง ความรู้ตัวไม่ประมาท ความเชื่อมั่นในตัวเอง การตั้งมาตรฐานตนเอง การให้รางวัลตนเอง ความรู้สึกผิด การสำรวจตนเอง การปลอบใจตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเอง และการโทษตนเอง ส่วนศักยภาพของการปฏิบัติ จริยธรรมที่จะทำน้อยที่สุดคือ การแสดงอารมณ์อย่างถูกกาลเทศะ

๓) การปฏิบัติของจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ที่เคยเห็นคนอื่นทำบ่อยๆ มีจำนวน ๑๐ ข้อ เรียงลำดับจากที่เคยเห็นบ่อยที่สุดลงไปคือ การปรุงแต่งร่างกาย การให้รางวัลตนเอง การรักษา สุขภาพตนเอง ความภาคภูมิใจในตัวเอง ความรู้ตัวไม่ประมาท ความขยันหมั่นเพียร การ

ระงับความอยากและการต้านทานความขี้ขลาด การแสดงอารมณ์อย่างถูกกาลเทศะ ความเชื่อมั่นในตนเอง ส่วนการ ปฏิบัติทางจริยธรรมที่เคยเห็นคนอื่นทำน้อยที่สุดก็คือ ความละเอียดใจ^{๘๘}

แก่นคุณ วิเศษการ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของกิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่มเพื่อพัฒนา เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยปรากฏว่าเยาวชนในกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม สูงขึ้น^{๘๙}

นางพรรณ ไชยประเสริฐและคณะ ได้ทำโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธ เพื่อพัฒนานักเรียน โรงเรียนบ้านดงป่าसान ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัด เชียงราย” ที่มีการศึกษาบริบทของโรงเรียนและชุมชนในทุกๆ ด้าน ทำให้ทีมวิจัยได้ข้อมูลที่เป็น สภาพจริงที่มีผลต่อปัญหาการขาดคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ที่มาจากการเก็บข้อมูลด้วย เครื่องมือและวิธีการ หลากหลาย มีการตรวจสอบข้อมูลจนเป็นที่ยอมรับร่วมกัน จึงได้สรุปสภาพปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว อภิปรายวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา พร้อมกับกำหนดเป็นหมายเหตุลักษณะที่ พึงประสงค์ของนักเรียน และชุมชน ไว้เป็นภาพแผนการเรียนตามแนววิถีพุทธนั้นจะต้องให้ครบ องค์ประกอบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม บุคลากรทางการ ศึกษาต้องผ่านกระบวนการปฏิบัติจริงได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาคูงาน การจัดเวที ประชุม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การชมนิทรรศการ การบันทึกข้อมูล ต่างๆ แล้วนำเอาความรู้เหล่านั้นมาประมวลวิเคราะห์สังเคราะห์ ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน และชุมชน กำหนดเป็นหลักสูตร หรือนวัตกรรม ให้ชุมชนและผู้ปกครองได้ร่วมกันวิพากษ์ หลักสูตร เพื่อนำไปใช้เป็นเส้นทางในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนให้ได้ตามเป้าหมายที่ กำหนดไว้ ผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตรไปใช้ทั้งตัวเด็กและชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า ทั้งด้านภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงาม และด้านทรัพยากร สิ่งแวดล้อมส่วนตัวเด็กในฐานะผู้สืบทอด ก็ได้พัฒนาคุณธรรมที่ควรจะเป็นตามสังคมวัฒนธรรมที่ดี งามของไทย ควบคู่บูรณาการไปกับกระบวนการเรียนรู้ แบบเป็นองค์รวม ไม่แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หรือ

^{๘๘} สุรพงษ์ ลือทองจักร, “จริยธรรมและศักยภาพของการปฏิบัติจริยธรรมในเยาวชน”, รายงานวิจัย , (อุตรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี, ๒๕๒๖).

^{๘๙} แก่นคุณ วิเศษการ, “ผลของกิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่มเพื่อพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของ เยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕).

เป็นวิชาๆ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นตัวบุคคลไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือ ผู้ใหญ่จำเป็นต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าใจ หลักธรรมนักเรียนโรงเรียนบ้านดงป่าสำน^{๒๐}

พระประสิทธิ์ สิรินโร และคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปัจจุบันได้ยึดตามกรอบการเรียนการสอนแบบโรงเรียน ซึ่งมีรูปแบบที่ตายตัว ทำให้ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายหลักการ และยังส่งผลให้เกิดปัญหาการบริหารจัดการ ทั้งในระดับประเทศและในระดับพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาบุคลากร หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การจัดระบบข้อมูลงบประมาณวัสดุอุปกรณ์/สื่อการเรียนการสอน สถานที่เรียน การมีส่วนร่วมของชุมชนและส่วนที่เกี่ยวข้อง ทำให้แนวโน้มของจำนวนศูนย์ฯ ที่เปิดสอน และจำนวนนักเรียนที่มาสมัครเรียนลดน้อยลง^{๒๑}

วราพร จำรัสประเสริฐ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะของเยาวชนไทยในศตวรรษหน้าตามทัศนะของนักสังคมศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีความสามารถในการสรุปความคิดรวบยอด และตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล ๒) ทักษะมนุษยสัมพันธ์ คือการรู้จักให้อภัยผู้อื่น การรู้จักขอโทษเมื่อกระทำผิด ความมีเมตตาธรรม การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่น ๓) ทักษะเฉพาะบุคคล คือ การเป็นผู้รู้จักเหตุผลการเป็นผู้รู้จักตนเอง การใฝ่หาความรู้และทักษะเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องอย่างตลอดชีวิต รู้จักประมาณตน ความมีระเบียบวินัย การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะและการรู้จักควบคุมตนเอง ๔) ทักษะทางสังคม คือ ความรับผิดชอบของตนเองและสังคม การเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง การใช้สิทธิเสรีภาพอย่างมีคุณธรรม การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ต่างๆ ในสังคมได้อย่างถูกต้อง^{๒๒}

ชูชาติ ชัยศรี และคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ เพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียน โรงเรียนบ้านสัมมะเค็ดสันขี้เหล็กหัวฝายพัฒนา ตำบลเวียง

^{๒๐} นางพรรณ ไชยประเสริฐ และคณะ, “รูปแบบการเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธ เพื่อการพัฒนา นักเรียนโรงเรียนบ้านดงป่าสำน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค, ๒๕๔๘).

^{๒๑} พระประสิทธิ์ สิรินโร และคณะ, “รูปแบบการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดเชียงใหม่”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค, ๒๕๔๘).

^{๒๒} วราพร จำรัสประเสริฐ, *ทักษะของเยาวชนไทยในศตวรรษหน้าตามทัศนะของนักสังคมศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบันวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๐).

กาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย” ผลการวิเคราะห์การดำเนินงานการจัดการศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา ด้วยวิธีกรณีศึกษาของ โรงเรียนบ้านสามมะเค็ดฯ ที่ผ่านมา ส่งผลให้นักเรียนเกิดความตระหนักในเรื่องของสิ่งแวดล้อม กล้าคิด กล้าตัดสินใจด้วยตนเอง แต่ลักษณะการกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก เป็นตัวของตัวเองและการเชื่อมั่นในตนเองมากจนเกินไป ก็มีผลกระทบทางลบ เช่น เด็กขาดคุณธรรม ด้านการมีวินัยในเรื่องของการมีสัมมาคารวะ คุณัน ก้าวร้าว พูจจาขาดความไพเราะ ไม่มีหางเสียง ชอบเป็นผู้นำมากกว่าผู้ตาม ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมาทางโรงเรียนจะได้พยายามแก้ไขปัญหาเหล่านี้มาโดยตลอด เป็นต้นว่าการนั่งทำสมาธิตอนเช้าก่อนเข้าเรียนประจำวัน การนำนักเรียนไปเรียนที่วัดในทุกวันศุกร์ตอนบ่าย การสนับสนุนให้นักเรียนเข้าวัดฟังธรรมในวันพระกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง การสอดแทรกเรื่องคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอน และการเข้าค่ายคุณธรรมก่อนเปิดภาคเรียน เป็นต้น แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้เท่าที่ควร เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญและไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรม

ดังนั้น ทางคณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของโรงเรียน บ้านสามมะเค็ดฯ จึงเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเร่งด่วนที่เด็กควรได้รับ การพัฒนาคุณธรรมอย่างถูกต้อง ลึกซึ้ง โดยแนวทางเหล่านี้ที่สามารถพัฒนาเด็กให้มีคุณธรรมได้จริง คือ การนำเอา “วิถีพุทธ” เข้ามาช่วยอบรมสั่งสอนบูรณาการ การเรียนรู้คู่กับการลงมือปฏิบัติจริงในวิถีชีวิตอย่างถูกต้อง ซึ่งต้องเกิดจากความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบัน ชุมชน เพราะ พุทธธรรมมีความสำคัญกับการดำรงชีวิตของคนเป็นอย่างมาก เป็นการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ถ้านำเอา พุทธธรรมเข้ามาช่วยในการพัฒนาคุณธรรมเด็กได้ถูกทางของปัญหาที่เกิดขึ้นตามบริบทของโรงเรียนแล้ว คิดว่าเด็กนักเรียน โรงเรียนบ้านสามมะเค็ดฯ ทุกคนจะมีคุณธรรมโดยเฉพาะ การมีสัมมาคารวะ มีความรับผิดชอบ และมีกิริยามารยาทอ่อนโยนตามวิถีชีวิตของคนไทยที่แท้จริง^{๒๓}

วีระ สิริเสรีภาพ ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ กรณีศึกษา โรงเรียนสวนเด็กสันกำแพง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑ มีผลการศึกษา ดังนี้

๑. ด้านปัจจัย (Input) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา มีภาวะความเป็นผู้นำ เป็นที่ยอมรับของบุคลากรในองค์กร และได้รับการยอมรับในชุมชน มีการนิเทศการสอน อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

^{๒๓} ชูชาติ ชัยศรี และคณะ, “รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ เพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียน โรงเรียนบ้านสามมะเค็ดสันจี้เหล็กหัวฝายพัฒนา ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค, ๒๕๔๘).

มีวิธีการกระตุ้นให้บุคลากรอย่างเป็นกัลยาณมิตร ยกย่องและชมเชย บุคลากร ที่ปฏิบัติหน้าที่ได้ดี มีคุณลักษณะที่ดี ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ส่วนบุคลากรคือ ครู ได้รับการพัฒนา ศักยภาพอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเข้าร่วมประชุม อบรม ศึกษาดูงานตาม โครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ ปฏิบัติตามพันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กนักเรียนและชุมชน มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญเน้นการกิน อยู่ พึ่งเป็น และมีวิธีการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักทวาราวาสธรรม ๔

ระบบการบริหารจัดการ โรงเรียนมีการวางแผนปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ ประชุม คณะกรรมการ สถานศึกษา บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย หลักสูตร คุณสมบัติที่พึงประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานตามโครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียน กับชุมชนได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกัน มีการประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมวันสำคัญ ร่วมกัน ระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน มีการจัดกิจกรรมบูรณาการตามหลักไตรสิกขาสู่การพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีการนิเทศการติดตามประเมินผลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ส่วนในระบบหลักสูตร ผู้บริหาร และคณะครูมีการประชุมวางแผนจัดทำหลักสูตร สถานศึกษา บูรณาการตามไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันเสนอผ่านความเห็นชอบคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน โดยเน้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ๑๔ ประการ

โรงเรียนจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน ห้องเรียนไว้อย่างเหมาะสมมีป้ายนิเทศ คติธรรม คำขวัญ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ติดไว้อย่างเหมาะสม บริเวณโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่นดี บุคลากรในโรงเรียนมีการปรับปรุงตนเองตามแนววิถีพุทธทุกคน โดยมีการลด ละ เลิก อบายมุข สิ่งเสพติดต่างๆ ส่งผลให้นักเรียน ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติดในโรงเรียนและชุมชนในท้องถิ่น

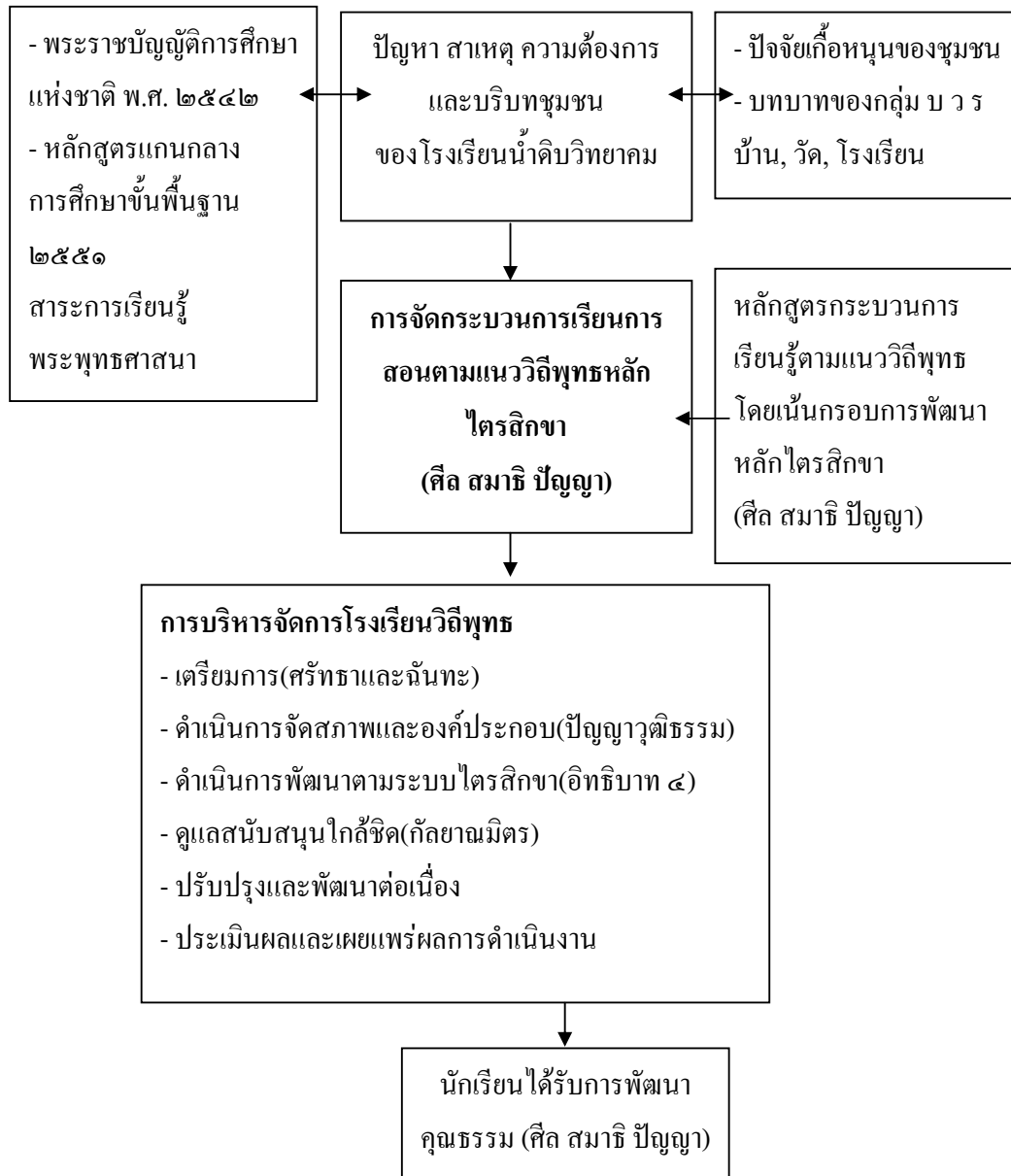
๒. ด้านกระบวนการ (Process) พบว่า มีการบูรณาการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันทุกช่วงชั้น ใช้สื่อการเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน นิมนต์พระสงฆ์มาสอนนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้คณะครู นักเรียน และชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีการส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร มีความเมตตากรุณาต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน ครูกับครู นักเรียนกับนักเรียน ครูกับผู้ปกครองนักเรียน มีการอบรมให้ทักษะการกิน อยู่ คู่ พึ่งเป็น กิจกรรมส่งเสริมเพื่อปลูกฝังความรู้ความรับผิดชอบในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำจนเป็นลักษณะนิสัย จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่

ปฏิบัติ เช่น กิจกรรมสวนมนต์ไหว้พระประจำวัน ประจำสัปดาห์ กิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๓. ด้านผลผลิต (Output) พบว่า เน้นการพัฒนานักเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ๑๔ ประการ คือ ๑) บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ ๒) การดูแลร่างกายและแต่งกายเรียบร้อย ๓) ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม ๔) มีศีลห้า เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ๕) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ๖) สามารถพึ่งตนเองได้ ๗) มีความกตัญญู รู้คุณ ตอบแทนคุณ ๘) มีจิตใจ เมตตากรุณา (เอื้อเฟื้อ) ๙) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อุดหนุน ชยันหมั่นเพียร ๑๐) มีสุขภาพจิตดี ร่าเริง แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน ๑๑) ศรัทธาและเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย ๑๒) รู้บาป-บุญ-คุณ-โทษ-ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ๑๓) ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริงและใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ ๑๔) รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิต และการทำงานได้ด้วยสติปัญญา^{๒๔}

^{๒๔} วีระ สิริเสรีภาพ, “รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ กรณีศึกษา โรงเรียนสวนเด็ก สันกำแพง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

๒.๖ กรอบแนวคิดของการศึกษา

จากเอกสารและงานวิจัยที่กล่าวถึง ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์กิจกรรมส่งเสริม ดังนี้

๑. จัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิต
๒. จัดกิจกรรมส่งเสริมการดำรงชีวิตประจำวันที่ถูกต้อง ทั้งด้านการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น
๓. จัดกิจกรรมส่งเสริมการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ
๔. จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจให้ผ่องใส
๕. โรงเรียนจัดการประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อประสานความเข้าใจให้ตรงกันในแนวของการพัฒนานักเรียนไปสู่เป้าหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ
๖. รู้และเข้าใจในระบบแห่งความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัยสืบเนื่อง ส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริงสามารถทำจิตใจเป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยปัญญา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธและเพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธที่พัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และกลุ่มตัวอย่างมีนักเรียน จำนวน ๑๐๕ คน และครูผู้สอน จำนวน ๓ คน โดยนำผลที่ได้มาหาค่าร้อยละ (Percent) ค่าเฉลี่ย (Main) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) ผู้ศึกษาสามารถสรุปผล ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างนักเรียน จำนวน ๑๐๕ คน มีอายุเฉลี่ยระหว่าง ๑๐ – ๑๔ ปี คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

ประเด็นที่ ๑ สภาพกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธต่อการพัฒนา นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จากการศึกษาแบ่งเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๑.๑ ความคิดเห็นของครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ปฏิบัติในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๔๑$, S.D = .๔๕๖) คือ ๑) มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและรายวิชา ๒) มีการทบทวนความรู้ เพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์เดิม ๓) มีการใช้วิธีการสอนหลากหลาย ๔) มีการเปิด โอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่างเรียน ๕) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๖) มีการจัดเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ๗) ตัวครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ๘) มีการจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคม ๙) มีการสอนครบถ้วนตามเนื้อหา ๑๐) มีการชมเชยให้กำลังใจในการเรียน ๑๑) มีการจัดการเรียน

การสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ๑๒) มีการสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ๑๓) มีการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ปัญหา

ปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการชี้แจงให้เข้าใจถึงแนวทางในการเรียนการสอน ๒) มีการบอกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะเรียนในแต่ละคาบ ๓) มีการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่เร้าความสนใจ และปฏิบัติในระดับปานกลาง คือ ๑) มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้

๑.๒ ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวม $\bar{x} = ๔.๑๕$, S.D = .๘๕๐ และปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ ๑) มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้อง กับเนื้อหา ๒) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน

ปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน ๒) มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน ๓) มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท ๔) มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ๕) มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ ๖) มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ๗) มีการใช้สื่อที่หาง่ายเป็นสิ่งแวดล้อม ๘) มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย ๙) มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้

๒) ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

๒.๑ ความคิดเห็นของครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี ปฏิบัติในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๒๗$, S.D = .๕๖๗) คือ ๑) มีการใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน ๒) มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน ๓) มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท ๔) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน ๕) มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ ๖) มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ๗) มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย

และปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา ๒) มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ๓) มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งแวดล้อม ๔) มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้

๒.๒ ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี โดยรวม $\bar{x} = ๔.๑๖$, S.D = .๘๗๗ และปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ ๑) มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา ๒) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน

และปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน ๒) มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน ๓) มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท ๔) มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ๕) มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสือ

อ่านประกอบ ๖) มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ๗) มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน ๘) มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย ๙) มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้

๓) ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๓.๑ ความคิดเห็นของครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ปฏิบัติในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๘$, S.D = ๐.๖๓๘) คือ ๑) มีการจัดป้ายนิเทศในวันสำคัญทางศาสนา ๒) มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ๓) มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่นำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ๔) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ๕) มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

และปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ ๒) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา

๓.๒ ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยรวม $\bar{x} = ๔.๑๕$, S.D = ๐.๘๓๘ และปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา และปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ ๒) มีการจัดป้ายนิเทศในวันสำคัญทางศาสนา ๓) มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ๔) มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ๕) มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่นำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ๖) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ๗) มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)

๔) ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

๔.๑ ความคิดเห็นของครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ปฏิบัติในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๖๐$, S.D = ๐.๒๘๕) คือ ๑) มีการบอกวิธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า ๒) มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน ๓) มีการวัดผลและประเมินผลอย่างหลากหลายสอดคล้องกับสภาพจริง ๔) มีการวัดผลประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี ๕) มีการวัดผลและประเมินผลโดยตรวจจากการปฏิบัติงาน ๖) มีการวัดผลและประเมินผลที่ตรงกับจุดประสงค์ ๗) มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล ๘) มีการชี้แจงผลการวัดผลประเมินผล ให้ทราบ

และปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการวัดผลและประเมินผลที่ครอบคลุมเนื้อหา
๒) มีการวัดผลและประเมินผลจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

๔.๒ ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการวัดผลและ
ประเมินผลตามสภาพจริง โดยรวม $\bar{x} = ๔.๑๕$, S.D. = .๘๕๕ และปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ มีการ
บอกวิธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้าและ ปฏิบัติในระดับมาก คือ ๑) มีการทดสอบก่อน
เรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน ๒) มีการวัดผลประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี ๓) มีการเปิด
โอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล

ประเด็นที่ ๒ ปัญหาและอุปสรรคของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ
ของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัด
ลำพูน จากการศึกษาแบ่งเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

ครูผู้สอน

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๑.๑ นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน ไม่เท่ากัน

๑.๒ นักเรียนไม่สนใจเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

๑.๓ นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนา

๑.๔ นักเรียนขาดความรับผิดชอบ

๑.๕ นักเรียนไม่ตั้งใจใฝ่เรียนรู้

๑.๖ นักเรียนเห็นพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องยาก เช่น หลักธรรม ที่เป็นภาษาบาลีทำให้
นักเรียนเบื่อหน่ายไม่สนใจเรียนเท่าที่ควร

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

๒.๑ สื่อไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๒ สื่อไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา

๒.๓ สื่อไม่หลากหลาย ขาดงบประมาณในการจัดซื้อ

๒.๔ ต้องจัดทำสื่อตนเอง ทำให้เสียเวลามาก

๒.๕ สื่อไม่เพียงพอ เช่น คอมพิวเตอร์/ เครื่องฉายทึบแสง/ จอโปรเจกเตอร์ ไม่มี
ติดตั้งในทุกแห่งที่ใช้สอน

๓. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๓.๑ ชั่วโมงเรียนถูกนำไปใช้จัดกิจกรรม โรงเรียนในฝัน ทำให้มีเวลาไม่เพียงพอใน
การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามแนววิถีพุทธ

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

๔.๑ ไม่ครอบคลุมเนื้อหาเพราะมีเนื้อหาเยอะมาก

๔.๒ วิธีวัดไม่หลากหลาย

๔.๓ ไม่สามารถวัด เพื่อประเมินตามสภาพจริง

นักเรียน

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๑.๑ วิชาพระพุทธศาสนาไม่มีเนื้อหาที่น่าสนใจ

๑.๒ เห็นศาสนา เป็นเรื่องยาก เช่น หลักธรรม ที่เป็นภาษาบาลีทำให้นักเรียนเบื่อหน่ายไม่สนใจเรียนเท่าที่ควร

๑.๓ ไม่ต้องมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

๒.๑ สื่อไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา

๒.๒ สื่อไม่เพียงพอ เช่น คอมพิวเตอร์/ เครื่องฉายทึบแสง/ จอโปรเจกเตอร์ ไม่มีติดตั้งในทุกแห่งที่ใช้สอน

๒.๓ ต้องการมีวิดีโอเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียน

๓. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๓.๑ ชั่วโมงเรียนถูกนำไปใช้จัดกิจกรรมอย่างอื่น ทำให้มีเวลาไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามแนววิถีพุทธ

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

๔.๑ ต้องการเรียนแล้วสามารถนำไปใช้ได้จริง

ประเด็นที่ ๓ แนวทางแก้ไขกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธที่พัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำคิงวิทยาคม ตำบลน้ำคิง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน แบ่งเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน และมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้

๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี จะต้องให้ผู้เรียนเป็นกลุ่มที่เลือกใช้สื่อการเรียนรู้เหล่านี้ ด้วยตนเอง และแสวงหาสื่อการเรียนรู้จากนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน

๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หาโอกาสที่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกัน ที่มีระยะเวลาที่เพิ่มมากขึ้นต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เช่น การทัศนศึกษา การเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ควรมีวิธีการง่ายต่อการวัดผล พัฒนาวิธีการวัดผลและประเมินตามสภาพจริงของนักเรียน อาจจะหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ ช่องโทรทัศน์ครู (Teacher channel) คู่มือการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น ทำให้กระบวนการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงนั้นเกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๕.๒ อภิปรายผล

ประเด็นที่ ๑ สภาพกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธต่อการพัฒนา นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จากผลการศึกษาพบว่า ครูผู้สอน มีสภาพกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ใน ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๒. การใช้สื่อและนวัตกรรม เทคโนโลยี ๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและ ๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

โดยส่วนรวมครูผู้สอนมีการปฏิบัติในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีการปฏิบัติ ในระดับมากที่สุด คือ มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและรายวิชา ทบทวนความรู้ เพื่อเชื่อมโยง ประสพการณ์เดิม ใช้วิธีการสอนหลากหลาย เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่าง เรียนและมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีการจัดเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ สะท้อนให้เห็นว่า ส่วนครูผู้สอนมีความรู้ ความเข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียน ตามหลัก ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ทั้งยังจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคม สอนครบถ้วน ตามเนื้อหา มีการชมเชย ให้กำลังใจ ในการเรียน จัดการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ สอดแทรกปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรม ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ปัญหา มีการปฏิบัติ ในระดับมาก คือ ชี้แจงให้เข้าใจถึงแนวทางในการเรียนการสอน บอกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะเรียนใน แต่ละคาบ จัดกิจกรรม นำเข้าสู่บทเรียนที่เร้าความสนใจ และปฏิบัติในระดับปานกลาง ได้เชิญวิทยากร ในท้องถิ่นมาให้ความรู้ ทั้งนี้ยังพบว่า ครูผู้สอนมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการ เรียนรู้ โดยใช้ขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นกระบวนการหลักในการจัดการเรียนรู้อ และ ให้ผู้เรียนมีการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการเรียนรู้อยู่ตลอด ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด เห็นซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นเกิดผลอย่างเห็นได้ ชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ ที่ยกกระบวนการ เจริญสถานการณ์ ของอาจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ (๒๕๓๗) ที่กล่าวว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา บุคคลแต่ละคนมีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย จะทำกรรมอันใดไว้ดี หรือชั่ว จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น หลักดังกล่าวนี้แสดงว่าการเรียนรู้ที่ได้ผลเกิดจากการที่ผู้สอน

รู้จักผู้เรียนแต่ละคนทั้งทางด้านบุคลิกลักษณะ นิสัย อุปนิสัย ความรู้สึกนึกคิด ความถนัดและผู้สอน ต้องมุ่งจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนให้เต็มตามความสามารถของเขา

เช่นเดียวกับ “การพัฒนา จริยธรรม” ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๑๕) สอดคล้องของ กล่าวไว้ในหนังสือว่า วิธีการสอนของพุทธศาสนาที่เน้นการสอนแบบอริยสัจที่ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของการพัฒนาการทางจริยธรรม พระพุทธเจ้าทรงนำเอาสัจธรรมมาแสดงแก่นมนุษย์ในรูปที่เรียกว่า อริยสัจ ๔ แต่ที่สาระสำคัญ ที่พระองค์ต้องการคือ เรื่องอทิปปัจจยตา ปฏิจสมุปบาท และนิพพาน พอมาสื่อกับ ประชาชนใช้อริยสัจ ๔ เพื่อให้เป็นสิ่งปฏิบัติได้ การสอนนั้นต้องเริ่มจากสิ่งที่มองเห็นสิ่งที่ปรากฏหรือสิ่งที่ง่ายไปหาสิ่งที่ยาก จึงเริ่มด้วยปัญหา ทั้ง ๆ ที่หลักอริยสัจนั้นสอนย้อนจากผลมาหาเหตุ ธรรมดาว่าสิ่งทั้งหลายเหตุเกิดก่อนแล้วจึงมีผล แต่ในอริยสัจนี้พูดถึงผลก่อน แล้วจึงสาวไปหาเหตุคู่ที่หนึ่งทุกข์เป็นผล สมุทัย เป็นเหตุ คู่ที่สอง นิโรธ เป็นผล มรรคเป็นเหตุ

นอกจากนี้ยังพบว่า ครูผู้สอนมีการปฏิบัติโดยการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีในระดับมากที่สุด คือ ใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน ใช้สื่อการสอนหลายประเภท เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน แนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ ใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม แก่นักเรียน ใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัยและปฏิบัติในระดับมาก คือ มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา ใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีการปฏิบัติ ในระดับมากที่สุด ซึ่งการที่ผู้วิจัยพบว่า ครูผู้สอนได้มีการแสวงหาสื่อและจัดทำสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยมีการจัดทำขึ้นเองและให้ผู้เรียนนั้นได้ทำสื่อจากความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง และมีการจัดทำบอร์ดตกแต่งเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังได้จัดบรรยากาศที่เหมาะสมแก่การเรียนการสอนขึ้นอยู่ตลอดเวลา โดยใช้การเรียนรู้แบบไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) การฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับสุมน อมรวิวัฒน์ (๒๕๓๓ : ๑๐ – ๑๒) กล่าวอีกว่า จากหลักการเรียนรู้ กระบวนการพัฒนามนุษย์มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งทำความเข้าใจในธรรมชาติและความเจริญเติบโตของมนุษย์ทั้งทางกายและทางจิต การตั้งสมมติฐานว่า มนุษย์เป็นเวเนยยะ สามารถฝึกฝนอบรมได้ทั้งโดยตนเอง และโดยสิ่งแวดล้อม กระบวนการเรียนรู้จึงมีจุดเริ่มต้นที่บุคคล มีขั้นตอนดำเนินการที่สัมพันธ์สอดคล้อง มุ่งเน้นที่บุคคล คือ หลักของการพัฒนาตน ศีล สมาธิ ปัญญา จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้ ก็คือ อิสรภาพทั้งทางกายและจิตของบุคคลนั่นเอง รวมถึงเพื่อเกื้อกูลแก่สังคมโลกทั้งมวล

กล่าวโดยสรุปแล้ว สื่อการเรียนการสอน คือสิ่งที่ช่วยในกิจกรรมการเรียนการสอนให้ เป็นไป ตามแผนที่วางไว้ และเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่าย ทำให้นักเรียนมีความเข้าใจได้อย่าง

ชัดเจน เป็นรูปธรรม อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการด้านความคิดให้กับนักเรียนทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสนุก และสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมการใช้สื่อ ซึ่งสามารถทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนกับครูผู้สอนด้วยและสอดคล้องกับการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ โดยการบูรณาการ พุทธธรรมสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติจริง สามารถจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ สอดแทรกหลักการวิถีพุทธในการจัดหน่วยการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในกระบวนการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา

และครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง มีการปฏิบัติ ในระดับมากที่สุด คือ บอกริธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า ทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้ พื้นฐาน วัดผลและประเมินผลอย่างหลากหลายสอดคล้องกับสภาพจริง ทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี และประเมินผลโดยตรวจจากการปฏิบัติงานที่ตรงกับจุดประสงค์ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล ซึ่งแจ้งผลการวัดผลประเมินผลให้ทราบและปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ วัดผลและประเมินผลที่ครอบคลุมเนื้อหาจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผู้วิจัยพบว่า ครูผู้สอนได้มีการอธิบายกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการวัดผลและประเมินผลทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพินดา สีนสุวรรณ (๒๕๓๕) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักการใช้ในการสอนวิชาศาสนาที่สำคัญในโรงเรียนมัธยมศึกษา” โดยสรุปว่าการวัดผลและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนาไว้ ๓ ทาง ได้แก่

๑) การวัดผลและประเมินผลด้านความรู้สึกรักของนักเรียน โดยใช้การวิเคราะห์คำนิยม การใช้แบบแผนภูมิหรือกราฟ การวัดผลและประเมินผลแบบกάρตูนและการใช้แบบทดสอบความสนใจเปิดให้บรรยาย

๒) การวัดและประเมินผลด้านปรับพฤติกรรม โดยใช้การสังเกต เช่น การบันทึกย่อ การทำ มาตรการส่วนประเมินค่าและการสำรวจรายการ

๓) การวัดผลด้านพุทธิพิสัยของนักเรียน โดยการใช้คำถามแบบอัตนัย การใช้คำถามแบบปรนัย และการใช้คำถามแบบไม่จบในตัวเอง

ที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขานั้นมีรูปแบบของการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ ที่มีหลักการจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้ โดยบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนรู้ และการปฏิบัติจริง ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำสู่การเรียนรู้ เข้าใจ เข้าจริง จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม ประสานความร่วมมือ วัด/คณะสงฆ์ และชุมชนในการจัดการเรียนรู้และหลักธรรมสำคัญสู่การเรียนรู้ โรงเรียนวิถีพุทธ คือ ๑. ปร โโต โฆสะ (ตามหลักกัลยาณมิตร) ๒.

โยนิโสมนสิการ ๓. ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ๔. ปัญญาอุทิศธรรม และการจัดลักษณะทางกายภาพ โรงเรียนวิถิปุทธ มีหลักการ จัดความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามที่ปรากฏใน พระพุทธศาสนา และแนวทางในการจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา หลักคิดที่โรงเรียน หรือสถานศึกษาเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับ สถานที่ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ หลักทำโรงเรียนวิถิปุทธ มีลักษณะทางกายภาพที่เป็นธรรมชาติร่มรื่น สวยงามสะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย ให้ความรู้สึกที่ผ่อนคลายสบายกาย สบายใจ มีศูนย์รวม ศรัทธาของครู นักเรียน บุคคลในชุมชน และนำเอาตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ ได้แก่

๑. ตัวชี้วัดด้านปัจจัย (Input) โดยกำหนดเฉพาะปัจจัยสำคัญที่จะเป็นเงื่อนไขหลักและ ส่งผลอย่างชัดเจนต่อการพัฒนานักเรียนและงาน โรงเรียนวิถิปุทธตามระบบไตรสิกขา ตัวชี้วัดด้าน ปัจจัยนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญเชิงเหตุและผลของการดำเนินการพัฒนา ซึ่งมีจุดเน้น ในการพัฒนาทั้งระบบโรงเรียน

๒. ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) เพื่อส่งเสริมให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่าง ชัดเจน รอบคอบ มีประสิทธิภาพ ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริงตามระบบไตรสิกขา

วิธีที่ครูอาจารย์ดำเนินการอบรมสั่งสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปัจจัยกระบวนการ นี้เป็นการตอบคำถามว่า ครูอาจารย์ควรทำอะไรบ้างเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข มาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการให้เกิด คือ ครูอาจารย์ “จัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต” เพื่อสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนเป็น องค์กรร่วม เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทางสังคม โดยเฉพาะบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อการพัฒนา ผู้เรียนจากภายใน โดยวิถีแห่งพุทธ ซึ่งผู้เรียนได้นำมาใช้เพื่อเป็นกรอบในการอธิบายลักษณะการจัด กิจกรรมการเรียนการสอน การบริหารจัดการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของวัดในการศึกษา ทั้งเป็น แหล่งของการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาพุทธ ซึ่งสอดคล้องกับนงพรรณ ไชย ประเสริฐและคณะ (๒๕๔๘) ได้ทำโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเรียนรู้วัฒนธรรมวิถิปุทธ เพื่อการ พัฒนานักเรียนโรงเรียนบ้านดงป่าसान ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย” ที่มี การศึกษาบริบทของโรงเรียนและชุมชนในทุกๆ ด้าน ทำให้ทีมวิจัยได้ข้อมูลที่เป็นสภาพจริงที่มีผล ต่อปัญหาการขาดคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ที่มาจากการเก็บข้อมูลด้วยเครื่องมือและวิธีการ หลากหลาย มีการตรวจสอบข้อมูลจนเป็นที่ยอมรับร่วมกัน จึงได้สรุปสภาพปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว อภิปรายวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา พร้อมกับกำหนดเป็นหมายคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน และชุมชน ไว้เป็นภาพฝันการเรียนตามแนววิถิปุทธนั้นจะต้องให้ครบ องค์ประกอบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม บุคลากรทางการศึกษาต้องผ่านกระบวนการ

ปฏิบัติจริงได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาฐาน การจัดเวทีประชุม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การชมนิทรรศการ การบันทึกข้อมูลต่างๆ แล้วนำเอาความรู้เหล่านั้น มาประมวลวิเคราะห์สังเคราะห์ ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน กำหนดเป็นหลักสูตร หรือนวัตกรรม ให้ชุมชนและผู้ปกครองได้ร่วมกันวิพากษ์หลักสูตร เพื่อนำไปใช้เป็นเส้นทางในการ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักสูตร ไปใช้ทั้งที่ตัวเด็กและชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า ทั้งด้านภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมที่งดงาม และด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมส่วนตัวเด็กในฐานะผู้สืบทอด ก็ได้พัฒนา คุณธรรมที่ควรจะเป็นตามสังคัมวัฒนธรรมที่งดงามของไทย ควบคู่บูรณาการไปกับกระบวนการเรียนรู้ แบบเป็นองค์รวม ไม่แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หรือเป็นวิชาๆ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นตัวบุคคลไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือ ผู้ใหญ่จำเป็นต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรมนักเรียน โรงเรียนบ้านดงป่าसान

จะเห็นได้ว่า จุดหมายที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพใน การศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จุดหมายคือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็น คุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่นับถือ ยึด หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิตในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น

จากผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำ ดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ใน ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ๒. การใช้สื่อ และ นวัตกรรมเทคโนโลยี ๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและ ๔. การวัดผลและประเมินผลตาม สภาพจริง

ความคิดส่วนรวมนักเรียนต่อด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีการปฏิบัติ ใน ระดับมากที่สุด คือ ใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้ สื่อการสอนและปฏิบัติในระดับมาก คือ มีการใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน เอกสาร ประกอบ การเรียนการสอน สื่อการสอนมีหลายประเภท ใช้สื่อที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน แนะนำแหล่ง การเรียนรู้ เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ มีสื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียน ใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน ทันสมัย กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ผู้วิจัยพบว่า ผู้เรียน ได้รับการถ่ายทอดความผ่านสื่อที่สอดคล้องกับเนื้อหาทั้งยังสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นผู้จัดทำสื่อ การเรียนรู้ และทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจที่เรียนรู้เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ของผศ.ดร. สมเกียรติ ศรีสกุล (๒๕๔๕) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “หลักสูตรและการจัดการศึกษามัธยมศึกษา” หัวใจ

สำคัญของอาชีพครู คือ “หลักสูตรและการสอน” การเป็นครูที่ดีได้ต้องเรียนรู้เรื่องหลักสูตร และรู้จักใช้เทคนิควิธีการสอนได้อย่างเหมาะสม

สามารถนำตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) เพื่อส่งเสริมให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่างชัดเจน รอบคอบ มีประสิทธิภาพ ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริงตามระบบไตรสิกขา วิธีที่ครูอาจารย์ดำเนินการอบรมสั่งสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ปัจจัยกระบวนการนี้เป็นการตอบคำถามว่า ครูอาจารย์ควรทำอะไรบ้างเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข มาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการให้เกิด คือ ครูอาจารย์ “จัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นที่ไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต” และการพัฒนาการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มุ่งเน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่สามารถนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันได้ และฝึกการวางแผนดำเนินชีวิตอย่างมีสติ อยู่บนพื้นฐานของทางแห่งความดีงาม ตามการปฏิบัติตนเองของพุทธมามกะได้อยู่ปรกติสุข ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายสภาพการจัดการเรียนการสอนที่เป็นการให้ผู้เรียนได้สัมผัส สัมผัส ฝึกปฏิบัติ ต่อย้ำซ้ำทวน ตามแนววิถีพุทธ เพื่อการเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์แก่ผู้เรียน และสอดคล้องกับพระประสิทธิ์ สิริธโร และคณะ(๒๕๔๘) ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในปัจจุบันได้ยึดตามกรอบการเรียนการสอนแบบโรงเรียน ซึ่งมีรูปแบบที่ตายตัว ทำให้ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายหลักการ และยังส่งผลให้เกิดปัญหาการบริหารจัดการ ทั้งในระดับประเทศและในระดับพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นปัญหาบุคลากร หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การจัดการระบบข้อมูล งบประมาณวัสดุอุปกรณ์/สื่อการเรียนการสอน สถานที่เรียน การมีส่วนร่วมของชุมชนและส่วนที่เกี่ยวข้อง ทำให้แนวโน้มของจำนวนศูนย์ฯ ที่เปิดสอน และจำนวนนักเรียนที่มาสมัครเรียนลดน้อยลง

ปัจจุบันสังคมได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ในส่วนของหลักสูตรมัธยมศึกษา ก็ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุงพ.ศ. ๒๕๒๑) ในการนำหลักสูตรฉบับปรับปรุงไปใช้ นักศึกษา ครูควรทำความเข้าใจในหลักสูตรอย่างแจ่มแจ้งด้วยความรับผิดชอบและความเชื่อมั่นในตัวเองเป็นอย่างดี

สอดคล้องกับแนวคิดของ สุนทร สุนันท์ชัย, ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “เทคนิคและวิธีสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน” โดยได้เสนอสื่อการสอนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้ดังนี้

๑) รูปภาพ เช่นภาพพุทธประวัติ ประเพณีหรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ภาพข่าวเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

- ๒) แผนที่ ซึ่งแสดงพุทธประวัติ แสดงให้เห็นชาติภูมิ ตำบลท้องที่ในสมัยพุทธกาล
- ๓) แผนภูมิ สำหรับการสอนเรื่องเบญจศีล เบญจธรรม แสดงวงศ์ญาติของพระพุทธเจ้า
- ๔) ภาพยนตร์ สไลด์ ฟิล์มภาพ
- ๕) สถานที่ ตัวอย่างคนขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน พระสงฆ์ ประเพณีบวชนาค การไหว้ การทำความเคารพ เป็นต้น

๖) แผ่นบันทึกเสียง เทป ที่บันทึกคำสอนหลักธรรม เพลงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาใช้ประกอบการสอนตามโอกาส

นักเรียนมีความคิดเห็นต่อด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี มีการปฏิบัติ ในระดับมากที่สุด คือ มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน และปฏิบัติในระดับมาก คือ ใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน เอกสารประกอบ การเรียนการสอน ใช้สื่อการสอนหลายประเภท เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน แนะนำแหล่งการเรียนรู้ เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ ใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียนทันสมัย กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ทั้งนี้พบว่า การใช้สื่อนวัตกรรมใหม่ทั้งที่เป็นแบบสื่อวีดิทัศน์ การสื่อ Social network และการนำหนังสือเกี่ยวกับธรรมะที่น่าสนใจมาให้อ่าน ทำให้ผู้เรียนมีความสนใจต่อการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สถาบันวิจัยทางสังคมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาเยาวชนในชนบทและให้ข้อเสนอว่า เยาวชนในชนบทซึ่งเป็นเยาวชนของประเทศ จะต้องเติบโตเป็นพลเมืองที่ก่อนาคดของชาติ การศึกษาอบรมที่ได้รับในเยาว์วัยจะเป็นเครื่องหล่อหลอมบุคลิกภาพอันจะมีผลส่งต่อไปยังการถ่ายทอดไปยังบุตรหลาน ซึ่งเป็นเยาวชนรุ่นต่อไป จึงควรอย่างยิ่งที่จะพัฒนาเยาวชนอย่างจริงจัง ทั้งในการศึกษาจากโรงเรียน โดยตรง และการให้การศึกษาโดยผ่านสื่อมวลชนต่างๆทั้งทางเอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การจัด ส่งคนไปฝึกอบรมอาชีพ การจัดกิจกรรมทางการศึกษา การสนทนา การ ฯลฯ การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร โรงเรียนวิถีพุทธ โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากร มีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนตามแนววิถีพุทธ ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนพัฒนาตามหลัก ไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธ และเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” พร้อมจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้โรงเรียนอาจพิจารณากำหนด วิทยุทัศน์ นโยบาย และแผนปฏิบัติการของโรงเรียน ได้บ่งชี้ถึงความเป็นวิถีพุทธอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง จนบังเกิดผลที่ชัดเจนทั้งในด้านการบริหารจัดการ ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านบุคลิกภาพและคุณธรรมของครู อาจารย์ นักเรียนและบุคลากรของโรงเรียนจนเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจน มีการเปิดกว้างสู่ชุมชนและ

สังคม พร้อมทั้งจะรับฟังความคิดเห็นเพื่อการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนสังคมด้วยความเกื้อกูลกันและกันอย่างต่อเนื่อง

นักเรียนมีความคิดเห็นต่อด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด คือ เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา และปฏิบัติในระดับมาก คือ จัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ ทำป้ายนิเทศและจัดกิจกรรม ส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ให้นักเรียนศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่นำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) แบบมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ผู้วิจัยพบว่า ผู้เรียนจะมีความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมต่อการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนาของโรงเรียนที่ได้มีการจัดขึ้นเป็นประจำ และได้มีการเชิญให้ผู้ปกครอง วัดและชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ที่อยู่ใกล้เคียงมาร่วมกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย วราพร จำรัสประเสริฐ (๒๕๓๐) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะของเยาวชนไทยในทศวรรษหน้าตามทัศนะ ของนักสังคมศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ๑) ทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีความสามารถในการสรุปความคิดรวบยอด และตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล ๒) ทักษะมนุษยสัมพันธ์ คือ การรู้จักให้อภัยผู้อื่น การรู้จักขอโทษเมื่อกระทำความผิด ความมีเมตตาธรรม การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองและผู้อื่น ๓) ทักษะเฉพาะบุคคล คือ การเป็นผู้รู้จักเหตุผล การเป็นผู้รู้จักตนเอง การใฝ่หาความรู้และทักษะเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่องอย่างตลอดชีวิต รู้จักประมาณตน ความมีระเบียบวินัย การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะและการรู้จักควบคุมตนเอง ๔) ทักษะทางสังคม คือ ความรับผิดชอบของตนเองและสังคม การเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง การใช้สิทธิเสรีภาพ อย่างมีคุณธรรม การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ต่างๆ ในสังคมได้อย่างถูกต้อง

และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง มีการปฏิบัติ ในระดับมากที่สุด คือ มีการบอกวิธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้าและปฏิบัติในระดับมาก คือ มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน วัดผลประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี เปิดโอกาส ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล ผู้วิจัยพบว่า ผู้เรียนต้องการที่ทราบถึงวิธีการวัดผลและประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า และทำการทดสอบก่อนเรียน ระหว่างเรียน หลังเรียนเพื่อทำให้การเกิดการทบทวนความรู้ที่ได้เรียน กับการมีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งของการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง

ที่เป็นดังนี้ อาจเป็นเพราะครูผู้สอนทำความเข้าใจในหลักสูตรมีการอธิบายเกณฑ์การวัดผล และประเมินผล อย่างชัดเจน ทำงานในหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบและความเชื่อมั่นในตัวเอง พัฒนา นักเรียน อย่างจริงจัง ทั้งในการศึกษาจากโรงเรียนโดยตรง และการให้การศึกษาโดยผ่านการใช้สื่อ ต่างๆ ทั้งทางเอกสาร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การจัดส่งคนไปฝึกอบรมอาชีพ การจัดกิจกรรม ทางการศึกษา สันทนาการ รวมทั้งบูรณาการทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างถูกต้องตามทำนอง คลองธรรม สรุปความคิดรวบยอด และตัดสินใจโดยอาศัยข้อมูล ทักษะมนุษย์สัมพันธ์ รู้จักให้อภัย ผู้อื่น ขอบโทษเมื่อกระทำผิด ความมีเมตตาธรรม การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง และผู้อื่น ทักษะเฉพาะบุคคล เป็นผู้รู้จักเหตุและผล รู้จักตนเอง พยายามหาความรู้และทักษะ เพิ่มเติม อย่างต่อเนื่อง รู้จักประมาณตน มีระเบียบวินัย รู้จักกาลเทศะและการรู้จักควบคุมตนเอง ทักษะทาง สังคม มีรับผิดชอบของตนเองและช่วยเหลือสังคม มีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมดั่งนั้น การจัด กิจกรรมเสริมหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวกับธรรมะหรือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจะมีครูผู้สอนที่เป็นพระ เข้าไปช่วยสอน รับผิดชอบกิจกรรมเป็นหลักและมีครูอาจารย์เข้าร่วมด้วย ตลอดการจัดกิจกรรม เพื่อให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ โดยการสอนตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) สามารถพัฒนากระบวนการคิดเป็นสู่การพัฒนาปัญญาของผู้เรียน ซึ่งเน้นการปฏิบัติที่ เห็นผลถึงการกระทำอย่างจริงจัง และฝึกให้มีการพัฒนาทักษะชีวิตในสังคมได้อย่างดี

โดยการนำเอาหลักการตามแนววิถีพุทธ การจัดการเรียนการสอน โดยการใช้ตัวชี้วัดมี ปัจจัยทั้ง ๔ ประการ ทำให้เกิดกระบวนการ ๑.ปัจจัยนำเข้า (Input) คือ โรงเรียนมีบุคลากรที่มี คุณลักษณะที่ดีในวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ ส่งเสริมการพัฒนาหลักไตรสิกขา ๒.ปัจจัยกระบวนการ (Process) โรงเรียนจัดบรรยากาศและ กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต ๓. ปัจจัยผลผลิต (Output) ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ภาวนา ๔) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข ๔. ปัจจัยผลกระทบ (Impact) วัด บ้าน โรงเรียนได้รับ ประโยชน์จากการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธและเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและ สังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ทำให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

สามารถนำเอาแนวคิด “โรงเรียนวิถีพุทธ” ตามหลักการ หลักคิด หลักทำ และลงมือ ปฏิบัติอย่างจริงจังตลอดระยะเวลาที่ได้ปฏิบัติหน้าที่สอน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่าง โรงเรียน บ้าน วัดและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดการ จัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธและแต่ละส่วนที่มีความเกี่ยวข้องจะต้องทำความเข้าใจถึง ขั้นตอนขั้นตอนการบริหารจัดการของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” จะต้องการจัดลักษณะทางกายภาพ โรงเรียนจะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางวิถีพุทธของหลัก

ไตรสิกขา การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และผู้สนับสนุนทางการศึกษาให้เข้าใจถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางวิถิปุทธ จากนั้นเปิดโอกาสให้มีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องเพิ่มเติมทางพุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ทั้งยังเพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรม และบูรณาการเข้าไปสู่การจัดการหน่วยการเรียนรู้ของผู้เรียน แทรกหลักการ หลักคิด หลักทำ กับการเรียนรู้ภายในห้องเรียน ภายนอกห้องเรียน (การอยู่ร่วมกันภายในสังคม) บูรณาการถึงวิถีชีวิตประจำวันของผู้เรียน ทั้งหมดนี้จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติและทำข้อตกลงร่วมมือกัน (MOU) ภายในกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งโรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน และส่วนที่สนับสนุนการศึกษา เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ฯลฯ โดยทุกส่วนงานที่กล่าวถึงจะต้องทำ และทุกส่วนงานจะต้องมีบทบาทที่เท่าเทียมกันถึงจะสามารถทำการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนของแนวทางวิถิปุทธตามหลักไตรสิกขาไปได้อย่างแน่นอน

ประเด็นที่ ๒ คือ การศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทางวิถิปุทธของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอบำรุง จังหวัดลำพูน

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน ไม่เท่ากัน ส่งผลให้การเรียนรู้ต้องปรับพื้นฐานทางความรู้ให้เท่ากัน ไม่สนใจเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ขาดความหมายต่อผู้เรียน เป็นเรื่องที่ไม่ตรงตามความสนใจและความจำเป็น ไม่เห็นความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนา ขาดความรับผิดชอบต้องเริ่มปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ไม่ตั้งใจใฝ่เรียนรู้ และเห็นว่าวิชาพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องยาก เช่น หลักธรรม ที่เป็นภาษาบาลีทำให้นักเรียนเบื่อหน่ายไม่สนใจเรียนเท่าที่ควร โดยสรุป พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนเป็นองค์รวม เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทางสังคม โดยเฉพาะบ้าน วัด โรงเรียน เพื่อการพัฒนาผู้เรียนจากภายใน โดยวิถีแห่งพุทธ ซึ่งผู้เรียนได้นำมาใช้เพื่อเป็นกรอบในการอธิบายลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การบริหารจัดการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของวัดในการศึกษา ทั้งเป็นแหล่งของการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาพุทธ และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เป็นแนวทางการจัดการศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย มีความรู้ มีคุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดี มีทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติที่ดีต่อการศึกษา การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต มีหลักการที่สำคัญคือ เป็นหลักสูตรเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคอย่างมีคุณภาพ และที่สำคัญคือ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมถึงการมีจุดหมายที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี

มีปัญหา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จุดหมายคือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของ พระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่นับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ความสามารถ ในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิตในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น

๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี ไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ไม่ สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ซึ่งเป็นวิชาที่ต้องการสื่อการสอนที่กระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ สื่อ ไม่ หลากหลาย ขาดงบประมาณในการจัดซื้อ ต้องจัดทำสื่อตนเอง ทำให้เสียเวลามาก สื่อและนวัตกรรม ไม่เพียงพอ เช่น คอมพิวเตอร์/ เครื่องฉายทึบแสง/ จอโปรเจกเตอร์ ไม่มีติดตั้งในทุกแห่งที่ใช้สอน

๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ชั่วโมงเรียนถูกนำไปใช้จัดกิจกรรม โรงเรียนในฝัน ทำให้ มีเวลาไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามแนววิถิปุทธ ไม่สามารถหาชั่วโมงที่สอน เสริมได้

๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ไม่ครอบคลุมเนื้อหาเพราะ เนื้อหาที่มาก วิธี วัดผล และประเมินยังไม่หลากหลายพอ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูชาติ ชัยศรี และคณะ ศึกษาวิจัยเรื่อง “โครงการวิจัย รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตามแนววิถิปุทธ เพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียน โรงเรียนบ้านสัมมะเค็ดสัน จีเหล็กหัวฝายพัฒนา ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย” ผลการวิเคราะห์การ ดำเนินงานการจัดการศึกษาสิ่งแวดล้อมศึกษา ด้วยวิธีกรณีศึกษาที่ผ่านมา ส่งผลให้นักเรียนเกิดความ ตระหนักในเรื่องของสิ่งแวดล้อม กล้าคิด กล้าตัดสินใจด้วยตนเอง แต่ลักษณะการกล้าคิด กล้าทำ กล้า แสดงออก เป็นตัวของตัวเองและการเชื่อมั่นในตนเองมากจนเกินไป ก็มีผลกระทบทางลบ เช่น เด็ก ขาดคุณธรรม ด้านการมีวินัยในเรื่องของการมีสัมมาคารวะ คุณัน ก้าวร้าว พุดจาขาดความไพเราะ ไม่ มีหางเสียง ชอบเป็นผู้นำมากกว่าผู้ตาม ถึงแม้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมาทางโรงเรียนจะได้พยายาม แก้ไขปัญหาเหล่านี้มาโดยตลอด เป็นต้นว่าการนั่งทำสมาธิตอนเช้าก่อนเข้าเรียนประจำวัน การนำ นักเรียนไปเรียนที่วัดในทุกวันศุกร์ตอนบ่าย การสนับสนุนให้นักเรียนเข้าวัดฟังธรรมในวันพระกับ พ่อแม่ ผู้ปกครอง การสอดแทรกเรื่อง คุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอน และการเข้าค่าย คุณธรรมก่อนเปิดภาคเรียน เป็นต้น แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้เท่าที่ควร เพราะนักเรียนส่วนใหญ่ ไม่เห็นความสำคัญและไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรม

ดังนั้น ทางคณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายของ โรงเรียน จึงเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญเร่งด่วนที่เด็กควรได้รับ การพัฒนาคุณธรรมอย่างถูกต้อง ลึกซึ้ง โดยแนวทางเหล่านี้ที่สามารถพัฒนาเด็กให้มีคุณธรรมได้จริง คือ การนำเอา “วิถิปุทธ” เข้ามาช่วยอบรมสั่งสอนบูรณาการ การเรียนรู้คู่กับการลงมือปฏิบัติจริงในวิถี

ชีวิตอย่างถูกต้อง ซึ่งต้องเกิดจากความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันชุมชน เพราะ พุทธธรรมมีความสำคัญกับการดำรงชีวิตของคนเป็นอย่างมาก เป็นการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ถ้านำเอา พุทธธรรมเข้ามาช่วยในการพัฒนาคุณธรรมเด็ก ได้ถูกทางของปัญหาที่เกิดขึ้นตามบริบทของโรงเรียนแล้ว คิดว่าเด็กนักเรียน ทุกคนจะมีคุณธรรมโดยเฉพาะ การมีสัมมาคารวะ มีความรับผิดชอบ และมีกิริยามารยาทอ่อนโยนตามวิถีชีวิตของคนไทยที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะต่อการศึกษาแนวทางแก้ไขกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธที่พัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

จากการศึกษาพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน และมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้

การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี จะต้องให้ผู้เรียนเป็นกลุ่มที่เลือกใช้สื่อการเรียนรู้เหล่านี้ ด้วยตนเอง และแสวงหาสื่อการเรียนรู้จากนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หาโอกาสที่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกันที่มีระยะเวลาที่เพิ่มมากขึ้นต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เช่น การทัศนศึกษา การเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ควรมีวิธีการง่ายต่อการวัดผล พัฒนาวิธีการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงของนักเรียน อาจจะหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ ช่องโทรทัศน์ ครู (Teacher channel) กลุ่มการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น ทำให้กระบวนการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงนั้นเกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ทั้งนี้สอดคล้องกับตัวชี้วัดการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย ๔ ด้านใหญ่ คือ

๑. ด้านปัจจัยนำเข้า คือ การพัฒนาด้านบุคลากร การบริหารจัดการ หลักสูตร แหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน

๒. ด้านกระบวนการ คือ วิธีที่ครูอาจารย์ดำเนินการอบรมสั่งสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยการจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต

๓. ด้านผลผลิต คือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ภาวนา ๔) ดำเนินชีวิต อย่างมีคุณค่าและมีความสุข

๔. ด้านผลกระทบ คือ บ้าน วัด โรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วีระ สิริเสริภาพ ได้ศึกษาการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ กรณีศึกษา โรงเรียนสวนเด็กสันกำแพง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑ มีผลการศึกษา ดังนี้

๑. ด้านปัจจัย (Input) พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา มีภาวะความเป็นผู้นำ เป็นที่ยอมรับของบุคลากรในองค์กร และได้รับการยอมรับในชุมชน มีการนิเทศการสอน อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีวิธีการกระตุ้นให้บุคลากรอย่างเป็นกัลยาณมิตร ยกย่องและชมเชย บุคลากร ที่ปฏิบัติหน้าที่ได้ดี มีคุณลักษณะที่ดี ตามหลักพรหมวิหาร ๔ ส่วนบุคลากรคือ ครู ได้รับการพัฒนา ศักยภาพอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเข้าร่วมประชุม อบรม ศึกษาดูงานตาม โครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ ปฏิบัติตามพันธกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กนักเรียนและชุมชน มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญเน้นการกิน อยู่ ฟังเป็น และมีวิธีการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักทวารวาสธรรม ๔

ระบบการบริหารจัดการ โรงเรียนมีการวางแผนปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ ประชุมคณะกรรมการ สถานศึกษา บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย หลักสูตร คุณสมบัติที่พึงประสงค์สอดคล้องกับแนวทางกำเนินงานตาม โครงการ โรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนกับชุมชนได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกัน มีการประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมวันสำคัญ ร่วมกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน มีการจัดกิจกรรมบูรณาการตามหลักไตรสิกขาสู่การพัฒนาการเรียนรู้ เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีการนิเทศการติดตามประเมินผลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ส่วนในระบบหลักสูตร ผู้บริหาร และคณะครูมีการประชุมวางแผนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา บูรณาการตามไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันเสนอผ่านความเห็นชอบคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน โดยเน้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ๑๔ ประการ

โรงเรียนจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน ห้องเรียนไว้อย่างเหมาะสมมีป้ายนิเทศ คติธรรม คำขวัญ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ติดไว้อย่างเหมาะสม บริเวณโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่นดี บุคลากรในโรงเรียนมีการปรับปรุงตนเองตามแนววิถีพุทธทุกคน โดยมีกรลด ละ เลิก อบายมุข สิ่งเสพติดต่างๆ ส่งผลให้นักเรียน ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติดในโรงเรียนและชุมชนในท้องถิ่น

๒. ด้านกระบวนการ (Process) พบว่า มีการบูรณาการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันทุกช่วงชั้น ใช้สื่อการเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน นิมนต์พระสงฆ์มาสอนนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้คณะครู

นักเรียน และชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีการส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร มีความเมตตากรุณาต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน ครูกับครู นักเรียนกับนักเรียน ครูกับผู้ปกครองนักเรียน มีการอบรมให้ทักษะการกิน อยู่ คู่ ฟังเป็น กิจกรรมส่งเสริมเพื่อปลูกฝังความรู้ความรับผิดชอบในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำจนเป็นลักษณะนิสัย จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติ เช่น กิจกรรมสวนมนต์ไหว้พระประจำวัน ประจำสัปดาห์ กิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนา ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๓. ด้านผลผลิต (Output) พบว่า เน้นการพัฒนานักเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ๑๔ ประการ คือ ๑) บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ ๒) การดูแลร่างกายและแต่งกายเรียบร้อย ๓) ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม ๔) มีศีลห้า เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ๕) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ๖) สามารถพึ่งตนเองได้ ๗) มีความกตัญญู รู้คุณ ตอบแทนคุณ ๘) มีจิตใจ เมตตากรุณา (เอื้อเฟื้อ) ๙) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร ๑๐) มีสุขภาพจิตดี ร่าเริง แจ่มใส ร่าเริง เบิกบาน ๑๑) ศรัทธาและเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย ๑๒) รู้บาป-บุญ-คุณ-โทษ-ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ๑๓) ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริงและใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ ๑๔) รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิต และการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๑. การศึกษาครั้งต่อไป ควรจะศึกษากลุ่มเป้าหมาย (Stakeholder) อื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนวิถีพุทธ เช่น ผู้บริหาร คณะครู ผู้ปกครอง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นักเรียน และชุมชน เป็นต้น เพื่อทราบถึงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของนักเรียนมากที่สุด และเพื่อพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไป

๒. คณะครูหรือผู้บริหารจะต้องเป็นผู้นำในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ที่นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๓. ส่งเสริมการฝึกทักษะ การคิด วิเคราะห์ มนุษย์สัมพันธ์ ความมีเมตตาธรรม การเคารพ รู้จักเหตุและผล ใฝ่หาความรู้ รู้จักประมาณตน มีวินัย ทักษะทางสังคม มีความรับผิดชอบของตนเองและสังคม การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ต่างๆ ในสังคมได้อย่างถูกต้อง

บทที่ ๓

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษา นักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ เพื่อศึกษาข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

- ๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
- ๓.๓ วิธีการดำเนินการศึกษา
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ การแปลผลข้อมูล

๓.๑ ประชากร

การศึกษานี้เป็นการศึกษาจากกลุ่มประชากร คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ประจำปีการศึกษา ๒๕๕๓ ทั้งหมด จำนวน ๑๐๕ คน ครูผู้สอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๓ คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน ๑๐๘ คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้มีการเก็บข้อมูล ๔ แบบ ดังนี้

๑. แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน แบ่งเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียน

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนศีลธรรม

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม

๒. แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียน น้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน แบ่งเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็น ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียน

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน ศีลธรรม

ตอนที่ ๔ แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม

๓.๓ วิธีการดำเนินการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยได้ใช้ถึงการศึกษาดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลทั่วไป ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ สารการเรียนรู้กลุ่มสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ความมุ่งหมายของการเรียนรู้ ลักษณะพื้นฐานของการศึกษา ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธตามหลักไตรสิกขา แนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๒. ศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยการสร้างแบบสอบถามเพื่อการเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งประกอบด้วยแบบสอบถามจำนวน ๒ ชุด ดังนี้

๒.๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๒.๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอน ตามแนววิถีพุทธ โดยมีการดำเนินการในการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ และมีขั้นตอนเก็บข้อมูลดังนี้

๑. แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๒. แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติ ดังต่อไปนี้

๑) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ

๒) แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สำหรับแบบสอบถามเป็นคำถามแบบมาตราประมาณค่า (rating scale) ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์การให้คะแนนในแต่ละระดับและหลักเกณฑ์การแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ย ดังนี้

มากที่สุด	คะแนน	๕
มาก	คะแนน	๔
ปานกลาง	คะแนน	๓
น้อย	คะแนน	๒
น้อยที่สุด	คะแนน	๑

คะแนนที่ได้จะนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ย โดยยึดหลักเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐-๒.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐-๓.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐-๔.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐-๕.๐๐	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับมากที่สุด ^๑

๓) แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำคิงวิทยาคม ตำบลน้ำคิง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

สำหรับแบบสอบถามเป็นคำถามแบบมาตราประมาณค่า (rating scale) ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์ การให้คะแนนในแต่ละระดับและหลักเกณฑ์การแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ย ดังนี้

มากที่สุด	คะแนน	๕
มาก	คะแนน	๔
ปานกลาง	คะแนน	๓
น้อย	คะแนน	๒
น้อยที่สุด	คะแนน	๑

คะแนนที่ได้จะนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ย โดยยึดหลักเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐-๒.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐-๓.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐-๔.๔๕	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐-๕.๐๐	หมายถึง	ปฏิบัติในระดับมากที่สุด ^๒

^๑ บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๕), หน้า ๓๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

๓.๖ การสรุป อภิปรายและรายงานผล

เมื่อผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงสำรวจ ข้อมูลที่ได้ในประเด็นต่างๆ จะนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ และนำมาวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้ เพื่อหาความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของข้อมูลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยทำการสรุปผล นำมาอภิปรายผล ในลักษณะการเขียนรายงานผลเชิงพรรณนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์, ๒๕๑๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ. แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วารสารวิชาการ, ๒๕๔๒.

กระทรวงศึกษาธิการ. แผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ (๒๕๔๕-๒๕๔๙). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครุสภา, ๒๕๓๕.

----- .แผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ครุสภา, ๒๕๔๐.

โกวิท ประวาลพุกภัย. **Brain-Based Learning** การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการทำงานของสมองและสร้างพหุปัญญาด้วยโครงการ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, ม.ป.ป..

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัญญานีก. การศึกษาจริยธรรมของเยาวชนไทย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลักษณ์, ๒๕๑๖.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. ทฤษฎีการพัฒนาพฤติกรรมของคนดีและเก่ง. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๗.

บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 6. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.

ปาฐกถาพิเศษในการประชุมเชิงปฏิบัติการของเจ้าคณะพระสังฆาธิการและผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ. หอประชุมพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๔๗.

พนิดา สีนสุวรรณ. หลักการใช้ในการสอนวิชาศาสนาที่สำคัญในโรงเรียนมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วารสารศาสตร์, ๒๕๑๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๓๕.

วราพร จำรัสประเสริฐ. ทักษะของเยาวชนไทยในศตวรรษหน้าตามทัศนะของนักสังคมศาสตร์.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบันวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

สมเกียรติ ศรีสกุล. หลักสูตรและการจัดการศึกษามัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ซีเอ็ด,
๒๕๔๔.

สุกรี รักษ์ศรีทอง. การพัฒนาเยาวชนนอกระบบ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ซีเอ็ด, ๒๕๒๕.
ศุมน อมรวิวัฒน์. สมบัติทิพย์ของการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ ๘. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ครุสภา, ๒๕๔๕.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมประสานงานเยาวชนแห่งชาติ. การสำรวจความคิดเห็นและความ
ต้องการของเยาวชนไทยต่อเป้าหมายการพัฒนาเด็กเล็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์ดอกเบี๋ยสำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ครุสภา,
๒๕๔๔.

สำนักนายกรัฐมนตรี. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : มปส,
๒๕๔๔.

(๒) รายงานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

แก่นคุณ วิเศษการ. “ผลของกิจกรรมแนะแนวแบบกลุ่มเพื่อพัฒนาหาเหตุผลเชิงจริยธรรมของ
เยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดขอนแก่น”. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕.

ชูชาติ ชัยศรี และคณะ. “รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ เพื่อพัฒนาคุณธรรมนักเรียน
โรงเรียนบ้านสัมมะเค็ดสันจี้เหล็กหัวฝายพัฒนา ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า
จังหวัดเชียงราย”. รายงานวิจัย. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สำนักงานภาค, ๒๕๔๘.

นงพรรณ ไชยประเสริฐ และคณะ. “รูปแบบการเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีพุทธ เพื่อการพัฒนานักเรียน
โรงเรียนบ้านดงป่าส้าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย”.
รายงานวิจัย. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค,
๒๕๔๘.

- พระประสิทธิ์ สิรินุชโร และคณะ. “รูปแบบการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดเชียงใหม่”. รายงานวิจัย. เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค, ๒๕๔๘.
- บัญญัติ แก้วส่อง. “งานวิจัยการเปรียบเทียบพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรมของเด็กวัยรุ่นในสังคมเมืองและชนบท”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๒๕.
- วีระ สิริเสรีภาพ. “รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ กรณีศึกษา โรงเรียนสวนเด็กสันกำแพง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑”. รายงานวิจัย. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- สุรพงษ์ ลือทองจักร. “จริยธรรมและศักยภาพของการปฏิบัติจริยธรรมในเยาวชน”. รายงานวิจัย. อุตรธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี, ๒๕๒๖.
- อมรพันธ์ อุตสาหกิจ. “อิทธิพลของเพลงไทยสมัยนิยมที่มีผลต่อจริยธรรมของเยาวชน”. รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ปัญหาและอุปสรรคของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ และแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธที่พัฒนาคุณธรรมของนักเรียน โดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และมีการเก็บข้อมูลภาคสนาม มีเนื้อหา ดังนี้

๔.๑ ความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม

๔.๒ ความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม

๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๔.๔ ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบ่งเป็นแต่ละด้าน

๔.๑ ความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ศีลธรรม โดยแยกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย

ตารางที่ ๑ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของครูผู้สอนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (N= ๓)

รายงาน	กลุ่มครูผู้สอน (N= ๓)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและรายวิชา	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการชี้แจงให้เข้าใจถึงแนวทางในการเรียนการสอน	๔.๐๐	.๐๐๐	มาก
มีการบอกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะเรียนในแต่ละคาบ	๔.๐๐	๑.๐๐๐	มาก
มีการทบทวนความรู้เพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์เดิม	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่เร้าความสนใจ	๔.๐๐	.๐๐๐	มาก
มีการใช้วิธีการสอนหลากหลาย	๕.๐๐	.๐๐๐	มากที่สุด
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นใน ระหว่างเรียน	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอน	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
มีการจัดเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนดสัดส่วนทั้ง ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้	๓.๐๐	๑.๐๐๐	ปานกลาง
ท่านมีความรู้ ความเข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียน ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)	๕.๐๐	.๐๐๐	มากที่สุด
มีการจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคม	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก

มีต่อ...

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

รายงาน	กลุ่มครูผู้สอน (N= ๓)		
	mean	S.D	ระดับปฏิบัติการ
มีการชมเชยให้กำลังใจในการเรียน	๔.๓๓	๐.๑๕๕	มาก
มีการจัดการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม	๕.๐๐	.๐๐๐	มากที่สุด
มีการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ปัญหา	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
รวม	๔.๔๑	.๔๕๖	มาก

จากตารางที่ ๑ ทั้งนี้พบว่าครูผู้สอนได้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังผลปรากฏภาพรวมของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีการปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๔๑$, S.D = .๔๕๖) การปฏิบัติเรียงตามลำดับดังนี้ มีความรู้ ความเข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียน ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ($\bar{x} = ๕.๐๐$) มีการสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ($\bar{x} = ๕.๐๐$) มีการใช้วิธีการสอนหลากหลาย ($\bar{x} = ๕.๐๐$) มีการจัดการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการจัดเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้ ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่างเรียน ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการทบทวนความรู้ เพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์เดิม ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและรายวิชา ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ปัญหา ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการชมเชยให้กำลังใจในการเรียน ปฏิบัติในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการสอนครบถ้วนตามเนื้อหา ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคม ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนด สัดส่วนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่เร้าความสนใจ ($\bar{x} = ๔.๐๐$) มีการบอกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะเรียนในแต่ละคาบ ($\bar{x} = ๔.๐๐$) มีการชี้แจงให้เข้าใจถึงแนวทางในการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๔.๐๐$) มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่น มาให้ความรู้ ($\bar{x} = ๓.๐๐$)

ตารางที่ ๒ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี (N= ๓)

รายงาน	กลุ่มครูผู้สอน (N= ๓)		
	mean	S.D	ระดับปฏิบัติการ
มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา	๓.๖๗	.๕๗๗	มาก
มีการใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอกับ จำนวนผู้เรียน	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	๔.๐๐	๑.๐๐๐	มาก
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้ สื่อการสอน	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการ เรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ	๔.๓๓	๑.๑๕๕	มาก
มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน	๕.๐๐	.๐๐๐	มากที่สุด
มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน	๓.๖๗	.๕๗๗	มาก
มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้	๔.๐๐	.๐๐๐	มาก
โดยรวม	๔.๒๗	.๕๖๓	มาก

จากตารางที่ ๒ ทั้งนี้พบว่าครูผู้สอนได้มีการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีดังผล
ปรากฏภาพรวมของการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีมีการปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๒๗$, S.D.
= .๕๖๓) การปฏิบัติเรียงตามลำดับดังนี้ มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ($\bar{x} =$
๕.๐๐) มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการเปิด โอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้
สื่อการสอน ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่าน
ประกอบ ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีเอกสารประกอบการ
เรียนการสอน ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมและเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน

($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ($\bar{x} = ๔.๐๐$) มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ($\bar{x} = ๔.๐๐$) มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน ($\bar{x} = ๓.๖๗$) มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา ($\bar{x} = ๓.๖๗$)

ตารางที่ ๓ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของครูผู้สอน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร (N= ๓)

รายงาน	กลุ่มครูผู้สอน (N= ๓)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ	๔.๐๐	๑.๐๐๐	มาก
มีการจัดป้ายนิเทศในวันสำคัญทางศาสนา	๔.๓๓	๑.๑๕๕	มาก
มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา	๔.๓๓	๑.๑๕๕	มาก
มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบ ที่นำหลักไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) มามีส่วนร่วม ในการเรียนการสอน	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผน การจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา	๔.๐๐	.๐๐๐	มาก
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติ กิจกรรมสำคัญทางศาสนา	๕.๐๐	.๐๐๐	มากที่สุด
มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน ผู้นำ ชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนา ผู้เรียนและบุคลากรตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
โดยรวม	๔.๓๘	.๖๓๘	มาก

จากตารางที่ ๓ ทั้งนี้พบว่าครูผู้สอนได้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรดังผลปรากฏ
ภาพรวม ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีการปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๓๘$, S.D. =.๖๓๘)
การปฏิบัติ เรียงตามลำดับดังนี้ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา
($\bar{x} = ๕.๐๐$) มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่นำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ

ปัญญา) มามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กร บริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการจัดป้ายนิเทศในวันสำคัญทางศาสนา ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ($\bar{x} = ๔.๐๐$) มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ ($\bar{x} = ๔.๐๐$)

ตารางที่ ๔ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของครูผู้สอน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง (N= ๓)

รายงาน	กลุ่มครูผู้สอน (N= ๓)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
มีการบอกวิธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า	๕.๐๐	.๐๐๐	มากที่สุด
มีการวัดผลและประเมินผลที่ครอบคลุมเนื้อหา	๔.๐๐	.๐๐๐	มาก
มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการวัดผลและประเมินผลอย่างหลากหลาย	๕.๐๐	.๐๐๐	มากที่สุด
สอดคล้องกับสภาพจริง			
มีการวัดผลประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี	๔.๓๓	.๕๗๗	มาก
มีการวัดผลและประเมินผลโดยตรวจจากการปฏิบัติงาน			
มีการวัดผลและประเมินผลที่ตรงกับจุดประสงค์	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
มีการวัดผลและประเมินผลจากการเปลี่ยนแปลง	๔.๐๐	.๐๐๐	มาก
พฤติกรรม			
มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผล	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
ประเมินผล			
มีการชี้แจงผลการวัดผลประเมินผลให้ทราบ	๔.๖๗	.๕๗๗	มากที่สุด
โดยรวม	๔.๖๐	.๒๘๕	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔ ทั้งนี้พบว่าครูผู้สอนได้มีการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงดังผลปรากฏ ภาพรวมการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงมีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๖๐$, S.D. =

.๒๕๕) การปฏิบัติเรียงตามลำดับดังนี้ มีการวัดผลและประเมินผลโดยตรวจจากการปฏิบัติงาน ($\bar{x} = ๕.๐๐$) มีการวัดผลและประเมินผลอย่างหลากหลายสอดคล้องกับสภาพจริง ($\bar{x} = ๕.๐๐$) มีการบอกวิธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า ($\bar{x} = ๕.๐๐$) มีการชี้แจงผลการวัดผลประเมินผลให้ทราบปฏิบัติในระดับมากที่สุด ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการวัดผลและประเมินผล ที่ตรงกับจุดประสงค์ ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน ($\bar{x} = ๔.๖๗$) มีการวัดผลประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี ($\bar{x} = ๔.๓๓$) มีการวัดผล และประเมินผลที่ครอบคลุมเนื้อหา ($\bar{x} = ๔.๐๐$) มีการวัดผลและประเมินผลจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๐$)

๔.๒ ความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 ศิลธรรม โดยแยกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย

ตารางที่ ๕ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน
 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (N= ๑๐๕)

รายงาน	กลุ่มนักเรียน (N= ๑๐๕)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
มีการทบทวนความรู้ที่สอนในคาบก่อนเรียน	๔.๒๓	.๘๔๖	มาก
มีการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่สร้างความสนใจ	๔.๒๘	.๘๔๕	มาก
มีการใช้วิธีการสอนหลากหลายวิธี	๔.๓๖	.๗๔๘	มาก
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่างเรียน	๔.๐๕	.๕๕๕	มาก
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน	๔.๒๐	.๖๕๕	มาก
มีการสอนปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี	๔.๑๖	.๘๘๕	มาก
มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้	๔.๐๐	.๕๕๐	มาก
ครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีความประพฤติกวามรู้และความสามารถเหมาะสม	๔.๒๑	.๘๒๕	มาก

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

รายงาน	กลุ่มนักเรียน (N= ๑๐๕)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
พระอาจารย์ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีวิธีการสอนที่สนุกสนาน	๔.๓๐	.๘๕๔	มาก
มีการจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคม	๔.๒๕	.๗๘๒	มาก
มีการชมเชยให้กำลังใจในการเรียน	๔.๒๑	.๘๕๑	มาก
มีการจัดการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้	๔.๒๒	.๘๐๘	มาก
มีการสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม	๔.๐๔	.๕๐๕	มาก
มีการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ปัญหา	๔.๑๔	.๘๕๓	มาก
โดยรวม	๔.๑๕	.๘๕๐	มาก

จากตารางที่ ๕ ทั้งนี้พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนผลดังปรากฏภาพรวมการจัดการเรียนการสอนมีการปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๑๕$, S.D. = .๘๕๐) การปฏิบัติเรียงตามลำดับดังนี้ มีการใช้วิธีการสอนหลากหลายวิธี ($\bar{x} = ๔.๓๖$) พระอาจารย์ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีวิธีการสอนที่สนุกสนาน ($\bar{x} = ๔.๓๐$) มีการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่เร้าความสนใจ ($\bar{x} = ๔.๒๓$) มีการจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้อง กับสถานการณ์สังคม ($\bar{x} = ๔.๒๕$) มีการทบทวนความรู้ที่สอนในคาบก่อนเรียน ($\bar{x} = ๔.๒๓$) มีการจัดการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ($\bar{x} = ๔.๒๒$) มีการชมเชยให้กำลังใจในการเรียน ($\bar{x} = ๔.๒๑$) ครูที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีความประพฤติกว้างและมีความสามารถเหมาะสม ($\bar{x} = ๔.๒๑$) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน ($\bar{x} = ๔.๒๐$) มีการสอนปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี ($\bar{x} = ๔.๑๖$) มีการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ปัญหา ($\bar{x} = ๔.๑๔$) มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่างเรียน ($\bar{x} = ๔.๐๕$) มีการสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ($\bar{x} = ๔.๐๔$) มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้ ($\bar{x} = ๔.๐๐$)

ตารางที่ ๖ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี (N= ๑๐๕)

รายงาน	กลุ่มนักเรียน (N= ๑๐๕)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา	๔.๒๕	.๘๒๕	มาก
มีการใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน	๔.๑๖	.๘๖๗	มาก
มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน	๔.๑๓	.๘๘๕	มาก
มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท	๔.๑๔	.๘๖๐	มาก
มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน	๔.๐๔	.๘๕๘	มาก
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อ การสอน	๔.๒๒	.๘๒๐	มาก
มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียน การสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ	๔.๑๕	.๘๒๒	มาก
มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน	๔.๑๘	.๘๘๖	มาก
มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน	๔.๑๗	.๘๓๕	มาก
มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย	๔.๑๖	.๘๒๑	มาก
มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้	๔.๑๐	.๘๗๖	มาก
โดยรวม	๔.๑๖	.๘๗๓	มาก

จากตารางที่ ๖ ทั้งนี้พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อด้านการใช้สื่อและนวัตกรรม
เทคโนโลยี ผลดังปรากฏภาพรวมการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีมีการปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๑๖$,
S.D. = .๘๗๓) การปฏิบัติเรียงตามลำดับดังนี้ มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา ($\bar{x} = ๔.๒๕$)
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน ($\bar{x} = ๔.๒๒$) มีการแนะนำแหล่งการ
เรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ ($\bar{x} = ๔.๑๕$) มีการใช้สื่อที่ปลูกฝัง
คุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ($\bar{x} = ๔.๑๘$) มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน ($\bar{x} = ๔.๑๗$)
มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย ($\bar{x} = ๔.๑๖$) มีการใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน ($\bar{x} =$
๔.๑๖) มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท ($\bar{x} = ๔.๑๔$) มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน ($\bar{x} =$

๔.๑๓) มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้ ($\bar{x} = ๔.๑๐$) มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่ายไม่ซับซ้อน ($\bar{x} = ๔.๐๔$)

ตารางที่ ๗ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร (N= ๑๐๕)

รายงาน	กลุ่มนักเรียน (N= ๑๐๕)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ	๔.๐๑	.๕๓๕	มาก
มีการจัดป้ายนิเทศในวันสำคัญทางศาสนา	๔.๐๔	.๖๕๕	มาก
มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา	๔.๑๖	.๘๔๕	มาก
มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา	๔.๒๐	.๘๕๕	มาก
มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่นำหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน	๔.๑๑	.๘๓๖	มาก
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา	๔.๐๕	.๕๓๑	มาก
มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา	๔.๔๓	.๖๘๓	มาก
มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัดและชุมชน ผู้นำชุมชน องค์การบริหาร ส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)	๔.๑๕	.๖๕๖	มาก
โดยรวม	๔.๑๕	.๘๓๘	มาก

จากตารางที่ ๗ ทั้งนี้พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรผลดังปรากฏภาพรวมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีการปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๑๕$, S.D. = .๘๓๘) และการปฏิบัติเรียงตามลำดับดังนี้ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ($\bar{x} = ๔.๔๓$) มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา

($\bar{x} = ๔.๒๐$) มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ($\bar{x} = ๔.๑๖$) มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนา ผู้เรียนและบุคลากรตามหลัก ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ($\bar{x} = ๔.๑๕$)มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานจากโรงเรียนต้นแบบที่นำ หลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ($\bar{x} = ๔.๑๑$) มีการเปิดโอกาส ให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา ($\bar{x} = ๔.๐๙$) มีการจัดปายนิเทศในวัน สำคัญทางศาสนา ($\bar{x} = ๔.๐๔$) มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ ($\bar{x} = ๔.๐๑$)

ตารางที่ ๘ แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคิดเห็นของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เกี่ยวกับด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง (N= ๑๐๕)

รายงาน	กลุ่มนักเรียน (N= ๑๐๕)		
	mean	S.D.	ระดับปฏิบัติการ
มีการบอกวิธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า	๔.๒๕	.๘๑๓	มาก
มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน	๔.๑๘	.๘๓๐	มาก
มีการวัดผลประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี	๔.๐๑	.๘๒๖	มาก
มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผล ประเมินผล	๔.๑๓	.๙๖๑	มาก
โดยรวม	๔.๑๕	.๘๕๕	มาก

จากตารางที่ ๘ ทั้งนี้พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นต่อด้านการวัดผลและประเมินผลตาม สภาพจริง ผลดังปรากฏภาพรวมการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงมีการปฏิบัติในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๑๕$, S.D. = .๘๕๕) และการปฏิบัติเรียงตามลำดับดังนี้ มีการบอกวิธีการวัดผลประเมินผล ให้ทราบล่วงหน้า ($\bar{x} = ๔.๒๕$) มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน ($\bar{x} = ๔.๑๘$) มีการเปิด โอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล ($\bar{x} = ๔.๑๓$) มีการวัดผลประเมินผลทั้ง ภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี ($\bar{x} = ๔.๐๑$)

๔.๓ ปัญหาและอุปสรรคของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ก. ครูผู้สอน

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

- ๑.๑ นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน ไม่เท่ากัน
- ๑.๒ นักเรียนไม่สนใจเรียนวิชาพระพุทธศาสนา
- ๑.๓ นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนา
- ๑.๔ นักเรียนขาดความรับผิดชอบ
- ๑.๕ นักเรียนไม่ตั้งใจใฝ่เรียนรู้
- ๑.๖ นักเรียนเห็นพุทธศาสนา เป็นเรื่องยาก เช่น หลักธรรม ที่เป็นภาษาบาลีทำให้นักเรียนเบื่อหน่ายไม่สนใจเรียนเท่าที่ควร

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

- ๒.๑ สื่อไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- ๒.๒ สื่อไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา
- ๒.๓ สื่อไม่หลากหลาย ขาดงบประมาณในการจัดซื้อ
- ๒.๔ ต้องจัดทำสื่อกันเอง ทำให้เสียเวลามาก
- ๒.๕ สื่อไม่เพียงพอ เช่น คอมพิวเตอร์/ เครื่องฉายทึบแสง/ จอโปรเจกเตอร์ ไม่มีติดตั้งในทุกแห่งที่ใช้สอน

๓. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

- ๓.๑ ชั่วโมงเรียนถูกนำไปใช้จัดกิจกรรม โรงเรียนในฝัน ทำให้มีเวลาไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามแนววิถีพุทธ

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

- ๔.๑ ไม่ครอบคลุมเนื้อหาเพราะมีเนื้อหาเยอะมาก
- ๔.๒ วิธีวัดไม่หลากหลาย
- ๔.๓ ไม่สามารถวัด เพื่อประเมินตามสภาพจริง

ข. นักเรียน

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

- ๑.๑ วิชาพระพุทธศาสนาไม่มีเนื้อหาที่น่าสนใจ
- ๑.๒ เห็นศาสนา เป็นเรื่องยาก เช่น หลักธรรม ที่เป็นภาษาบาลีทำให้นักเรียนเบื่อหน่ายไม่สนใจเรียนเท่าที่ควร
- ๑.๓ ไม่ต้องมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

๒.๑ สื่อไม่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา

๒.๒ สื่อไม่เพียงพอ เช่น คอมพิวเตอร์/ เครื่องฉายทึบแสง/ จอโปรเจกเตอร์ ไม่มี

ติดตั้งในทุกแห่งที่ใช้สอน

๒.๓ ต้องการมีวิดีโอเกี่ยวกับเรื่องที่จะเรียน

๓. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๓.๑ ชั่วโมงเรียนถูกนำไปใช้จัดกิจกรรมอย่างอื่น ทำให้มีเวลาไม่เพียงพอในการ

จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามแนววิถิปุทธ

๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

๔.๑ ต้องการเรียนแล้วสามารถนำไปใช้ได้จริง

๔.๔ แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

สามารถแยกได้ว่า ครูผู้สอนมีข้อเสนอแนะต่อการปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ดังนี้

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน และมีความหมายต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนได้

๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี จะต้องให้ผู้เรียนเป็นกลุ่มที่เลือกใช้สื่อการเรียนรู้เหล่านี้ ด้วยตนเอง และแสวงหาสื่อการเรียนรู้จากนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน

๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หาโอกาสที่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรมร่วมกันที่มีระยะเวลาที่เพิ่มมากขึ้นต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เช่น การทัศนศึกษา การเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ควรมีวิธีการง่ายต่อการวัดผล พัฒนาวิธีการวัดผลและประเมินตามสภาพจริงของนักเรียน อาจหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ ช่องโทรทัศน์ครู (Teacher channel) คู่มือการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น ทำให้กระบวนการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงนั้นเกิดทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล

นักเรียนมีข้อเสนอแนะว่า

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องการให้มีชั่วโมงเรียนที่เพิ่มขึ้น เพื่อสามารถปฏิบัติกิจกรรมวิชาพระพุทธศาสนาได้เพิ่มขึ้น สนุกกับการเรียนครูพระสอนศีลธรรม

๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี ต้องการให้จัดหาสื่อที่หลากหลาย

๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ต้องการให้กิจกรรมพิเศษเกี่ยวกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยมีการจัดแสดงนิทรรศการวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง อยากรให้มีการสอนที่เชื่อมโยงไปถึงการออกข้อสอบ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

แบบสอบถามเพื่อการศึกษาวิจัย

เรื่อง

การศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ :
กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม
ตำบลน้ำดิบ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน

- คำชี้แจง
๑. แบบสอบถามนี้มี ๔ ตอน ประกอบด้วย
 - ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม
 - ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม
 - ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม
 ๒. ขอให้ท่านพิจารณาทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการตอบและขอความกรุณาตอบให้ครบทุกข้อเพื่อจะทำให้ข้อมูลชุดนี้มีความสมบูรณ์
 ๓. สิ่งที่ท่านตอบถือว่าเป็นความลับในการวิจัย และจะนำไปประมวลผลเพื่อนำเสนอในภาพรวม ฉะนั้นทุกคำตอบจึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่าน หากแต่จะเป็นข้อมูลสำหรับการวิจัยและการพัฒนาการศึกษาต่อไป

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถาม

ขอเจริญพร

(พระทนง ชยากรโณ)

ผู้ศึกษา

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่อยู่ข้างหน้าข้อความพร้อมทั้งเติมข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

๑. ผู้ตอบแบบสอบถาม ครูผู้สอน พระภิกษุ
 ผู้ปกครอง สามเณร
 นักเรียน
๒. อายุ ๑๐ - ๑๔ ปี ๑๕ - ๒๐ ปี
 ๒๑ - ๒๕ ปี ๒๖ - ๓๐ ปี
 ๓๑ - ๓๕ ปี ๓๖ - ๔๐ ปี
 ๔๑ ปีขึ้นไป
๔. ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๔ ประถมศึกษาปีที่ ๖
 กำลังศึกษามัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๓
 มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ปริญญาตรี
 ปริญญาโท ปริญญาเอก
 อื่น ๆ (โปรดระบุ)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม โดยแยกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี
๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

คำชี้แจง ให้ท่านพิจารณาสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิधिพุทธว่ามีสภาพเป็นอย่างไร โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องนำหน้าของตาราง ซึ่งให้เลือกตอบเพียงระดับเดียว

๕	หมายถึงมากที่สุด	หมายความว่า ปฏิบัติในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึงมาก	หมายความว่า ปฏิบัติในระดับมาก
๓	หมายถึงปานกลาง	หมายความว่า ปฏิบัติในระดับปานกลาง
๒	หมายถึงน้อย	หมายความว่า ปฏิบัติในระดับน้อย
๑	หมายถึงน้อยที่สุด	หมายความว่า ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

รายการ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑.๑ มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและรายวิชา					
๑.๒ มีการชี้แจงให้เข้าใจถึงแนวทางในการเรียนการสอน					
๑.๓ มีการบอกจุดประสงค์การเรียนรู้ที่จะเรียนในคาบนั้น					
๑.๔ มีการทบทวนความรู้ที่สอนในคาบก่อนเรียน					
๑.๕ มีการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่เร้าความสนใจ					
๑.๖ มีการใช้วิธีการสอนหลากหลาย					
๑.๗ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่างเรียน					
๑.๘ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑.๙ มีการจัดเนื้อหาที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้					
๑.๑๐ มีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนดสัดส่วนการสอนระหว่างภาคทฤษฎีและปฏิบัติ					
๑.๑๑ มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้					

รายการ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (ต่อ)					
๑.๑๒ ครูผู้สอนในโรงเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา					
๑.๑๓ พระอาจารย์ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีความประพฤติ ความรู้ และความสามารถเหมาะสม					
๑.๑๔ พระอาจารย์ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม					
๑.๑๕ มีการจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคม					
๑.๑๖ มีการสอนครบถ้วนตามเนื้อหา					
๑.๑๗ มีการให้ขวัญกำลังใจในการเรียน					
๑.๑๘ มีการจัดการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้					
๑.๑๙ มีการสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม					
๑.๒๐ มีการให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการแก้ปัญหาในการเรียนในขณะเรียน					
๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี					
๒.๑ มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา					
๒.๒ มีการใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน					
๒.๓ มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน					
๒.๔ มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท					
๒.๕ มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน					
๒.๖ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน					
๒.๗ มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ					
๒.๘ มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน					
๒.๙ มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน					
๒.๑๐ มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย					
๒.๑๑ มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้					

รายการ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๓. ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร					
๓.๑ มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ					
๓.๒ มีการจัดป้ายนิเทศในวันสำคัญทางศาสนา					
๓.๓ มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา					
๓.๔ มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา					
๓.๕ มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา					
๓.๖ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนในการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา					
๓.๗ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา					
๓.๘ มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา					
๔. ด้านการวัดและประเมินผล					
๔.๑ มีการบอกวิธีการวัดและประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า					
๔.๒ มีการวัดและประเมินผลอย่างหลากหลายสอดคล้องกับสภาพจริง					
๔.๓ มีการวัดและประเมินผลที่ครอบคลุมเนื้อหา					
๔.๔ มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน					
๔.๕ มีการวัดและประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี					
๔.๖ มีการวัดและประเมินผลโดยการตรวจการปฏิบัติงาน					
๔.๗ มีการวัดและประเมินผลที่ตรงกับจุดประสงค์					
๔.๘ มีการวัดและประเมินผลจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม					
๔.๙ มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล					
๔.๑๐ มีการชี้แจงผลการวัดและประเมินผลให้ทราบ					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ศีลธรรม

คำชี้แจง ให้ท่านพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ศีลธรรมว่ามีสภาพเป็นอย่างไร และให้เขียนบรรยายในแต่ละด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๔. ด้านการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง

.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะ
คำชี้แจง ขอให้เสนอความคิดเห็นของท่านเพื่อเป็นข้อเสนอแนะในด้านต่างๆ ต่อไปนี้

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....
.....
.....
.....

๔. ด้านการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง

.....
.....
.....
.....

๕. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....
.....
.....
.....

ภาคผนวก ข.

แบบสอบถามเพื่อการศึกษาวิจัย

เรื่อง

การศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ :
กรณีศึกษานักเรียนระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำดิบวิทยาคม
ตำบลน้ำดิบ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดลำพูน

- คำชี้แจง
๑. แบบสอบถามนี้มี ๔ ตอน ประกอบด้วย
 - ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม
 - ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม
 - ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม
 ๒. ขอให้นักเรียนพิจารณาทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการตอบและขอความกรุณาตอบให้ครบทุกข้อ เพื่อจะทำให้ข้อมูลชุดนี้มีความสมบูรณ์
 ๓. สิ่งที่นักเรียนตอบถือว่าเป็นความลับในการวิจัย และจะนำไปประมวลผลเพื่อนำเสนอในภาพรวม ฉะนั้นทุกคำตอบจึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อนักเรียน หากแต่จะเป็นข้อมูลสำหรับการวิจัยและการพัฒนาการศึกษาต่อไป

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถาม

ขอเจริญพร

(พระทนง ชยากรโณ)

ผู้ศึกษา

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่อยู่ข้างหน้าข้อความพร้อมทั้งเติมข้อความที่ตรงกับ

ความเป็นจริงของนักเรียนมากที่สุด

๑. ผู้ตอบแบบสอบถาม ครูผู้สอน พระภิกษุ
 ผู้ปกครอง สามเณร
 นักเรียน
๒. อายุ ๑๐ - ๑๔ ปี ๑๕ - ๒๐ ปี
 ๒๑ - ๒๕ ปี ๒๖ - ๓๐ ปี
 ๓๑ - ๓๕ ปี ๓๖ - ๔๐ ปี
 ๔๑ ปีขึ้นไป
๔. ระดับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๔ ประถมศึกษาปีที่ ๖
 กำลังศึกษามัธยมศึกษาปีที่ ๑ มัธยมศึกษาปีที่ ๓
 มัธยมศึกษาปีที่ ๖ ปริญญาตรี
 ปริญญาโท ปริญญาเอก
 อื่น ๆ (โปรดระบุ)

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ต่อสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม โดยแยกออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี
๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง

คำชี้แจง ให้นักเรียนพิจารณาสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิधिพุทธว่ามีสภาพเป็นอย่างไร โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องนำหน้าของตาราง ซึ่งให้เลือกตอบเพียงระดับเดียว

๕	หมายถึงมากที่สุด	หมายความว่า	ปฏิบัติในระดับมากที่สุด
๔	หมายถึงมาก	หมายความว่า	ปฏิบัติในระดับมาก
๓	หมายถึงปานกลาง	หมายความว่า	ปฏิบัติในระดับปานกลาง
๒	หมายถึงน้อย	หมายความว่า	ปฏิบัติในระดับน้อย
๑	หมายถึงน้อยที่สุด	หมายความว่า	ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

รายการ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑.๑ มีการทบทวนความรู้ที่สอนในคาบก่อนเรียน					
๑.๒ มีการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนที่เร้าความสนใจ					
๑.๓ มีการใช้วิธีการสอนหลากหลายวิธี					
๑.๔ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นในระหว่างเรียน					
๑.๕ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑.๖ มีการสอนการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี					
๑.๗ มีการเชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาให้ความรู้					
๑.๘ ครูผู้สอนในโรงเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักการมีศีล สมาธิ และปัญญา (หลักไตรสิกขา)					
๑.๙ ครู และพระอาจารย์ ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีความประพฤติ ความรู้ และความสามารถเหมาะสม					
๑.๑๐ พระอาจารย์ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสม					

รายการ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (ต่อ)					
๑.๑๑ มีการจัดเนื้อหาการสอนสอดคล้องกับสถานการณ์สังคม					
๑.๑๒ มีการชมเชยให้กำลังใจในการเรียน					
๑.๑๓ มีการจัดการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้					
๑.๑๔ มีการสอดแทรกปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม					
๑.๑๕ มีการให้ความช่วยเหลือแก้ปัญหาในการเรียน					
๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี					
๒.๑ มีการใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหา					
๒.๒ มีการใช้สื่อการสอนที่เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน					
๒.๓ มีเอกสารประกอบการเรียนการสอน					
๒.๔ มีการใช้สื่อการสอนหลายประเภท					
๒.๕ มีการใช้สื่อที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน					
๒.๖ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้สื่อการสอน					
๒.๗ มีการแนะนำแหล่งการเรียนรู้เพื่อประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสืออ่านประกอบ					
๒.๘ มีการใช้สื่อที่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน					
๒.๙ มีการใช้สื่อที่หาง่าย เป็นสิ่งใกล้ตัวนักเรียน					
๒.๑๐ มีการใช้สื่อการเรียนที่ทันสมัย					
๒.๑๑ มีการใช้สื่อการเรียนที่กระตุ้นให้เกิดความสนใจใฝ่รู้					
๓. ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร					
๓.๑ มีการจัดกิจกรรมอบรมเกี่ยวกับธรรมะ					
๓.๒ มีการจัดป้ายนิเทศในวันสำคัญทางศาสนา					
๓.๓ มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา					
๓.๔ มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา					
๓.๕ มีการให้นักเรียนศึกษาดูงานที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา					
๓.๖ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมสำคัญทางศาสนา					

รายการ	ระดับการปฏิบัติ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๓. ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร (ต่อ)					
๓.๖ มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมสำคัญทางศาสนา					
๓.๗ มีการร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามหลักการมีศีลสมาธิ และปัญญา (หลักไตรสิกขา)					
๔. ด้านการวัดและประเมินผล					
๔.๑ มีการบอกวิธีการวัดผลประเมินผลให้ทราบล่วงหน้า					
๔.๒ มีการทดสอบก่อนเรียนเพื่อวัดความรู้พื้นฐาน					
๔.๓ มีการวัดผลประเมินผลทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี					
๔.๔ มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศีลธรรม
คำชี้แจง ให้นักเรียนพิจารณาถึงปัญหาและอุปสรรคของสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
ศีลธรรมว่ามีสภาพเป็นอย่างไร และให้เขียนบรรยายในแต่ละด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....
.....
.....
.....

๔. ด้านการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง

.....
.....
.....
.....
.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะ
คำชี้แจง ขอให้เสนอความคิดเห็นของนักเรียนเพื่อเป็นข้อเสนอแนะในด้านต่างๆ ต่อไปนี้

๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี

.....
.....
.....
.....
.....

๓. ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....
.....
.....
.....

๔. ด้านการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง

.....
.....
.....
.....
.....

๕. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....
.....
.....

ภาคผนวก ก.

ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ๔ ด้านใหญ่ คือ ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลกระทบ ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (INPUT)

ตัวชี้วัดด้านปัจจัยกำหนดเฉพาะปัจจัยสำคัญที่จะเป็นเงื่อนไขหลักและส่งผลกระทบต่อการพัฒนานักเรียนและงานโรงเรียนวิถีพุทธตามระบบไตรสิกขา ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนี้ เพื่อให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญเชิงเหตุและผลของการดำเนินการพัฒนา ซึ่งมีจุดเน้นในการพัฒนาทั้งระบบโรงเรียน

มาตรฐานด้านปัจจัยที่ต้องการ คือ “โรงเรียนมีบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่ดีในวิถีพุทธ มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาหลักไตรสิกขา” ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงรายละเอียดตัวชี้วัดด้านปัจจัย (INPUT)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
๑. บุคลากรมี คุณลักษณะที่ดี	๑. ผู้บริหาร	๑. มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล ๕ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๒. มีพรหมวิหารประจำใจ ๓. มีความซื่อสัตย์ จริงใจในการทำงาน ๔. มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและ ศรัทธาในพระพุทธรศาสนา
	๒. ครู	๑. มีวิถีที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๒. มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตร มุ่ง พัฒนาผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา ๓. รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา
๒. การบริหาร จัดการดำเนินการ	๑. ระบบบริหาร	๑.มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ๒.แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการ ดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ และบริหารการดำเนินงาน อย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ ว ร) มีส่วนร่วม ๓.ปลูกฝังศรัทธา เสริมสร้างปัญญาในพระพุทธรศาสนา ให้เกิดขึ้นกับบุคลากร และ ผู้เกี่ยวข้อง ๔.ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด ชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียน และชุมชน ๕. มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียน วิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ๖.มีระบบตรวจสอบผลประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการ เสนอแนะ อย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
	๒.ระบบหลักสูตร สถานศึกษา	หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการ จัดการเรียนรู้บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

มีต่อ...

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
๑. กายภาพและสิ่งแวดล้้อมจัดอย่างรอบคอบ	๑. สภาพแวดล้อม	๑. จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และประจำห้องเรียนอย่างเหมาะสม ๒. มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรมจริยธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน ๓. โรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติ ๔. บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (PROCESS)

ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ กำหนดโดยวิเคราะห์จากเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” เป็นหลัก ซึ่งเป็นเอกสารเชิงหลักการและแนวทางกลางของกระทรวงศึกษาธิการที่ใช้เป็นหลักทั่วประเทศ

การกำหนดปัจจัยด้านนี้เพื่อส่งเสริมให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่างชัดเจนรอบคอบ มีประสิทธิภาพ ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริงตามระบบไตรสิกขา

มาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการให้เกิดคือ “โรงเรียนจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีชีวิต” ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงรายละเอียดตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (PROCESS)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
๑. การเรียนการสอนที่บูรณาการ	๑. กระบวนการจัดการเรียนรู้	๑. จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธรธรรมหรือหลักไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ๒. ส่งเสริมให้มีให้นำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ๓. จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง ๔. จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน
๒. บรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร	๑. บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริม การสอนให้รู้ ทำให้คู่ อยู่ให้เห็น	๑. ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกันทั้งครูทั้งนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง ๒. ส่งเสริมบรรยากาศ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ ๓. ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ๔. ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชู ทำดี เป็นประจำ
๓. กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	๑. กิจกรรมพื้นฐานชีวิตประจำวัน	๑. ฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ คู่ พึ่ง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ ตามหลักไตรสิกขา) ๒. ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบ ดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

มีต่อ...

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
	๒. กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	๑. ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจเหตุผล ๒. จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต ๓. ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Output)

ตัวชี้วัดด้านผลผลิต กำหนดเฉพาะผลที่เกิดกับผู้เรียน กำหนดโดยวิเคราะห์จากหลักภาวนา ๔ คือ มืองค์ประกอบด้านกาย สีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นผลที่ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา การกำหนดปัจจัยด้านนี้ เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษามีเป้าหมายการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจน

มาตรฐานด้านผลผลิตที่ต้องการให้เกิด คือ “ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ภาวนา ๔) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข” ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงรายละเอียดตัวชี้วัดด้านผลผลิต (OUTPUT)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
พัฒนากาย สีล จิต และปัญญา อย่างบูรณาการ (ภาวนา ๔)	๑. กาย (กายภาพ)	๑. บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ ๒. การดูแลร่างกายและการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย ๓. ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม
	๒. สีล (สังคัม)	๑. มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ๒. มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ๓. ฟังตนเองได้ หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต

มีต่อ...

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
	๓. จิต(จิตใจ/ อารมณ์)	๑. มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ ๒. มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน ๓. ทำงานและเรียนรู้ อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร ๔. มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน
	๔. ปัญญา	๑. มีศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย ๒. รู้บาปบุญ – คุณ – โทษ – ประโยชน์ – มิใช่ ประโยชน์ ๓. ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา แสวงหาความจริง และใฝ่ สร้างสรรค์ พัฒนางานอยู่เสมอ ๔. รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วย สติปัญญา

ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (OUTCOMES/IMPACT)

ตัวชี้วัดด้านผลกระทบกำหนดจากผลการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่สถานศึกษาดำเนินการ ทั้งระบบแล้วก่อให้เกิดผลดีและผลต่อเนื่องกับผู้เกี่ยวข้องนอกสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย บ้าน (ผู้ปกครอง ชุมชน) วัด และราชการอื่น การกำหนดปัจจัยด้านนี้เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธจะก่อให้เกิดผลต่อเนื่องและส่งผลดีต่อสังคมในวงกว้าง

มาตรฐานด้านผลกระทบที่ประสงค์ให้เกิด คือ “วัด บ้าน โรงเรียนได้รับประโยชน์จากการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธและเกิดความสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง” ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงรายละเอียดตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (OUTPUT/IMPACT)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
บวร ได้รับ ประโยชน์ จากการ พัฒนาโรงเรียนวิถี พุทธ	๑. บ้าน (ผู้ปกครอง และชุมชน)	๑. บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับ อบายมุขเพิ่มขึ้น ๒. ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น
	๒. วัด	๑. วัดได้ศาสนทายาทและกำลังช่วยงานส่งเสริม พระพุทธศาสนามากขึ้น
	๓. โรงเรียน	๑. โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธาและ ได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ข้าราชการ)

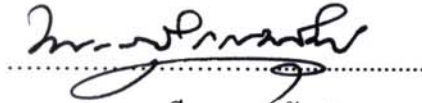
หมายเหตุ : การใช้ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

จุดมุ่งหมาย การพัฒนาตัวชี้วัดฯ นี้เพื่อให้โรงเรียนวิถีพุทธนำไปเป็นเครื่องมือในการ
ทบทวนและพัฒนาตนเองได้อย่างมีทิศทางที่ชัดเจนมากขึ้นและผู้เกี่ยวข้องทุกระดับสามารถ
นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการนิเทศ ติดตาม หรือประเมินผลการพัฒนา

สำหรับเกณฑ์ความคาดหวังหรือเกณฑ์การประเมินของตัวชี้วัดฯ แต่ละด้าน โรงเรียน
และผู้เกี่ยวข้องสามารถกำหนดตามความเหมาะสมของสภาพและเงื่อนไขความพร้อมของตนเอง มี
การปรับปรุงได้ตามความเหมาะสมของช่วงเวลาและพัฒนาการที่มีในส่วนการกำหนดรายละเอียด
เกณฑ์ การประเมินตามตัวชี้วัดฯ ของกระทรวงศึกษาธิการเอง ซึ่งเป็นเกณฑ์กลางๆ จะได้มีการศึกษา
พัฒนา ให้รอบคอบเป็นลำดับไป

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้
หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นการอบรมพัฒนา
ตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมมานูวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย.....ประธานกรรมการ
(พระมหาพรชัย สิริวิโร,ดร.)

.....กรรมการ
(พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี,ดร.)

.....กรรมการ
(ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง)

.....กรรมการ
(อาจารย์ไฉไลฤดี ชูวนะศิริ)

.....กรรมการ
(รศ.อุเทน ปัญญา)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี,ดร. ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง กรรมการ

อาจารย์ไฉไลฤดี ชูวนะศิริ กรรมการ